

Алдаа, оноо

Хөрөнгө оруулалтын орчны
учрыг олж, хужрыг тунгаавал

Үндэстэн дамнасан компаниуд

Уул уурхайн агуулууд
Монголд

ХӨГЖЛИЙГ ТЭТГЭГЧ

ГАДААДЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

STATE DEPARTMENT STORE
6th FLOOR

WELCOME TO
THE BIGGEST

Souvenir Center

Mongolian first largest
Souvenir Center has
8000 national unique souvenirs
with high quality.

Fur products
Traditional clothes
Felt products
Leather Goods
Fine arts
Mongolian craftsman
Dolls and masks
Antiques and religious items
Books, maps, postcards
stamps, music disc
Traditional music, game chiseling

THE STATE DEPARTMENT STORE

1921

2023

Улсын ИХ Дэлгүүр

FEATURES OF STATE DEPARTMENT STORE

The State Department Store operates in area of 27,096 square meters with about 4,700 partners and renters that carry 240,000 different products.

- Glass roof designed with elements of the Mongolian ger, combining tradition and innovation.
- The 5.5 meters-long glass bridge is located on the 7th floor and allows you to see all parts of the store.
- A 15 meters high waterfall was installed inside the building, the first in Mongolia.
- 20 meters high palm trees were placed in the main hall of the store to create a green environment and enhance the look of the store.
- The largest screen in Mongolia is located in frontside of the State Department store.
- A 10m high screen is installed in the center of the atrium.
- A mini-museum was established to promote and educate people on historical buildings.
- Modern fire extinguishing system with smart-sensors installed on all the floors.

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Н.Энхбаяр (9916 1303)

АНГЛИ РЕДАКТОР:
Роберт Йохан Шрайверс

Жаклин Истриж

СЭТГҮҮЛЧИД:
Б.Шүрэнчимэг
Б.Дэнсмаа
Г.Даваадорж
Г.Орхон

ОРЧУУЛАГЧ:
М.Ариунзаяа

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

ХАВТАСНЫ ЗУРГИЙГ:
Б.Сэр-Од

МАРКЕТИНГИЙН АЛБА:
9409 2904

ХАЯГ: Улаанбаатар,
Баянзүрх дүүрэг, 25-р хороо,
UB Tower Plus 204

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn

И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

ISSN 2664-195X

СЭТГҮҮЛ ЗАХИАЛГА:

Монгол шуудан (Утас: 7007 8916)

Түгээмэл шуудан (Утас: 7011 5015)

Агуулга

Эрхлэгчийн зурвас 06

“Хөрөнгө оруулалт ба
Хөгжил” цуврал контентоо
үргэлжлүүлнэ

Онцлох 08

Хөгжлийг тэтгэгч гадаадын
хөрөнгө оруулалт

Зураглал 12

Хөрөнгө оруулалтын
орчинд гэрэл асах уу?

Сургамж 16

Хөрөнгө оруулагчдыг юу
айлгадаг вэ?

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн асуулт 18

Судалгаа 23

Хөрөнгө оруулалтын
алсын хараа, стратеги

Фельетон 26

Хөрөнгө цаашаа Монгол

Үндэстэн дамнасан компаниуд 28

Уул уурхайн акулуд
Монголд

Төслийн менежмент 32

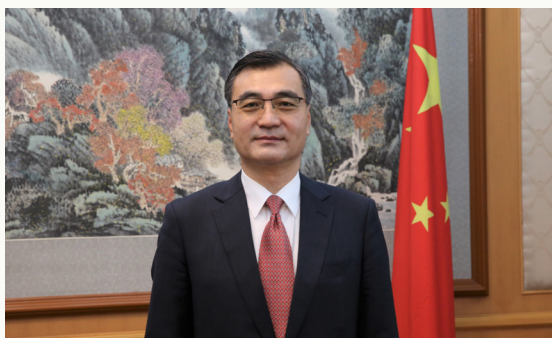
Б.Болд: Оюу Толгой – уул
уурхайн манлайлагч орон
болох хөшүүрэг

Бахархал 34

Гүний уурхайн эмэгтэй

Хуулийн шинэчлэл 40

Б.Солонгоо: Хөрөнгө
оруулагчдын эрх ашгийг
хамгаалах зөвлөл
байгуулна

Элчин сайд 42

Майкл С. Клечески:
Монголд хөрөнгө
оруулагчдын сонирхлыг
татах асар их нөөц,
боломж бий

Элчин сайд 47

К.Ивкоф: Хөрөнгө
оруулах боломжоо
танилцуулахын тулд илүү
идэвх санаачилгатай
ажиллах нь зүйтэй

Элчин сайд 52

Цай Вэньруй: Хятад-
Монголын эдийн засаг
худалдааны хамтын
ажиллагаанд саруул
ирээдүй бий

Элчин сайд 56

Х.Кобаяши: Гадаадын
хөрөнгө оруулалт
татахын тулд үүссэн
асуудлыг түргэн
шийдвэрлэх нь чухал

Төсөл, хөтөлбөр 60

Хөгжлийн хөшүүрэг-Мега
төслүүд

Бодлого 64

Б.Жавхлан: Шинэ
сэргэлтийн бодлогын
хүрээнд хөрөнгө
оруулалтын орчны
реформ хийнэ

**Азийн хөгжлийн
банк 67**

П.Рамачандран: Том
төслүүдэд хөрөнгө
оруулалт татахад эдийн

засгийн төрөлжилт нэн
чухал

Хөрөнгө оруулалт 71

А.Ганхуяг: Гадаадын
хөрөнгө оруулагчдад
хайр зарлавал зарласан
шиг зарлаасай

**Дотоодын хөрөнгө
оруулалт 76**

Н.Мөнхнасан:
Хөрөнгө оруулалтын
тухай хуулийн тэгш
хэрэгжилтэд анхаарах
хэрэгтэй

Хуулийн шинэчлэл 78

Б.Солонгоо:
Хөрөнгө оруулагчдын эрх
ашгийг хамгаалах зөвлөл
байгуулна

Алдаа, оноо 80

Хөрөнгө оруулалтын
орчны учрыг олж, хужрыг
тунгаавал

Татвар 83

“Гадаад” боловч
“дотоод” татвар төлөгчид

Түншлэл 84

Хятадын шууд хөрөнгө
оруулалтын хэмжээ
нэмэгджээ

Туршлага 86

Бар улсын бардамнах
түүх

Товч тайлбар 88

Адармаатай ойлголтыг
энгийнээр

Эрхлэгчийн зурвас

“Хөрөнгө оруулалт ба Хөгжил” цуврал контентоо үргэлжлүүлнэ

Д.Бэхбаяр
Mongolian
Economy
сэтгүүлийн
Ерөнхий
эрхлэгч

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн шинэ дугаараар уншигч, захиалагч та бүхэнтэй мэндчилж байна.

Бид шинэ оны шинэ дугаараа Гадаадын хөрөнгө оруулалт сэдвээр дагнан гаргалаа. Учир нь Mongolian Economy сэтгүүл 2022 онд “Хөрөнгө оруулалт ба Хөгжил” сэдвийн хүрээнд цуврал контент бэлтгэж, уншигчдадаа хүргэсэн билээ.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт өнгөрсөн 30 жилд хэр орж ирэв, эрх зүйн орчин ямар байв, бид гадны хөрөнгө оруулалт татаж, хөгжлийн манлайд хүрч чадсан уу, цаашид хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж ажиллах уу, эсвэл өөрсдийн хүчээр хөгжих гэж зүтгэх үү, Монголд орж ирсэн хөрөнгө оруулалтын ач холбогдол юу байв, үр ашгийг бид хүртэж чадсан уу, гадны хөрөнгө оруулагчдын хувьд хөрөнгөө сэтгэл хангалуун оруулаад ашгаа авч чадсан уу, цаашид бид хөрөнгө оруулалтыг хэрхэн дэмжиж ажиллах вэ, хөрөнгө оруулагчдын бүүм болж байсан цаг үед хэрхэн эргэж очих боломжтой вэ гэх мэт агуулга бүхий 70 орчим мэдээ мэдээлэл бэлтгэсэн байна. Тухайлбал, Монгол Улсад хөрөнгө оруулалтаар тэргүүлж буй БНХАУ, Япон, АНУ, Канад улсын Элчин сайдуудтай хөрөнгө оруулалтын сэдвээр ярилцжээ.

Мөн олон улсын байгууллагууд, гадаадын хөрөнгө оруулагч болон бизнесийн төлөөлүүдтэй ярилцлага хийв. Эдгээр цуврал контентуудаас чухлыг нь онцлон энэхүү дугаартаа багтаалаа.

Мөн бид mongolianeconomy.mn сайтдаа “Хөрөнгө оруулалт” буланг шинээр нээж, дээрх нийтлэл, ярилцлагыг оруулсан. Түүнчлэн зарим томоохон нийтлэл, ярилцлагыг өдөр тутмын сонин, мэдээллийн сайтад тавьж, илүү олон уншигчдад хүргэхийг хичээлээ.

“Хөрөнгө оруулалт ба Хөгжил” контентийг бүтэн нэг жилийн турш бэлтгэснээр бид ГХО-ын тухай арвин эх сурвалж, мэдээлэл, баримтыг бүрдүүллээ.

УИХ энэ онд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг хэлэлцэж батлахаар төлөвлөсөн. Харин бид ГХО-ын сэдвээрх энэхүү тусгай дугаарыг УИХ-ын гишүүдэд хүргэх бөгөөд гишүүд манай дугаараас тодорхой мэдээ мэдээлэл авч, хуулийн төсөлдөө зөв талаас нь харж ашиглана гэдэгт итгэлтэй байна.

Бид энэхүү цуврал контентоо энэ онд мөн үргэлжлүүлнэ. “Хөрөнгө оруулалт ба хөгжил” контентыг бэлтгэж хүргэхэд дэмжиж ажилласан “Рио Тинто Монгол” компанийн удирдлага, хамт олонд талархсанаа илэрхийлье.

Уншигч та бүхэн манай энэхүү дугаараас ГХО-ын тухай цогц мэдээллийг нэг дороос авах ач холбогдолтой бөгөөд mongolianeconomy.mn сайтын “Хөрөнгө оруулалт ба хөгжил” булангаас бусад мэдээллийг унших боломжтой.

Уншигч захиалагч та бүхнийхээ ажилд нь амжилт хүсэхийн зэрэгцээ эрүүл энх, сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе. ■

Төрийн бодлого

Монголд хөрөнгө оруулахыг урьж байна

Л.Оюун-Эрдэнэ, Ерөнхий сайд

Миний бие Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хувьд “Эдийн засгийн тусгаар тогтнол, бие даасан байдал, цар тахлыг даван туулах үйлсэд иргэн, аж ахуйн нэгж, хөрөнгө оруулагч бүрийг идэвхтэй оролцох”-ыг уриалж байна.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх үндсэн зарчим нь иргэн, аж ахуйн нэгж, хөрөнгө

оруулагчдын идэвхтэй оролцоонд тулгуурласан эдийн засгийн шинэ бүтэц бий болгох юм. Монголын төр засуулын үүрэг гүйцэтгэж, иргэн, хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид дэлхийн дэвжээнд барилдахад бүх талын дэмжлэг үзүүлэх болно.

Эх сурвалж: “Монголын эдийн засгийн форум-2022”-д ирүүлсэн мэндчилгээнээс

Б.Жавхлан, Сангийн сайд

Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоо сул, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төрийн механизмын тодорхойгүй байдал хамгийн том алдаа байсан гэж үзэж байна. Хууль, эрх зүйн орчны тодорхой бус байдал, төрийн хүнд суртал, шүүхийн буруу тогтолцоо, улс төрийн болоод бизнесийн тогтворгүй орчин гадаадын хөрөнгө оруулалтад хамгийн том саад болж байгааг хөрөнгө оруулагчид хэлдэг.

Тиймээс “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын

хүрээнд хөрөнгө оруулалтын орчны реформ хийнэ. Хөрөнгө оруулалтыг татварын бодлогоор дэмжиж хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэх юм. Мөн дотоод, гадаад хөрөнгө оруулагчдыг ижил, тэгш эрхээр хангах, үзүүлэх үйлчилгээг хялбаршуулах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

Эх сурвалж: “Mongolian Economy” сэтгүүлийн 2022 оны дөрөвдүгээр сарын дугаарт өгсөн ярилцлагаас

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын агентлаг байгуулагдана

Эдийн засаг, хөгжлийн яамны үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр, бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг шинэчлэн баталж, тус яамны харьяанд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын агентлаг байгуулахаар шийдвэрлэлээ.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын бодлого, төлөвлөлтийг тодорхой болгох, хөрөнгө оруулагчдыг бүтээн байгуулалтын болон эдийн засгийн бүхий л салбартай холбох зэрэг олон ач холбогдолтой ажлыг шинэ агентлаг гүйцэтгэнэ. Мөн хөрөнгө оруулагчдын эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, хөрөнгө оруулалтын

орчныг тогтворжуулах, хөрөнгө оруулагчдад төлөвлөлт хийхэд дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх юм.

Эл агентлагийн талаар Сангийн сайд Б.Жавхлан “Өмнө нь Гадаадын хөрөнгө оруулалтын агентлаг Засгийн газрын бүтцэд бие даан ажиллаж байв. Олон жил энэ агентлагийн ажил тасарсны дараа манай Засгийн газрын үед дахин байгуулж байна. Ингэснээр Монгол Улсад ирэх гадаадын хөрөнгө оруулалтын бодлого, төлөвлөлт урт, дунд хугацаандаа маш тодорхой болж гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг дотоодын бүтээн байгуулалт, бусад эдийн засгийн салбарт холбох нөхцөл бүрдэнэ. Мөн Монгол орны хөрөнгө

оруулалт хийх эдийн засгийн боломж, бизнесийн салбаруудыг олон нийтэд таниулан сурталчлах ажлын өргөн хүрээнд хийх ажлыг хариуцах юм" хэмээн онцолсон.

Хөгжлийг тэтгэгч гадаадын хөрөнгө оруулалт

Манай улсын ДНБ-ий өсөлт 2011 онд 11.5 хувьд хүрч дэлхий нийтийг алмайруулсан. Үүнийг одоо ч бахархан ярьдаг хүмүүс бий. Гэхдээ бахархал гэхээс илүү тууштай байдлыг хэрхэн хангах талаарх сургамж гэвэл үнэнд арай дөхүү. Дэлхийд цойлсон тэр их өсөлт бол 2009 оны аравдугаар сарын 6-нд үзэглэсэн Оюу толгой төслийн бүтээн байгуулалтын долоон тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтын үр дүн байсан юм. Оюу толгой төслийн хөрөнгө оруулалт нь манай улсад 2010-2013 онд орж ирсэн гадаадын шууд

хөрөнгө оруулалтын 54 хувийг бүрдүүлж байсныг Монголбанкны эдийн засагчид тооцжээ.

Монгол Улсын Засгийн газар, Туркойз Хилл Ресурс болон Рио Тинто гурпп хоорондын стратегийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжиж буй эл аварга төслийг үзэглэж, хаялгыг нь мэдрэх хүртлээ манай улс хөрөнгө оруулалтын ямар орчинтойгоо олж хараагүй байсан болов уу.

Нээлттэй эдийн засаг болох шилжилтийн хүрээнд 1993 онд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль баталснаар манай гадаад худалдааны эргэлт нэмэгдэж, хөрөнгө оруулалтын урсгал ч

ГАДААДЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ /их наяд төгрөг/

хөрөнгө оруулалтын хэмжээнд мэдэгдэм ахиц гараагүй л байлаа.

Дэлхийн улс орнуудад орж буй шууд хөрөнгө оруулалтын урсгал нь 2000 оноос хойш өсөж бүтцийн хувьд өөрчлөгдөж эхлэв. НҮБ-ын Худалдаа ба Хөгжлийн асуудлаарх Бага хурал болох UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)-ын тайланд тэмдэглэснээр 2000 онд нийт хөрөнгө оруулалтын урсгалын 12 хувь нь хөгжиж буй болон шилжилтийн эдийн засгуудад ногдож байсан бол 2012 онд 35 хувь болж нэмэгджээ. Энэ урсгалаас манай улс 2011, 2012 онд хамгийн их мөнгөн дүнтэй хөрөнгө оруулалт татахад Оюу толгой төсөл жин дарсан юм.

1993 онд баталсан Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн талаар эдийн засагч С.Жавхланбаатар нээлттэй бодлогын хүрээнд гадаадын хөрөнгө оруулалтын гурван суурь зарчмыг боловсруулж, тэрхүү хуульд тусгасныг онцлов. Тэрбээр “Нээлттэй улс болсноор бид дэлхийн 200 орчим улстай өрсөлдөх учраас дотоод хөрөнгө оруулагчид давуу эрх олгох замаар гадаадын хөрөнгө оруулагчийг ялгаварлаж болохгүй гэдэг нь хуулийн суурь зарчим. Мөн хөрөнгө оруулагчид шүүхийн өмнө эрх тэгш байх, мөнгөө ямар ч валютад хөрвүүлээд чөлөөтэй буцаагаад гаргах бололцоог нь бүрдүүлсэн. Энэ бол гадаадын хөрөнгө оруулалтын олон улсад ▶

► хурдасч байв. Хэдийгээр энэ хугацаанд компанийн тоо тасралтгүй нэмэгдэж байсан ч гадаадын хөрөнгө оруулалт татсан том хэмжээний компани байгаагүй юм. Жилд дунджаар 10 сая, хамгийн ихдээ 25-30 сая ам.доллар л гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирдэг байв. Энэ үед Монгол Улс экспортын болоод татварын орлогогүй үндсэндээ гадаадын зээл тусламжаар л төрийн албан хаагчдын цалинг тавьж, цахилгаан станцууд, цэцэрлэг, сургуулиа бусад улсын засгийн газар, донор байгууллагуудын зээл, буцалтгүй тусламжаар аргацаасаар 2000 он гарав.

Харин 2000-аад оны дунд үеэс олон улсын зах зээл дээр уул уурхайн түүхий эд, эрдсийн үнэ нэмэгдэж, хайгуул, олборлолтын бизнес цэцэглэж эхлэх хүртэл Монгол Улс дэлхий нийтийн анхаарлыг төдий л татаагүй. 2005-2008 онд манай улсад дунджаар 5636 гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани бүртгүүлж, байршсан ч

Эх сурвалж: УСХ

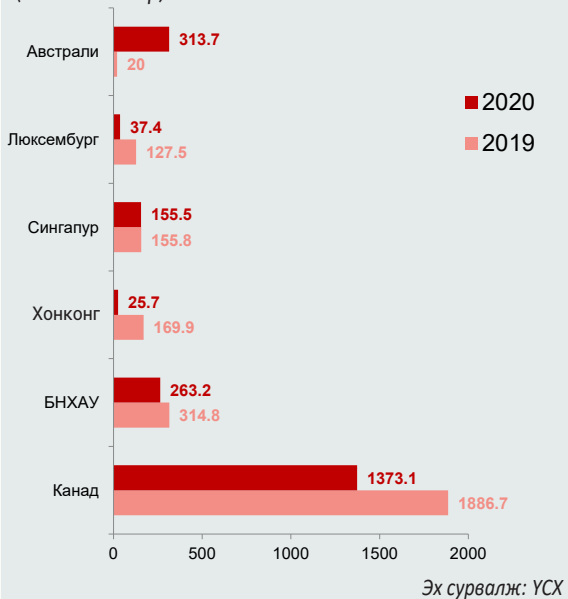
► үйлчилдэг зарчмыг хуульчилж, суурь орчныг бүрдүүлсэн маш том алхам болсон” гэв.

Энэ эрчимтэй урсгалыг дагаад уул уурхайн ашиглалт, хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хууль бус олголт, наймаа ч эрчимтэй өрнөсөн. Энэ их замбараагүй байдлыг дагаж байгаль орчны асуудал, үндсэрхэг үзэл газар авч эхэлсэн нь төр засаг, шийдвэр гаргагчдын өмнө тулгамдсан нэг сорилт байв. Гэхдээ хамгийн том сорилт нь асар их мөнгөний урсгалыг дагаж орж ирсэн “Голланд өвчин” байлаа. Оргил үедээ 4.2 тэрбум ам.долларт хүрсэн тэр их орлогыг шингээх потенциал эдийн засагт байгаагүй учраас үүнийг дагаад бусад салбарт илүүдэл эрэлт үүсч, Засгийн газар төсвийн зардлаа замбараагүй тэлж, халамжийн бодлого газар авч улмаар өндөр инфляцын шалтгаан болсон гэж үздэг.

Их мөнгөөр цутгуулсан тэр цаг хугацаа удаан үргэлжилсэнгүй. Оюу толгой төслийн эхний шатны хөрөнгө оруулалтын ажил дуусах шатандаа орж байсан тул хөрөнгө оруулалт нь 2013 оноос эрс буурав. Бас дэлхийн зах зээл дээрх түүхий эдийн үнэ 2012 оноос суларсан нь хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг буурууллаа. Манай эдийн засаг хэдийнэ гадаад орчноос дэндүү их хамааралтай болж, бид өөрсдөө залуурдах боломжгүй болсныг макро тоонууд харуулж байлаа. Гэхдээ үүнийг эрх баригчид

Оюу толгой” төслийн хөрөнгө оруулалт нь манай улсад 2010-2013 онд орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 54 хувийг бүрдүүлж байлаа

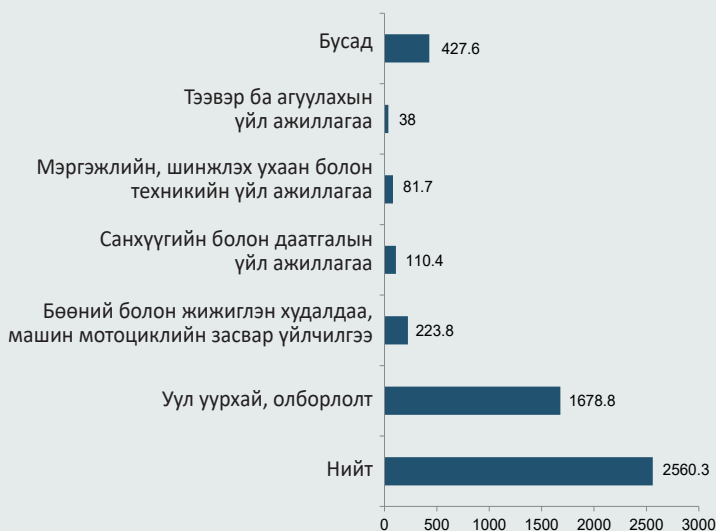
Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт, улсаар
(сая ам.доллар)

төдий л анзаарсангүй. Хөрөнгө оруулалтын бодлогодоо улс төрийн алдаа гаргасан нь саарч буй хөрөнгө оруулалтыг бүр ч зогсоох нь тэр. 2012 оны тавдугаар сард буюу УИХ-ын сонгуулийн өмнөхөн олон нийтийн дунд үндэсний аюулгүй байдал болоод гадаадын хөрөнгө оруулалтын оролцооны талаар маргаан, мэтгэлцээн өрнөсөн юм. Тухайн үед уул уурхайн салбарт хийгдэх гэж байсан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зогсоох үүднээс Стратегийн ач холбогдол бүхий салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгжид гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах тухай хуулийн төслийг боловсруулан, УИХ олон нийтээр хэлэлцүүлэлгүй баталсан. Уг хуульд “стратегийн” (уул уурхай, банк санхүү, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл) салбарт хөрөнгө оруулалт хийх хүсэлтэй хувийн болон төрийн өмчит гадаадын хуулийн этгээд Монгол Улсын Засгийн газраас, мөн тухайн аж ахуйн нэгжийн нийт хувьцааны 49-өөс дээш хувийг гадаадын хуулийн этгээд эзэмшихээр бол УИХ-аас тус тус зөвшөөрөл авахаар тусгагдсан байв.

Дээрх хууль нь асуудлын гогцоо болсон холбогдох компанийг худалдан авах үйл ажиллагааг зогсоосон боловч Монгол Улсын эдийн засагт орж ирэхээр зэхэж байсан бусад хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнүүдийг царцаахад хүргэсэн. Уг ►

2020 оны ГШХО-ын орох урсгал (сая ам.доллар)

► хууль хөрөнгө оруулагчдын дунд тодорхой бус байдал бий болгон Монгол Улсад итгэх итгэлийг сулруулахад нөлөөлсөн гэж үздэг юм. Үүний дараахан Дэлхийн банкнаас хөрөнгө оруулагчдын дунд судалгаа явуулахад компаниудын 80 орчим хувь нь хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах баталгаа байхгүйн улмаас эрсдэлд орсон гэж хариулсан байна. Улмаар нийт 1.9 тэрбум ам.доллар буюу нийт оруулсан хөрөнгө оруулалтын 90 орчим хувь нь эрсдэлд учирсан хэмээжээ. Хөрөнгө оруулагчдыг үргээсэн тэрхүү хуулийг зургаан сарын дараа цуцалсан юм.

Оронд нь 1993 онд баталсан хуулиа улам чамбайруулж, Хөрөнгө оруулалтын тухай шинэ хууль батлав. Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь хөрөнгө оруулалтын суурь зарчмыг хангаж байсан бол энэ удаад өнгөрснөөсөө сургамж авч уул уурхайн бус салбарын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, төвлөрлөөс сэргийлж бүсчилсэн хөгжлийг бий болгох, нэгэнт хөрөнгөө оруулаад ирсэн хөрөнгө оруулагчийг бизнесээ эрсдэлгүй явуулахад нь илүү анхаарсан байна. Уг хуультай зэрэгцээд татвар болоод гааль тарифын, оюуны өмчийн, ашигт малтмалын тухай зэрэг холбогдох бусад хуульдаа зохицуулалт оруулсан байдаг. Харамсалтай нь үйл явц удаан байгаагаас бодит үр өгөөжийг нь мэдэрч чадахгүй байгааг эдийн засагч С.Жавхланбаатар учирласан юм. Жишээ нь, татварын багц хуультай уялдуулсан зохицуулалт 2020 оноос л хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн.

Монгол Улс хөрөнгө оруулагчдаа хуулиас гадна хөрөнгө оруулалтын тусгайлсан гэрээгээр дэмждэг. Мөн шинэ хуулиар татварын тогтворжуулах гэрчилгээ олгодог болсон. Цаашдаа гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын тулд Дэлхийн банкнаас жил бүр гаргадаг “Бизнес эрхлэхүй” тайланд тусгасан асуудлуудаас гадна маргаан шийдвэрлэх явцаа хурдасгаж, хөрөнгө оруулалт татах стратегийн салбаруудаа тодорхойлох хэрэгтэйг мэргэжилтнүүд зөвлөдөг. Хөрөнгө оруулагчид ч маш тодорхой байх шаардлага тавьдаг. “Хан Ресурс”-ын 70 сая ам.доллар, “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийн 112 сая ам.доллартай холбоотой маргаан гээд олон улсын арбитраж очсон тухай мэдээлэл манай улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар сөрөг ойлголт хөрөнгө оруулагчдад өгч, хөгжлөөс хойш чангаадаг гашуун түүх бий.

Хөрөнгө оруулалтын “Invest Mongolia” чуулга уулзалт. 2017 он

Монгол Улс хөрөнгө оруулагчдаа хуулиас гадна хөрөнгө оруулалтын тусгайлсан гэрээгээр дэмждэг. Мөн шинэ хуулиар татварын тогтворжуулах гэрчилгээ олгодог болсон

Гучин жилийн алсаас эргээд харахад гадаадын хөрөнгө оруулалтын ачаар хөгжилд түүчээлж буй жишээ олон. Тухайлбал, Японы хөрөнгө оруулалтаар бий болсон “Товь” ХК дэлхийн нийтэд монгол ноолуурын чанарыг таниулсан. Мөн “Мобиком корпораци” орчин үеийн харилцаа холбооны салбарт салхи хагалснаар үүрэн холбооны оператор компаниуд мэндэлж, Монгол Улсын харилцаа холбооны дэд бүтэц дэлхийн жишигт хүрч, 2009 онд хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь үзэглэсэн Оюу Толгой төсөл Монгол Улсыг дэлхийн уул уурхайн томоохон тоглогч болох үүд хаалгыг нээж чадсан байна.

Өдгөө гадаадын мөнгөн урсгалыг татахын тулд улс орон бүр өөр өөрийн онцлогт тохирсон бодлого боловсруулж, түүнийг хөгжлийнхөө гол түлхүүр болгож байна. Хятад, Өмнөд Солонгос, Малайз, Сингапур зэрэг улс орнууд ийм л жишгээр өнөөгийн өндөрлөгт цойлсон. Эрдэм шинжилгээ, инновацад бага мөнгө зарцуулдаг манай улс гадаадын хөрөнгө оруулалтаар дамжуулан менежментийн туршлага, мэдлэг, ур чадвар, шинэ технологийг өвөртлөх боломжтой. Өөрөөр хэлбэл, уул уурхайн салбар ахин үүцээ нээж, дараагийн том уурхай ашиглалтад орлоо гэхэд Канад, Австрали, Америкаас мэргэжилтэн авчрах шаардлагагүй болж байна гэж ойлгож болох юм. Энэ бол мөнгөөр хэмжих аргагүй хамгийн том хөрөнгө оруулалт билээ.

Энэ бүх тоо баримт, түүхэн сургамжуудыг нэгтгээд харвал гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт гэдэг Монгол шиг жижиг бөгөөд нээлттэй, аж үйлдвэр хөгжөөгүй, экспортын солонгорол муутай орны хувьд эдийн засгийг нь тэтгэх зүрхний цохилт лугаа юм. ■

Зураглал

Хөрөнгө оруулалтын орчинд гэрэл асах уу?

“Гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн орчныг сайжруулна” гэх үгийг маш олон даргын амнаас сонсож болно. Гэхдээ энэ бол хэтэрхий ерөнхий, ойлгомжгүй мэдэгдэл. Үнэндээ манай улсын хөрөнгө оруулалтын хууль тийм муу хууль биш. Гэхдээ “Эрх зүйн орчин”, “Хууль” хоёр нь нэг зүйл биш гэдгийг анхаарах ёстой. Хууль нь гадны хөрөнгө оруулагчидтай ажиллах үндсэн тоглоомын дүрэм байдаг бол эрх зүйн орчин нь хуулиа хэрэгжүүлэх систем, тэрхүү системийн ажиллах зарчмыг хамаардаг. Тэгэхээр сайн хууль байгаад хангалттай биш.

Эдүгээ гадны хөрөнгө оруулалттай холбоотой ихэнх асуудлын гогцоо хөрөнгө оруулалтын талаарх эрх зүйн актуудын хэрэгжилттэй холбогдож байна. Гадны хөрөнгө оруулагчид болон Монгол дахь олон улсын байгууллагын суурин төлөөлөгчид энэ талаар хэлэхдээ “Хууль

хэрэгжүүлэх институцийн чадавх сул” гэж дүгнэдэг.

Үндэсний аюулгүй байдал уу, эсвэл дотоодын аюултай хандлага уу?

Монголчууд гадаадын хөрөнгө оруулалт нь үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлнө гэж боддогоос тун эмзэг ханддаг. Гэхдээ ийм зүйлд мэдээлэлтэй, ажил хэрэгч хандаж чадахгүй бол гаднаас ирэх аюул гэхээс дотроосоо ирэх балаг нь их. 2012 онд УИХ-ын сонгуулийн өмнөхөн үндсэрхэг үзлийн шахалтан дор хөрөнгө оруулалтын хуулиа өөрчилж стратегийн ач холбогдолтой (уул уурхай, банк санхүү, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл) салбарын гадаадын хөрөнгө оруулагчдад томоохон хязгаарлалт хийсэн нь хөрөнгө оруулалтыг зогсоосон. ►

► Алдаагаа ойлгосон эрх баригчид таван сарын дараа дээрх хуулиа цуцалж байв.

Дараа нь 2013 онд шинэ хууль баталж, хөрөнгө оруулагчид үзүүлэх дэмжлэгийг татварын ба татварын бус хэмээн ангилж, хөрөнгө оруулагчийн татварын орчныг тогтвортой байлгах баталгааг төр гаргаж өгсөн, уул уурхайн бус хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн заалт оруулсан зэргээр хуулиа сайжруулсан. Гэхдээ татвар, гааль, шүүх засаглал зэрэг хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад нэн шаардлагатай бусад салбарын хуулийн шинэчлэл хэт удаан байгаа нь дээрх хуулийн үр дүнг бүрэн гаргах бололцоо олгохгүй байна.

Тоо баримтаас харахад 2011 оноос хойш гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 70 хувийг уул уурхай, олборлох салбар эзэгнэж, худалдаа, нийтийн хоолны салбар 17.3 хувийг эзэлж, бусад салбар нийлээд 12.7 хувийг бүрдүүлж байна. Эндээс нийт хөрөнгө оруулалтын 40 хувь нь Оюутолгой төсөлд ногддог. Хөрөнгө оруулагчдын тооны хувьд гэвэл Гадаадын иргэн, харьяатын газрын мэдээгээр 1834 гадны хөрөнгө оруулагч Монголд бүртгэлтэй байгаа нь маш бага тоо.

Эндээс харахад гадаадын хөрөнгө оруулалт үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлнө гэсэн дүгнэлт хийх нь хэтэрхий туйлширсан хэрэг болно. Өнөөдөр Хөрөнгө оруулалтын хуультай холбоотой нийтийн дунд маргаан дэгдээсэн гадаадын хөрөнгө оруулагчийн Монгол Улсад оршин суух эрхийн талаарх асуудал бол үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлөх зүйл биш гэдгийг судлаачид хэлж байна. Тэгээд ч хүн амын дунд гадны иргэдийн эзлэх хувь, оршин суух горимыг зохицуулсан бусад хууль тогтоомжууд хангалттай бий.

Хөрөнгө оруулалтын тэгшитгэл

Өнөөдөр хөрөнгө оруулалтын хуулинд орох гээд байгаа хамгийн гол өөрчлөлт бол хөрөнгө оруулагчдыг гадаад, дотоодоор нь ялгаварлан авч үздэг заалтуудыг өөрчлөх. Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулиар гадаадын хөрөнгө оруулагч Монголд аж ахуйн нэгж байгуулахын тулд хамгийн багадаа 100,000 ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийх ёстой. Харин дотоодын хөрөнгө

оруулагчдад ийм шаардлага байхгүй. Тиймээс хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалсан зохицуулалтыг одоо боловсруулж буй нэмэлт, өөрчлөлтөд нэмж тусгана гэж Үндэсний хөгжлийн газрын дарга Х.Батжаргал ярих. Мөн хуулийн төсөлд “тэргүүлэх салбар” гэсэн нэр томъёог оруулж байгаа аж. Уул уурхай, аялал жуулчлал, бүтээлч үйлдвэрлэл, дэд бүтэц, хөдөө аж ахуй, мэдээллийн технологийг гадаадын хөрөнгө оруулалт татах тэргүүний салбар болгож, татварын болон татварын бус дэмжлэг үзүүлнэ.

Хөрөнгө оруулагчдын хамгийн эрсдэлтэй гэж үздэг зүйл нь улс төрийн тогтворгүй, бодлогын савлагаатай байдал. Олон улсын жишгээр төр-хувийн хэвшлийн түншлэлээр хэрэгжих томоохон төслүүдийг ном ёсоор нь үнэлээд, бэлдээд, шалгаруулахад гурван жилийн бэлтгэл шаардлагатай. Гэтэл манай Засгийн газрын дундаж наслалт хоёр жил болохоор институцийн ой санамж байдаггүй, том төсөл хэрэгжүүлэх чадавхгүй. Ийм байдал дахин давтагдахгүй гэдгийг дарга нар давтан ярьсаар байгаа бөгөөд Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ хөрөнгө оруулагчидтай хийсэн уулзалт дээр “We are very sorry” гэж хүртэл хэлсэн.

Хөрөнгө оруулагчдын хамгийн их айж, болгоомжилдог өөр нэг зүйл бол маргаан шийдвэрлэх процесс. Монголд бизнесийн маргааныг шүүхээр шийдвэрлэхэд ч тэр, гарсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэхэд ч тэр маш удаа. Харин цаг хугацаа бол бизнесийн хувьд мөнгөнөөс ч дутуугүй үнэт нөөц. АНУ-ын Монгол дахь Элчин сайдын яамны сайт дээрх хөрөнгө оруулагчдын дүгнэлтээс харвал шүүгчид бизнесийн маргаантай холбогдох шийдвэрүүдээс байнга зайлсхийж, шүүх хуралдааныг аль болох удаан, заримдаа хэдэн жилээр хойшлуулах хандлагатай гэжээ. Зарим тохиолдолд хэргүүд хэтэрхий удаа, тэр хооронд хариуцагч тал хөрөнгөө зарж борлуулаад алга болсон байх жишээтэй.

Түүнээс гадна нийслэл, аймаг, сум, дүүргийн түвшинд хуулийг ижилхэн хэрэглэхгүй байх тохиолдол цөөнгүй. Татвар, мэргэжлийн хяналт, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал хариуцсан орон нутаг дахь улсын байцаагч нар дээр ийм байдал илүүтэй ажиглагддаг байна. Мөн улс болон орон

Хамгийн эрсдэлтэй гэж үздэг зүйл нь улс төрийн тогтворгүй, бодлогын савлагаатай байдал

Хөрөнгө оруулалтын хуулийг сайжруулах ажилд Засгийн газар санаа тавиагүй гэвэл худлаа болно

▶ нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудын эдлэх эрх мэдлийг тодорхой зааж ялгаж өгөөгүй байгаа нь өмч хөрөнгө, ашиглалтын эрхээ алдахад хүргэж буйд санаа зовдог гэж хөрөнгө оруулагчид үзэж байна. Жишээ нь, Ашигт малтмалын тухай хуулиар газар ашиглах зөвшөөрөл, тусгай зориулалтын эрх олгох чиглэлээр сум, аймаг орон нутаг, улсын эрх мэдлийн зааг ялгааг тодорхой тогтоож өгөөгүй байдаг аж.

Засгийн газартай холбоотой хэрэг маргаан дээр зарим том албан тушаалтан, улс төрчид захиргааны болон шүүхийн маргаан шийдвэрлэх явцад хөндлөнгөөс оролцдог тухай хөрөнгө оруулагчид мэдээлдэг. Тухайлбал, хөрөнгө оруулагчид болон Монголын Засгийн газар хоорондын шууд маргаантай үед төрийн албан тушаалтнууд олон нийтэд ил болгоогүй бизнесийн ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлэхийг оролдож, холбогдох дүрэм журам, хууль

тогтоомжийг мөрддөггүй. Ингэхдээ Засгийн газрыг нэрийг барьж бизнесийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцох бүрэн эрхтэй гэгдэх төрөл бүрийн төрийн өмчит компанийн шугамаар дамжуулан тэрхүү ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлдэг. Мөн шүүх хурлаас өмнө Засгийн газар, шүүх, хууль сахиулах байгууллага, хэвлэл мэдээлэл, прокурорын байгууллагууд дахь өөрсдийн танил тал, харилцаа холбоог ашиглан гадны бизнес эрхлэгчдээс шаардлагыг нь хүлээн зөвшөөрөхийг албадаж болзошгүйг хөрөнгө оруулагчид бие биедээ анхааруулдаг байна.

Энэ байдлыг засах хэрэгтэй гэдгийг олон улсын байгууллагуудын зөвлөмжид, судлаачдын бүтээлд байнга бичдэг. Иймээс маргаан шийдэх шатны хүнд суртал, авлигын эрсдэлийг арилгах заалтуудыг хуулийн төсөлд тусгаж байгаа гэдгийг Үндэсний хөгжлийн газрын дарга Х.Батжаргал хэллээ.

Хөрөнгө оруулалтын хуулийг сайжруулах ажилд Засгийн газар санаа тавиагүй гэвэл худлаа болно. Холбогдох яам, агентлагууд хөрөнгө оруулалтын орчны талаар янз бүрийн судалгааг олон улсын байгууллагуудаар хийлгэж, гарсан дүнг хуулийн төсөлд тусгах аж. “Хөрөнгө оруулалтын нэг цонхны бодлого” бий болгохыг хичээж, Үндэсний хөгжлийн газар гэдэг Засгийн газрын агентлагт гадаад хөрөнгө оруулалтын бодлогын хэрэгжилтийг даалгаж өгсөн.

Хөрөнгө оруулалтын орчинд юу нь болж, юу нь болохгүй байгааг гадна, дотны байгууллагууд хангалттай судалсан судалгааны бааз аль хэдийн бий болсон. Түүний нэг нь Дэлхийн Банктай хамтарч хийсэн “Хөрөнгө оруулалтын шинэтгэлийн зураглал” юм. Үүгээр Монгол Улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын эрх зүйн болоод эдийн засгийн орчныг бүхэлд нь хамарсан тайлан гарсан. Энэ бол дарга нарын аваад ашиглаж болох бэлээхэн гарын авлага.

Хоёрдугаарт, аливаа улсын засгийн газар хөрөнгө оруулалтын орчны талаар мэдэгдэл гаргаж, гадны хөрөнгө оруулагчдад “Бид танаартай ингэж хамтармаар байна” гэсэн ойлгомжтой мессеж өгдөг практик бий. Монголын Засгийн газар одоогоор ийм мэдэгдлийг гаргахаар боловсруулж байгаа байгаа бөгөөд Ерөнхий сайд уучлал гуйсныг эс тооцвол өөр ойлгомжтой ▶

Гадаадын хөрөнгө оруулалтад нөлөөлөх голлох хүчин зүйлс

► мессеж гараагүй.

Мэссэж ойлгомжтой бол түүнийгээ дэмжсэн хуультай, хэрэгжүүлэх байгууллагатай, гол нь хэрэгжилтээ хангах институцийн чадамжтай байх нь чухал. Ингэснээр бодлогын тогтвортой байдал хангагдах учиртай. Энэ бүхний ачааллыг өөр дээрээ авах газар нь Үндэсний хөгжлийн газар болж таарч байна. Удахгүй яамны түвшинд ажиллах энэ газар хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад зарим ажлыг амжуулаад байгаа. Тухайлбал, 2016 онд Засгийн газар Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөлийг байгуулж, ҮХГ-ын даргыг Нарийн бичгээр нь томилсон.

Мөн хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг барагдуулах механизмын цахим системийг (SIRM) ажиллуулаад эхэлжээ. Тус газрын мэдээлж буйгаар хөрөнгө оруулагчдаас ирсэн хэд хэдэн гомдлыг шийдвэрлэж, буцаан татагдах эрсдэлд ороод байсан 3.2 сая орчим ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг Монголд хадгалж үлдээсэн гэжээ. Түүнчлэн хөрөнгө оруулагчдад зориулсан “Нэг цонхны үйлчилгээ”-г ажиллуулж зөвлөгөө, лавлагаа, бүртгэл, татвар, нийгмийн даатгал, виз гэх мэт бүх хэрэгцээтэй үйлчилгээг нэг дор өгөхөөр зорьж байгаа юм. Энэ дундаас нэг авууштай зүйл нь үйлчилгээг цахимжуулж байгаа явдал. Жишээлбэл, өмнө нь 15 өдрийн хугацаа ордог байсан процессыг найман цагт багтаадаг болсон тухай ҮХГ-ын дэд дарга Б.Булганчимэг ярьж байв.

Ийнхүү хөрөнгө оруулалтын орчин өмнөхөө бодвол улс төрийн хувьд арай тогтвортой, найдвар төрүүлэхүйц болж ирж байна. Гэхдээ дээр хэлсэнчлэн сайн хууль гарсан ч энэ бол зөвхөн ажлын эхлэл юм. Одоогоор хаалга тогшоод дараалалд зогсож буй хөрөнгө оруулагчид байхгүй ч тоглоомын дүрмээ ойлгомжтой болгож, түүнийгээ нэг шөнийн дотор өөрчилчихгүй яваад байвал гадагшаа очих мессеж сайжирна, хөрөнгө оруулах сонирхол өснө.

Цаашдаа хөрөнгө оруулагчдыг эргэн ирүүлэх, ялангуяа уул уурхайн бус салбарт орох хөрөнгө оруулалтыг нэмэхэд бидэнд хийх ажил уул шиг их байгаа. Хөрөнгө оруулах хэмжээ бол хөрөнгө оруулагчдын шийдвэрт нөлөөлөх

Нийт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт

1990-2020 он

29.6

тэрбум ам.доллар

123 орноос
хөрөнгө оруулалт хийгдсэнХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГЧ
5 ТОП УЛС

Канад БНСУ Нидерланд Люксембург Сингапур

нийт
хөрөнгө
оруулалтын

70%

олборлох салбарт хийгдсэн

олон хүчин зүйлсийн зөвхөн нэг нь. Цаана нь ямар горимоор татвараа авах, шүүх засаглалаа сайжруулах, дэд бүтцэд хөрөнгө оруулах, ажиллах хүчний боломжийг тодорхойлох, зах зээлийн боломжуудыг судлах, гаалийн бодлого болон чөлөөт бүсийг олон улсын стандартад нийцүүлэх гэх мэт урт жагсаалт үүснэ. Хөрөнгө оруулагч энэ бүх хүчин зүйлсийг тооцсон тэгшитгэлийг бодсоны эцэст л Монголд мөнгөө оруулах уу, үгүй юу гэдгээ шийднэ. ■

Сургамж

Хөрөнгө оруулагчдыг юу айлгадаг вэ?

Хөгжиж буй улс оронд хөрөнгө оруулахад улс төрийн тогтворгүй байдал нь хамгийн том саад болдгийг Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадварын судалгаанд онцолсон байна. Тодруулбал, тус судалгаанд хамрагдсан хөрөнгө оруулагчдын 75-аас дээш хувь нь ямар нэг байдлаар улс төрөөс хамааралтай эрсдэлд өртөж байсан талаараа дурджээ.

Ялангуяа хөгжиж буй орнуудын хувьд хөрөнгө оруулалтын хамгаалалтын баталгаа дутмаг байдаг нь хамгийн их санаа зовоож буй асуудал гэж тэд үзсэн байна.

Түүнчлэн судалгаанд хамрагдагсдын тал хувь нь бизнесийн үйл ажиллагаагаа эхлүүлэх, эсвэл үргэлжлүүлэхтэй холбоотой зөвшөөрөл авах үйл явц хөгжиж буй улсуудад удаашралтай гэж дүгнэжээ. Мөн зохицуулалтын гэнэтийн тааламжгүй өөрчлөлтүүд, урьдчилан таамаглашгүй нөхцөл байдал нь хөрөнгө

оруулагчдыг эргэлзэхэд хүргэдэг хамгийн том шалтгаануудын нэг аж.

Хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах баталгаа дутмаг байх нь хөрөнгө оруулалтыг тогтоон үлдээх, мөн дахин хөрөнгө оруулалт хийх итгэлцэлд хамгийн хүчтэй нөлөө үзүүлдгийг ч тус судалгаанд дурджээ. Тодруулбал, дөрвөн хөрөнгө оруулагч тутмын нэг нь урьдчилан таамаглашгүй нөхцөл байдал, хууль эрх зүйн гэнэтийн өөрчлөлт болон зөвшөөрөл олгох процесс хүндрэлтэйн улмаас төлөвлөж байсан хөрөнгө оруулалтаа цуцлах, буцаан татах шийдвэр гаргадаг байна.

Судалгаанд хамрагдагчдын 13 хувь нь төр гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүйн улмаас бизнест нь хүндрэл учирсан гэсэн бол тэдгээрийн 35 хувь нь ийм шалтгаанаас улмаас хөрөнгө оруулалтаа цуцалжээ.

Мөн таван хувьд нь хөрөнгө хураах явдал тохиолдсон бөгөөд үүнээс болж тэдний тал хувь нь хөрөнгө оруулалтаа цуцалсан байна.

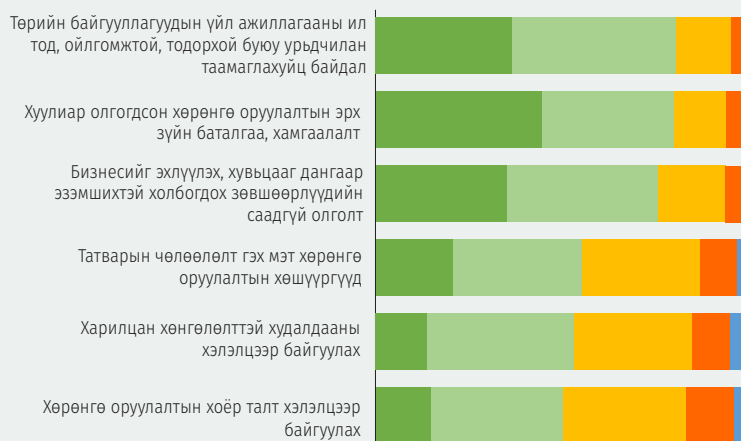
Иймд, хөрөнгө оруулалтыг хамгаалахад анхаарч, хууль эрхзүйн орчин бүрдүүлэх нь нэгэнт орж ирсэн хөрөнгө оруулалтыг тогтоон үлдээх, шинээр татах, дахин урихад чиглэсэн цөм бодлого гэдгийг тус судалгаанд онцолжээ.

Манай улс ч мөн хөгжиж буй орнуудын адилаар шууд бусаар хөрөнгө хураасан шалтгаанаар хөрөнгө оруулагчидтай маргаан үүсгэсэн хэд хэдэн тохиолдол бий. Тухайлбал, Дорнодын ураны орд газарт үйл ажиллагаа явуулж байсан Канад, Нидерланд, ИБУИНВУ-ын хөрөнгө оруулалттай “Хан ресурс” компани, БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалттай “Хэлунжианг” компани болон ОХУ-ын иргэн В.Паушок нарын Монгол Улсын эсрэг гаргасан маргаан нь шууд бусаар хөрөнгө хураахтай холбоотой байжээ.

Хөрөнгө оруулалтын аливаа маргаан нь хуулийн болон захиргааны үйл ажиллагаатай холбоотой өндөр өртөг зардал дагуулдаг учраас хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг маргаан болохоос

Хөрөнгө оруулагчдад тулгардаг улс төрийн эрсдэлүүд

■ Онцгой чухал ■ Чухал ■ Зарим талаар чухал ■ Чухал биш ■ Мэдэхгүй

Эх сурвалж: Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадварын тайлан 2018

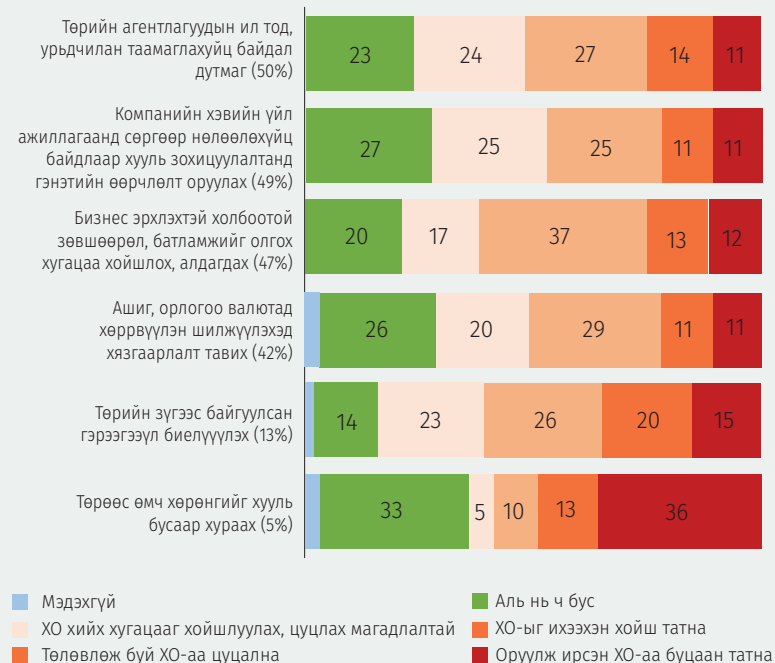
► нь өмнө шийдвэрлэж, урьдчилан сэргийлэх нь нэн чухал юм. Олон улсын түвшинд гадаадын хөрөнгө оруулагч болон Засгийн Газрын хооронд үүссэн 100 гаруй маргааны үйл явцыг судлахад нэг маргааны шийдвэрлэлтэд дунджаар 3.6 жил зарцуулдаг болох нь тогтоогджээ.

Мөн захиргааны зардалд дунджаар 3.0 сая ам.доллар, нөхөн төлбөр, алдагдалд 10.4 сая ам.доллар зарцуулдаг байна.

Тийм ч учраас хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг бүртгэх, мэдээлэл цуглуулах, эргээд хөрөнгө оруулагч нарт хариу мэдэгдэх зэрэг ажиллагааг хялбарчилж, цахим систем нэвтрүүлэхийг Дэлхийн банкнаас зөвлөсний дагуу манай улс SIRM системийг нэвтрүүлсэн. Ингэснээр 2019 оны зургадугаар сараас эхлэн төрийн байгууллага, албан тушаалтны буруутай үйл ажиллагааны улмаас хууль ёсны эрх, ашиг, сонирхол, баталгаа зөрчигдсөн тохиолдолд гомдол гаргах боломж бүрджээ. Одоогоор гадаадын хөрөнгө оруулагчид уг системээр дамжуулан 20 гомдол ирүүлсний 30 хувь нь тусгай зөвшөөрөл, 20 хувь нь татвар, 25 хувь нь улсын бүртгэл, мэргэжлийн хяналттай холбоотой байна.

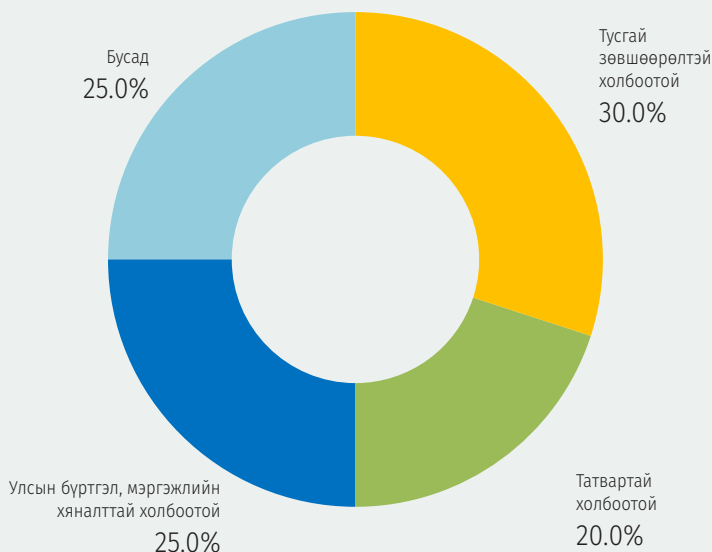
Хөрөнгө оруулагчдын сэтгэл ханамжтай, баталгаатай байдал бол валютын урсгалын гол

Хөрөнгө оруулалтын орчны хүчин зүйлсийн үр нөлөө

Эх сурвалж: Олон улсын хөрөнгө оруулалтын өрсөлдөх чадварын тайлан 2018

Монгол Улс дахь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын SIRM системээр дамжуулан гаргасан гомдол /2021 оны аравдугаар сарын 30-ны байдлаар/

Эх сурвалж: ҮХГ

чиглүүлэгч. Хэрэв манай улс хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бий болгож чадвал шинэ хөрөнгө оруулагч төдийгүй, өмнөх хөрөнгө оруулагчдаа ч ахин татах боломжтой. Цаг хугацаа өнгөрөхийн хэрээр амжилттай явж буй хөрөнгө оруулагч тухайн улс дахь бизнесээ төрөлжүүлэн хөгжүүлэх хүсэлтэй байдаг аж. Өөрөөр хэлбэл, бага нэмүү өртөг шингэсэн үйл ажиллагаанаас өндөр өртөг шингэсэн үйл ажиллагаа руу шилжин орох хандлагатай байдаг аж.

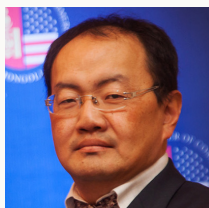
Дэлхийн Банк Группийн 2018 оны судалгааны тайланд хөгжиж буй орнууд хөрөнгө оруулалтыг тогтоон үлдээхийн тулд үр дүнтэй тогтолцоо бий болгох нь хамгийн чухал алхам болохыг онцолсон байдаг. Гэсэн ч манай улсын хувьд Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш хөрөнгө оруулалт хариуцсан институцийн бүтэц, зохион байгуулалт удаа дараа өөрчлөгдөн тогтворгүй явж ирсэн. Харин энэ удаад Эдийн засгийн хөгжлийн яамтай болж буй нь хөрөнгө оруулалтын орчныг бэхжүүлж, хариуцах эзэнтэй болгож буй түүхэн үйл явдал хэмээн албаныхан онцолж байна. ■

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн асуулт

1. Монгол Улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар та ямар бодолтой явдаг вэ? Хөрөнгө оруулагчдыг татах тал дээр Монгол Улсын алдаа оноо нь юу байсаар ирэв?

2. Цар тахлын үед гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нь улс орнуудын хувьд эдийн засгаа дэмжих, тогтворжуулах гол “вакцин” болж байна. Энэ зорилгоор манай улс Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулахаар УИХ-аар өдгөө хэлэлцэж буй. Тус хуульд оруулахаар хэлэлцэж буй нэмэлт өөрчлөлтүүдийн талаар танай байгууллага ямар байр суурьтай байна вэ?

3. Тус хууль шинэчлэгдсэн ч энэ бол зөвхөн ажлын эхлэл. Хөрөнгө оруулагчдыг татах, үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн хөрөнгө оруулагчдыг алдахгүй байх тал дээр танай байгууллага хэрхэн ажиллаж байна вэ? Цар тахлын үед хөрөнгө оруулалт татахад олон улсад ямар өөрчлөлтүүд ажиглагдаж байна вэ?

О.АДЬЯА

Монгол дахь Америкийн худалдааны танхимын (АмЧам Монгол) Гүйцэтгэх захирал

1. Монгол Улс зах зээлийн эдийн засагт шилжээд 30 жил болсон ч чөлөөт зах зээлийн эдийн засаг, өрсөлдөөн, хувийн хэвшлийн үүрэг, өмчийн харилцаа гэсэн үндсэн ухагдахуунуудыг дахин ярих хэрэгтэй байгаа юм. Улс орны хөгжил дэвшлийн хүнд ачааг хувийн хэвшил үүрч байгаа шүү гэсэн мессежийг байнга өгмөөр байна. Төр нь хувийн хэвшилтэйгээ өрсөлдмөөргүй байна.

Төрийн өмчит компаниудад зоригтой реформ хийж, компанийн засаглалыг нь сайжруулах ёстой. Мөн зөвхөн мега төсөл гээд яриад баймааргүй байна. Монголд хөрөнгө оруулагчдын маш олон тооны дунд, жижиг төсөл хэрэгжиж байгаа бөгөөд тэдгээрийн амжилтын түүхийг түгээн дэлгэрүүлэх хэрэгтэй гэж үздэг.

Хөрөнгө оруулагчдад хандах хандлагын асуудлыг мөн өөрчлөх хэрэгтэй гэж бодож байна. Хууль эрхзүйн орчин үүнд ихээхэн нөлөө үзүүлж байгаа. Тухайлбал, Урт нэртэй хууль, Гэнэтийн ашгийн татварын хууль зэрэг нь маш сөрөг нөлөөтэй байсан бөгөөд олон төсөл зогсож, хөрөнгө оруулагчид гарч явсан. Нэгэнт гарчихсан хөрөнгө оруулалт буцаж орж ирэхдээ маш удаан байдаг. 1990 оноос хойших үеийг харахаар нэг бол бүх юмаа тавиад туусан юм шиг, эсвэл хэт хатуу бодлого явуулаад хөрөнгө оруулагчдыг үргээсэн юм шиг байгаа нь улс төрийн тогтворгүй байдалтай холбоотой. Нөгөө талаас бүх юм төгс төгөлдөр байх албагүй. Тогтвортой, ойлгомжтой, тууштай хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэр байхад болох юм. Өндөр татвартай гэрээ байж болно, гэхдээ тэр нь нэг засаг солигдоход өөрчлөгдөөд байж болохгүй.

Заавал ярих ёстой асуудал бол Оюутолгой. Энэ төсөл бол Монголд байгаа гурав дахь хөршийн хамгийн том төсөл бөгөөд бусад хөрөнгө оруулагчдын хувьд хэмжүүр (benchmark) болоод байна. Энэ төсөл зогсохгүй явах ёстой. Рио Тинтог дагаад хөрөнгө оруулалт орж ирэх ▶

► боломжтой. Тиймээс хоёр хөршөөс асар их хамааралтай байдлыг тэнцвэржүүлэх үүднээс тулгарч буй асуудлаа хоёр тал харилцан шийдээд урагшилна гэдэгт итгэлтэй байна.

2. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах ажлыг УИХ-ын гишүүд санаачилсан бөгөөд тодорхой цөөн тооны заалтуудад өөрчлөлт оруулахыг санал болгосон нь дуулиан дагуулсан. Энэ ажлыг мушгин гуйвуулсан нь харамсалтай.

Үндэсний хөгжлийн газар хуулийн цогц нэмэлт өөрчлөлтийн үзэл баримтлалыг боловсруулсан гэж ойлгож байгаа бөгөөд энэ ажлаа эрчимжүүлнэ гэж найдаж байгаа.

Манай Танхимын зүгээс энэ хуулийг цогцоор нь авч үзэж, нэмэлт өөрчлөлт хийх санал өгсөн бөгөөд Засгийн газартай үргэлжлүүлэн нягт хамтран ажиллана.

3. Цар тахлын дараах дэлхийн эдийн засагт хөгжиж буй орнууд гадаадын хөрөнгө оруулалтын төлөө ширүүн өрсөлдөж байна. Энэ дунд Монгол Улс юу санал болгож, одоо ороод ирсэн байгаа хөрөнгө оруулагчдыг хэрхэн хамгаалж, шинээр яаж татах талаар тодорхой бодлого стратеги хэрэгтэй.

ЖУЛИЕН ЛОУРЕНС

Монгол дахь Австралийн худалдааны танхимын дарга

1. Монгол дахь ихэнх бизнес гадны хөрөнгө оруулалт татах сонирхолтой байдаг. Гэвч 2014 оноос хойш гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад хөрөнгө оруулах сонирхол эрс буурсан. Гадны хөрөнгө оруулагчдад дэлхийн өөр олон улс оронд хөрөнгө оруулалт хийх боломж байгаа гэдгийг Монголд байгаа бид сайн ойлгох хэрэгтэй. Монгол Улс гадны хөрөнгө оруулагчдын

анхаарлыг татахын тулд бусад улстай өрсөлдөх ёстой. Мөн тэд яавал манай улсыг сонирхох вэ гэдгийг дотроо судалж, шийдвэрлэх хэрэгтэй гэж бодож байна.

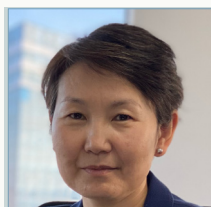
Хөрөнгө оруулагчид бизнесээ өргөжүүлэн хөгжүүлэхийн тулд ногдол ашгаараа дахин хөрөнгө оруулалт хийх сонирхолтой байдаг. Тиймээс хөнгөлөлт, урамшууллыг бий болгох хэрэгтэй. Ингэснээр Засгийн газар болон бусад оролцогч талд ашигтай урт хугацааны үнэ цэнийг бий болгох юм. Урьдчилан таамаглахуйц хууль эрх зүйн орчинтой байх нь хамгийн сайн хууль эрх зүйн орчинтой байхыг хэлдэггүй. Гагцхүү хөрөнгө оруулагчид үр өгөөж олох боломжийн талаар үндэслэлтэй үнэлгээ хийх боломжтой, урьдчилан таамаглаж болохуйц байх ёстой. Ялангуяа лицензийн шилжүүлэг, ногдуулах татвар, нийцлийн аудит ба тусгай зөвшөөрөл олгох асуудлууд дээр тууштай биш байдал Монгол улсад ажиглагддаг.

Хөрөнгө оруулагч их хэмжээний хөрөнгө оруулах гэж байгаа тохиолдолд тухайн хөрөнгө нь аюулгүй гэдгийг мэдрэх ёстой. Үүнгүйгээр тухайн хөрөнгө оруулалтыг "өндөр эрсдэлтэй" гэж үзнэ. Хөрөнгө оруулагчдад найдвартай, үр өгөөжөө өгдөг илүү тогтвортой хөрөнгө оруулалтын боломжуудтай харьцуулахад сонирхол татах нь бага байна. Зарим тохиолдолд Монгол Улсад бизнес эрхлэх хууль эрх зүйн процесс нь тодорхойгүй байдаг. Мөн бизнест үзүүлэх үнэ цэнийг нь авч үзвэл их хүч хөдөлмөр шаардсан, нөөц боломжоо хэрэггүй зүйлд үрсэн, илүү зардал болоод байна.

Манай гишүүн байгууллагууд Монгол Улсад хөрөнгө оруулах тал дээр олон саад бэрхшээлтэй тулгарч байсан. Хууль эрх зүйн орчны ойлгомжгүй, тодорхойгүй байдал, санал авч зөвшилцөхгүйгээр байнга өөрчлөлт оруулах, хуулийн хэрэгжилт тэгш бус байгаагийн улмаас гадны хөрөнгө оруулагчид хохирч байгаа зэргийг дурдаж болно. Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь гадны хөрөнгө оруулагчдад адил тэгш боломжийг олгож чадахгүй байна. Улс төрийн нөхцөл байдлын тодорхойгүй байдлаас болж хөрөнгө оруулалтын бодит өгөөж болон хөрөнгө оруулалтын гол хэмжүүрүүдийн хувьд гүйцэтгэл бууралттай гарах зэрэг эрсдлүүд манай гишүүдэд тулгарсан. ►

2. Манай байгууллага Монгол Улсын УИХ-ын чуулганаар хэлэлцэж байгаа Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн талаар болон гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлээр хийж буй ажлуудыг өргөн хүрээнд авч үзсэн. Энэ оны хоёрдугаар улирлын байдлаар Монгол улс руу орж ирсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 1.3 тэрбум ам.доллар байсан нь өмнөх жилтэй харьцуулахад 1.3 тэрбум ам.доллаар буурсан үзүүлэлт юм. Энэ хугацаанд АНУ, БНХАУ зэрэг том эдийн засагтай орнуудаас хийх хөрөнгө оруулалт буурсан байна. Хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэлийн тодорхой үзүүлэлтүүдээс харахад Монгол Улсын хувьд бага зэрэг ахиц гарч байгаа ч бүх салбарт ийм ахиц гарсангүй. Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын зах зээлийн нээлттэй байдлаар сайн байгаа ч хуулийн хэрэгжилт болон эрхзүйн зохицуулалт дээр харьцангуй муу оноо авчээ. Үүнд л Монгол Улсын Засгийн газар илүү анхаарч, хөрөнгө оруулалтын орчныг бүхэлд нь сайжруулж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг илүү ихээр татах боломжтой.

3. Монгол дахь Австралийн худалдааны танхим нь Монгол Улсын Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн дагуу байгуулагдсан. Манай байгууллага 2013 оноос хойш Австралийн Элчин Сайдын Яам, Австралийн Худалдаа, Хөрөнгө Оруулалтын Хороо, тэргүүлэгч байгууллага, мэргэжилтнүүд болон удирдагчдын дэмжлэгтэйгээр бүс нутаг дахь Австрали, Монголын бизнесийн ашиг сонирхлыг дэмжин ажиллаж байна. Мөн өндөр түвшний бизнесийн уулзалт зөвлөгөөнүүд болон ухуулга сурталчилгааны ажлуудаар дамжуулан Монгол Улсын эдийн засаг болон нийгэмд хувь нэмрээ оруулсаар байна.

Б.НАРАНЗУЛ

Монголын бизнесийн зөвлөлийн Бодлого хариуцсан захирал

1. Гадаадын хөрөнгө оруулалт татах тал дээр манай улсад хэд хэдэн алдаа дутагдал байна. Бид хөрөнгө оруулалтын хууль эрх зүйн орчны ерөнхий суурийг тавьж өгсөн ч зарим хуулийн

шинэчлэлийг хангалттай хийгээгүй. Хуулийн зүйл, заалтууд хоорондоо зөрчилддөг, уялдаа холбоо багатай. Хөгжлийн алсын хараа, түүнд суурилсан бодлогоо барьж явахаасаа илүү улс төржсөн, эсвэл нийгэмд таалагдах байдлаар шийдвэр гаргадаг нь хөрөнгө оруулалтыг тогтоон барих, татахад сөргөөр нөлөөлж байна. Өмнө нь улс төрийн тогтворгүй байдал хөрөнгө оруулалтын орчинд сөргөөр нөлөөлдөг байсан. Харин одоо төрийн албаны мэргэжлийн бус байдал, хоорондын уялдаа холбоо сул, нэгдсэн нэг бодлогоор явдаггүй, салбар бүр өөр өөрийн үзэмжээр асуудлыг ярьж шийддэг нь бэрхшээл болж байна. Дээрх байдлын улмаас албан хаагчид ажлаа мэдэхгүй байх, өмнө нь яригдаж байсан асуудлууд дунд нь орхигдох бэрхшээл гардаг.

Хөрөнгө оруулалтын асуудлыг тухайлан хүлээн авч, төрөлжүүлэх зэрэг ажлуудыг хариуцан хэрэгжүүлж байсан Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих агентлаг 2016 онд татан буугдсан нь яамд, түүний харьяа газрууд хөрөнгө оруулалттай холбоотой ажлуудыг бие бие рүүгээ түлхэх, улмаар дунд нь хаягдах, сунжрах, цаашид хэрэгжихгүйд хүргэж байна.

Мөн шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа олон үе дамжлагатай, шүүхийн хараат бус байдал хангагдаагүй зэрэг асуудал тодорхой хэмжээгээр хөрөнгө оруулалтын орчинд сөргөөр нөлөөлдөг.

Дээр нь нийтийн дэд бүтэц, инженерийн шугам сүлжээ хангалтгүй, тээвэр логистик, дэд бүтэц сул хөгжсөн, эрчим хүчний хангамж хүрэлцээгүй, техник, технологийн хувьд хоцрогдмол байна. Бизнес эрхлэх орчин сул, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээ хөгжөөгүй байдал нь хөрөнгө оруулалтын өртгийг нэмэгдүүлэх, ашигтай үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй болгодог. Түүнчлэн зах зээлийн зарчмаар хурдтай байж, бусад улстай өрсөлдөхүйц хэмжээнд ажиллаж чадахгүй байгаа нь хөрөнгө оруулагч нарыг цаг хугацаа алдахаас сэргийлж өөр улс оронд хөрөнгө оруулахад хүргэж байна.

Цаашлаад хүний нөөцийн хөгжил сул, үйлдвэрлэл технологийн чиглэлээр мэргэшсэн боловсон хүчин дутмаг. Бид мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэхэд хангалттай анхаарал хандуулахгүй байна. Энэ байдал нь эргээд хөрөнгө оруулагчдыг боловсон хүчин бэлтгэхдээ нэмэлт зардал, цаг хугацаа үрэхэд хүргэдэг. ►

► Эцэст нь хэлэхэд хөрөнгө оруулагчид бүгдийг шийднэ гэсэн хэтэрхий өндөр хүлээлт үүсгэж, бусад асуудлыг тооцоолохгүй байгаа нь хөрөнгө оруулалт татсан ч эргээд олон сөрөг үр дагаврыг дагуулах эрсдэлтэй юм.

2. Х.Ганхуяг тэргүүтэй УИХ-ын гишүүд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахаар төсөл өргөн барьсан ч УИХ-аар хэлэлцээд буцаагдсан гэж ойлгож байгаа. Засгийн газар дээр яригдаж буй Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтүүд одоогоор бидэнд ирээгүй байна.

3. Цар тахлын улмаас ихэнх улс оронд гадаадын хөрөнгө оруулалт буурсан. Түүнчлэн дэлхийн санхүүгийн тогтворгүй байдал, нефтийн үнийн өсөлт, хил дамнасан интеграцлал буурсан зэргээс үүдэлтэй гадаад хүчин зүйлс улс орнуудад дарамт үүсгэж байгаа. Дэлхий нийтээр цар тахлын шууд нөлөөллийг бууруулах, боломжит өсөлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбарт төсвийн зардлыг ерөнхийд нь нэмэгдүүлж байна. Цар тахлын нөлөөнд өртсөн салбар, аж ахуйн нэгжүүдэд төрөл бүрийн татварын хөнгөлөлт үзүүлж эхэлсэн.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлээр бүс нутгийн байгууллагууд болон улс орнууд хоорондоо чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг идэвхтэй байгуулж эхэлсэн.

Тээвэрлогистикийн хүндрэлийг давантуулах, дахин ийм асуудалтай тулгарахаас сэргийлж уг салбарт хөрөнгө оруулах, гадны хөрөнгө оруулалт татахад тодорхой хөнгөлөлтүүд олгож байна. Мөн эм, эмийн бүтээгдэхүүн, эрүүл мэндийн тоног төхөөрөмжийн судалгаа хөгжүүлэлт, инновац, шинэ технологийн чиглэл буюу роботикс, жолоочгүй машины хөгжүүлэлт, барилгын технологи, биотехнологи, финтек, хагас дамжуулагчийн чиглэлд хөрөнгө оруулалт эрс нэмэгдсэн.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, ногоон санхүүжилтийг татах, мөн COP26 чуулга уулзалттай холбоотойгоор сэргээгдэх эрчим хүчний салбар, ногоон устөрөгч, цахилгаан машины батерей үйлдвэрлэл хөгжүүлэхэд улс

орнууд томоохон хөрөнгө оруулалт татаж эхэлсэн. Зарим улс энэ чиглэлээр хөрөнгө оруулах таатай нөхцөлүүдийг санал болгож байна.

Улс орнууд эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд иж бүрэн бүтцийн шинэчлэлийн бодлого хэрэгжүүлж эхэллээ. Урт хугацааны шинэчлэлийн тэргүүлэх чиглэлд, засаглалыг сайжруулах, дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт, газрын асуудал, хөдөлмөрийн шинэчлэл, боловсролын чанарыг сайжруулах зэрэгт анхаарал хандуулж байгаа юм. Энэ нь хөрөнгө оруулалтыг либералчлах суурь үзүүлэлт болно хэмээн үзэж байна.

ТОМАШ БРАВЕЦ

Европ-Монголын хамтарсан Худалдаа, аж үйлдвэрийн Танхимын Гүйцэтгэх захирал

1. Монгол бол хөрөнгө оруулалт татах маш их нөөц боломжтой улс гэж бид үздэг. Уул уурхай, дэд бүтэц, эрчим хүч, тээвэр, хөдөө аж ахуй, экспортод чиглэсэн үйлдвэрлэл гээд маш олон салбарт тогтвортой, технологийн, мөн эдийн засаг, нийгмийн ахиц дэвшлийг гадаадын хөрөнгө оруулагчид авчрах, хувь нэмрээ оруулах боломж ихтэй. Гэхдээ өмнө нь ярилцлага, хэлэлцүүлэг, форумд миний олон дахин хэлж байсанчлан ийм нөөц боломжтой, мөн байгалийн баялгаар арвин цорын ганц улс биш гэдгээ ойлгох хэрэгтэй. Монгол Улс сэтгэлгээгээ өөрчилж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын (ГШХО) төлөө өрсөлдөх ёстой. Энэ тал дээр бид нэлээд олон жилийг дэмий алдлаа.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт болон хөрөнгө оруулагчдын талаарх санаа зовнил, олон нийтийн байр суурийг бид сайн ойлгож байна. Энэ талаарх нээлттэй бөгөөд тэнцвэртэй мэдлэг, мэдээлэлгүйгээр энэхүү байр суурь нь маш хурдан хардлага, эсвэл атаархал болж хувирах эрсдэлтэй. Үүнээс маш аюултай үр дүн гарч болзошгүй. Мэдлэг дутмагаас, эсвэл хэт нэг талыг барьсан мэдээллээс шалтгаалж Монголын ард түмэн хор уршгийг нь амсах ёсгүй. Тийм болохоор бид энэ талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлэх, оролцогч бүх талыг нэг ижил санаа бодолтой, илүү мэдлэгтэй болоход нь туслах хүсэл эрмэлзэлтэй байдаг. ►

► Хөрөнгө оруулагчид сонгуулийн дөрвөн жилийн мөчлөгөөс илүү урт хугацааны, тогтвортой хөгжлийн бодлогыг хүсдэг. Дотоодын болон гадаадын бизнесүүдийг ижил тэгш авч үзэх хэрэгтэй. Одоо байгаа хөрөнгө оруулагчдаа авч үлдэх мөн шинэ хөрөнгө оруулагчдыг татахад хууль болон бодлогоо үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, сахиулах нь нэн чухал юм.

2. Миний, эсвэл 150 гаруй гишүүнтэй манай танхимын байр суурь гэж хэлвэл илүү зүйтэй байх, 2021 оны аравдугаар сард гаргасан манай ГШХО-ын “Climate Position Paper”-тай бүрэн нийцэж байгаа юм. Тус баримт бичигт тусгасан дэлгэрэнгүй зөвлөгөөнүүд нь хууль тогтоох байгууллагыг хөрөнгө оруулалттай холбоотой хууль, дүрмүүдийг илүү найдвартай болгож өөрчлөхөд, хариуцлагатай хууль батлахад тус болно гэж найдаж байна.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд оруулахаар санал болгож буй өөрчлөлтүүд нь хангалтгүй санагдсан. Бидний ойлгосноор Засгийн газар, нэн ялангуяа Үндэсний хөгжлийн газар нь Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг иж бүрэн шинэчлэхээр ажиллаж байгаа бөгөөд драфтыг нь танилцуулахаар манай танхим саналаа хэлэхэд бэлэн байна.

Таны хэлсэнчлэн Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулалтын ач холбогдол, үүргийг урьд хожид байгаагүй ихээр ойлгож байна. Хоёр аварга эдийн засгийн дунд оршдог танай улс ирээдүй болон боломжоо төрөлжүүлэх шаардлага бий. Ковид-19 цар тахал нь зөвхөн Монголын төдийгүй өөр олон улсын эдийн засгийг хүнд байдалд оруулсан ч илүү том, илүү сайн зохицуулалтын орчинтой улсууд нь хямралаас хурдан гарах бол Монгол шиг улсуудын хувьд эдийн засгаа сэргээхэд маш их анхаарал хандуулж, хувь хүмүүст бус улсдаа үр дүнгээ өгөх шийдвэрүүдийг гаргах ёстой болж байна. Та “вакцин” гэсэн зүйрлэл хэрэглээ, тэгэхээр саруул ухаан, эрүүл биетэйгээр хүндрэлийг даван туулахын тулд бие махбодио (улс) үр дүнтэй вакцин (хөрөнгө оруулалт) хийлгэхэд бэлдэх цаг нь яг одоо гэж би бодож байна. Вирусийг устгахын тулд хүний оюун

ухаан, бие махбодь аль аль нь эрүүл байх ёстой шүү дээ.

3. Зөвхөн хууль, эрхзүйн орчныг шинэчиллээ гээд хөрөнгө оруулагчид гараа дэлгэн эргээд ирэхийн баталгаа болохгүй. Тэдний итгэлийг бид алдчихсан, одоо эргүүлж авахын тулд урт зам туулах ёстой ч харилцаагаа засч сайжруулахыг хичээж байгааг маань анзаарахгүй өнгөрөх нэг ч хөрөнгө оруулагч байхгүй нь сайн хэрэг юм. Одоо улсаараа “үгээ үйлдэл болгож”, бодитоор сайжирсан зүйлсээ болон ноу-хау, технологи, хөрөнгө оруулалтыг олон улсын хөрөнгө оруулагчидтай түншлэх замаар татах гэж буй хүсэл сонирхлоо нотлон харуулах хэрэгтэй байна.

Үйл ажиллагааны хувьд авч үзвэл манай танхим нь ГШХО-ын орчны үндсэн нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор төр болон хувийн хэвшлийн хооронд бодлогын яриа хэлэлцүүлэг өрнүүлдэг. Бид Монгол Улсыг хөрөнгө оруулалт татах цэгийнх нь хувьд олон улсын үнэлэмжийг нь сайжруулахаар ажилладаг бөгөөд үүнийгээ Европын Бизнесийн зөвлөлийн сүлжээний (<https://eboworldwide.eu/>) гишүүнчлэл зэргээр дамжуулан хэрэгжүүлж байна. Бид ГШХО, Тогтвортой болон сэргээгдэх эрчим хүч, Зочлох салбар болон аялал жуулчлал, Дарс болон Спирт, Хөдөлмөрийн тухай хууль зэрэг чиглэлээр хэд хэдэн ажлын хэсэг байгуулсан нь илүү их судалгаа хийх, гишүүн байгууллагууд болон хөрөнгө оруулах сонирхолтой хүмүүсийг асуудлаа шийдэхэд нь туслах үүднээс зөвлөгөө, тодорхой мэдээллээр хангах зорилготой юм.

Олон улсын түвшинд авч үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалт нь төрөлжин улам олон янз болж буйгаас гадна уур амьсгалын өөрчлөлт, тогтвортой хөгжил, технологийн дэвшил зэрэг олон хүчин зүйл улам хүчээ авах болсноос шалтгаалж илүү өндөр шаардлагатай болж байна. Хөрөнгө оруулалт татах мөн хөрөнгө оруулахад маш өргөн хүрээний шаардлага тавигддаг болжээ. Монгол Улс хөгжин цэцэглэхийн тулд байгаа нөөц боломжоо ашиглан, саруул ухаан, нээлттэй зүрх сэтгэлээр энэ асуудалд хандана гэдэгт би итгэж найдаж байна. ■

Судалгаа

Хөрөнгө оруулалтын алсын хараа, стратеги

Дэлхийн Банк Группийн гишүүн Олон Улсын Санхүүгийн Корпораци 2018 онд “Хөрөнгө оруулалтын бодлогын шинэчлэлийн зураглал” судалгааны тайланг боловсруулсан бөгөөд Монгол Улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ын өнөөгийн нөхцөл байдалд бодлого, зохицуулалт болон эдийн засгийн талаас нь цогц байдлаар дүн шинжилгээ хийж, ГШХО-ын чиглэлээр хэрэгжүүлэх боломжтой шинэчлэлийн арга хэмжээнүүдийг санал болгосон.

Эдийн засгийн төрөлжилтийг дэмжсэн ГШХО-ын шинэ бодлого, стратегийг бий болгох: Монгол Улсын эдийн засаг байгалийн баялгаас хэт хамааралтай, эдийн засгийн цогц байдлын түвшин доогуур байгаа зэрэг нөхцөл байдлыг бодолцон үзвээс эдийн засгийг төрөлжүүлэх зорилго нь аливаа бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг хангах, хөрөнгө оруулалтыг дэмжин сурталчлах чиг үүрэг бүхий этгээдийн нэн тэргүүнд анхаарч үзэх асуудлын тоонд зүй ёсоор орж байгаа юм.

Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс ГШХО-ын эдийн засагт үзүүлэх үр өгөөжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын шинэ бодлого, стратегийг боловсруулахдаа бодлогын хоёр тулгуурт аргачлалыг авч үзэж болох юм.

Эхний тулгуур бүрэлдэхүүн хэсэг: Уул уурхайн салбарт ГШХО-ыг татахын хажуугаар нэмүү өртөг шингэсэн дотоодын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж хоорондын холбоосыг бий болгон бэхжүүлэхэд чиглэсэн стратегийг боловсруулах шаардлагатай. Уг стратегийг боловсруулахдаа уул уурхайн компаниудын шаардлагад нийцсэн бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бэлтгэн нийлүүлэх дотоодын ханган нийлүүлэгч аж ахуйн нэгжийн орон зайг нөхөхөд чиглэсэн хувийн хэвшлийн эрэлт хэрэгцээ, санаачилга дээр тулгуурлах нь зүйтэй юм.

Түүнчлэн уул уурхай, олборлох салбарын боловсруулах үйлдвэрлэлийн нөөц боломжийг судлан эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд

чиглэсэн үйл ажиллагааг дэмжих нь зүйтэй. Өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулагчдын ашигт байдал, тэдний сонирхолд нийцсэн тодорхой салбар, бүтээгдэхүүн (тухайлбал, нүүрс угаах үйлдвэр) байж болох бөгөөд эдгээрийг бүтээн байгуулах зардал нь ирээдүйд олох ашигтай тэнцвэртэй байх зарчимд үндэслэсэн байна.

Хоёрдах тулгуур бүрэлдэхүүн хэсэг: Нэг талаас хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татахуйц, нөгөө талаас Монгол Улс өрсөлдөх давуу талаа бий болгох боломжтой эдийн засгийн салбарт ГШХО-ыг түлхүү татах нөөц, боломжийг нарийвчлан судлах шаардлагатай. Судалгаагаар ГШХО татах боломж өндөртэй салбарт аялал жуулчлал, цахим худалдаа, ХАА зэрэг салбар орж байна. Монгол Улс хөрөнгө оруулалтыг дэмжин сурталчлах үйл ажиллагааг дээрх салбаруудад төвлөрүүлэхийн сацуу эдгээр салбарт хувийн хөрөнгө оруулалт хийхэд одоогийн бодлого, зохицуулалтууд хэр нийцтэй байгааг гүнзгийрүүлэн судлах шаардлагатай.

Үйлчилгээний салбарт тулгуурласан орнууд богино хугацаанд эдийн засгийн өсөлтийг бий болгож чадсан байдаг. Үйлчилгээний салбарт чиглэсэн ГШХО-ын хувьд тус салбарт шаардлагатай ур чадварыг бүрдүүлэхэд харьцангуй богино хугацаа буюу хүний амьдралын нэг үе шаардлагатай байдаг бол боловсруулах салбарын хувьд хэд хэдэн үе дамжин бэлтгэх хэрэгцээтэй болдог. Иймд үйлчилгээний салбарт ГШХО татах боломж, нөхцөлийг нарийвчлан судлахад анхаарах нь зүйтэй юм.

ГШХО-ын шинэ бодлого, стратеги нь үр

Чөлөөт худалдааны гэрээ хэлэлцээрийг олон улс оронтой байгуулснаар олон зах зээлд бараа, бүтээгдэхүүн экспортлох боломжоор хангагдана

**БНСУ, Япон
зэрэг улсаас
үйлдвэрлэлийн
салбарт
хөрөнгө
оруулалт
татах нь
зүйтэй**

Хоёр тулгуурт аргачлал:
ГШХО-ын шинэ алсын хараа,
стратегийн суурь

ГШХО-ын Алсын хараа ба Стратеги

Тулгуур чиглэл 1:

Уул уурхай, олборлох
салбарын ГШХО-ын үр
өгөөжийг нэмэгдүүлэх

- Олборлох салбарт ГШХО-ыг үргэлжлүүлэн татах
- Дотоодын нэмүү өртөг (ДНӨ) болон холболтын сувгийг нэмэгдүүлэх
- Эдийн засгийн хувьд үр ашигтай боловсруулах чиглэлийн тодорхой бүтээгдэхүүн, үйл ажиллагааны нөөц боломжийг судлах

Тулгуур чиглэл 2:

Уул уурхайн бус салбарт ГШХО
татах замаар эдийн засгийн
төрөлжилтийг бий болгох

- ДБГ-ийн ХАА-н салбарын өрсөлдөх чадварын судалгаагаар дараах нөөц боломжийг олж тогтоосон:
- Малын мах боловсруулах
- Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн
- Ноолуурын эцсийн бүтээгдэхүүн
- Махны чиглэлийн эцсийн бүтээгдэхүүн
- Сүүний чиглэлийн эрчимжсэн фермерийн аж ахуй
- Боломжит бусад салбар:
- Цахим худалдаа
- Аялал жуулчлал

ашиг эрэлхийлсэн хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд чиглэсэн байх аваас чөлөөт худалдааны гэрээ хэлэлцээрийг олон улс оронтой байгуулах нь чухал юм. Ингэснээр стратегийн ач холбогдол өндөртэй, харьцангуй олон зах зээлд бараа, бүтээгдэхүүн экспортлох боломжоор хангагдаж, улмаар үр ашиг эрэлхийлсэн хөрөнгө оруулалт (энэ нь тухайн улсад үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүнээ гуравдагч орнуудад экспортлох зорилготой байдаг)-ыг татах, энэ чиглэлийн хөрөнгө оруулагч нарын сонирхлыг татахад ихээхэн түлхэц үзүүлэх юм.

Эдийн засгийн цогц байдлын (ЕСІ) дундаж индексээс дээш үзүүлэлттэй салбарт ГШХО-ыг татахад Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс анхаарч ажиллах нь зүйтэй юм. Тухайлбал, БНСУ, Япон зэрэг улс орнуудаас диод, зай хураагуур, цахим схем зэрэг үйлдвэрлэлийн салбарт хөрөнгө оруулалт татах нь зүйтэй бөгөөд эдгээр улс руу

дээрх бараа бүтээгдэхүүний экспорт сүүлийн жилүүдэд өсөн нэмэгдэж байгааг харгалзан үзэх нь чухал юм (БНСУ руу гол төлөв хаягдал зай хураагуур экспортлож байх магадлалтай юм).

Хөрөнгө оруулалтыг дэмжих институцийн чадавхыг бэхжүүлэх: ГШХО-ыг татах замаар эдийн засгийн төрөлжилтийг бий болгохын тулд хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд чиглэсэн чадавх, нөөц бололцоог ойрын хугацаанд бий болгох хэрэгтэй. Тухайн улсын эдийн засгийн чадамж нэмэгдэн, нээлттэй болохын хэрээр чанартай, том хэмжээний ГШХО-ыг татан оруулж ирэх боломж бололцоо бүрэлдэн бий болоход тодорхой хугацаа шаарддаг тул эхний ээлжинд хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд чиглэсэн чадавхийг нэмэгдүүлэх улмаар бие даасан, орчин үеийн бүтэц зохион байгуулалт бүхий хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд чиглэсэн шинэ агентлаг байгуулах нь зүйтэй юм. ▶

► **Хөрөнгө оруулалтын дараах үйлчилгээг сайжруулах замаар ГШХО-ыг дэмжин сурталчлах ажлыг сэргээх:** Хөрөнгө оруулалтын дараах үйлчилгээ гэдэгт одоо байгаа хөрөнгө оруулагчид, хамтарсан хөрөнгө оруулалттай компаниудын дахин хөрөнгө оруулалт хийх боломжуудыг тогтоох, эдгээр боломжийг бодит ажил хэрэг болоход дэмжлэг үзүүлэх, нөгөө талаар оруулсан хөрөнгө оруулалтаа буцаан татах, хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байсан хөрөнгө оруулалтын төслөө цуцлахад бэлэн байгаа хөрөнгө оруулагчтай ойртон ажиллаж нэгэнт орж ирсэн хөрөнгө оруулалтыг алдахгүй байх чиглэлээр бололцоот арга хэмжээ авах зэрэг үйл ажиллагаа багтана.

Хөрөнгө оруулалтын дараах үйлчилгээ нь тухайн улсад үйл ажиллагаа явуулж буй хөрөнгө оруулагчдад чиглэсэн байдаг тул хөрөнгө оруулалтыг дэмжих агентлагууд тус чиг үүргийг “хамгийн дөт бөгөөд боломжит” үйл ажиллагаа гэж үздэг. Учир нь эдгээр хөрөнгө оруулагч тухайн улсын давуу болон сул талуудын талаар мэдлэг, мэдээлэлтэй болсон байдаг тул хөрөнгө оруулалтыг дэмжих агентлагууд ийм хөрөнгө оруулагчдын нэр, байршлыг мэддэг, эсвэл мэдэх зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Хараахан орж ирээгүй байгаа хөрөнгө оруулагчдыг татах гэхээс илүүтэй тухайн улсад үйл ажиллагаа явуулж буй хөрөнгө оруулагчийг ятгах нь илүү хялбар байдаг. Хөрөнгө оруулалтын дараах дэмжлэг үйлчилгээ нь шинэ буюу нэмэлт хөрөнгө оруулалт, өртөг зардал бага шаарддаг арга хэрэгсэл юм. ГШХО-ын асуудал хариуцсан Үндэсний хөгжлийн газрын хувьд хөрөнгө оруулалтын дараах үйлчилгээг хөтөлбөр болгон хариуцан хэрэгжүүлэх нь хамгийн оновчтой эхлэлийн цэг байх боломжтой. Тус үйлчилгээг үзүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг эхний шатанд цомхон байдлаар авч хэрэгжүүлж болох бөгөөд цаашид хэрэгцээ, шаардлагад үндэслэн өргөжүүлэх бүрэн боломжтой юм.

Энэхүү зөвлөмжийн хүрээнд Олон Улсын Санхүүгийн Корпорацийн зүгээс хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах, улмаар итгэлийг сэргээхэд түлхэц үзүүлэх үүднээс хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг цахимаар хүлээн

авах, шийдвэрлэлтийн явцыг хянахад чиглэсэн Хөрөнгө оруулагчдын гомдлыг шийдвэрлэх механизм (ХОГШМ)-ыг бий болгоход Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлж ажилласан билээ. Улмаар Засгийн газрын зүгээс Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөлийг байгуулсны зэрэгцээ хөрөнгө оруулагчдад үйлчлэх нэг цэгийн үйлчилгээг нэвтрүүлж, гомдлыг нь цахимаар хүлээн авч, шийдвэрлэх системийг ашиглалтад оруулан үйл ажиллагааг нь сайжруулахад анхаарч ажиллаж байна.

Үндэсний хөгжлийн газар нь өнөөгийн байдлаар хэд хэдэн гомдлыг шийдвэрлэж, буцаан татагдах эрсдэлд ороод байсан 3.2 сая орчим ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг хадгалан үлдээж чадсан бөгөөд дээрх тоо цаашид ч өсөх хандлагатай байна. ХОГШМ-ын цахим платформыг хөрөнгө оруулагчдын зүгээс түлхүү ашиглахад дэмжлэг үзүүлэх, түүнчлэн хөрөнгө оруулагчдын санаа бодлыг ойлгох, тэдний итгэлийг нэмэгдүүлэх, тэдний санал хүсэлтэд үндэслэн хөрөнгө оруулагч болон бизнес эрхлэгчдэд ээлтэй хөрөнгө оруулалтын орчныг бүрдүүлэх үүднээс төр-хувийн хэвшлийн яриа хэлцэл (диалоги)-ийн платформыг бэхжүүлэх чиглэлээр шаргуу ажиллах шаардлагатай. Түүнчлэн, хөрөнгө оруулагчдын баталгаа болон хамгаалалттай холбоотой Монгол Улсын хүлээсэн дотоодын болон олон улсын үүргийг ойлгож, хэрэгжүүлэх чадавхийг Засгийн газар болон орон нутгийн удирдлагын түвшинд бэхжүүлэх шаардлагатай юм.

ГШХО татахад хамтын чармайлт чухал үүрэгтэй: ГШХО-ыг амжилттай татах нь зөвхөн нэг байгууллагын хийх ажил биш бөгөөд төрийн болон хувийн хэвшлийн олон байгууллагын үр дүнтэй, уялдаа холбоотой, зохион байгуулалтын үр дүнд бий болдог. Иймд Үндэсний хөгжлийн газрын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих чадавхийг хүчтэй хамтын ажиллагааны загвар дээр үндэслэн сайжруулах хэрэгтэй. Тухайлбал, Гадаад харилцааны яам хилийн чанадад томилогдон ажиллаж буй өөрийн боловсон хүчнээр дамжуулан шинэ ГШХО татах боломжтой гол зах зээлүүдэд хүрч ажиллахад тодорхой үүрэгтэй оролцож болно. ■

ГШХО-ыг олон байгууллагын үр дүнтэй, уялдаа холбоотой, зохион байгуулалтын үр дүнд татдаг

Фельетон

Хөрөнгө цаашаа Монгол

А.АМАРСАЙХАН
Зохиолч, шог
зураач

Айлын аав гадаадын хөрөнгө оруулалт татаад, өөрийн оюун ухаанаар смарт технологи боловсруулж, нано бүрээс үйлдвэрлэхээр ажилдаа орж байх үед манай аав “утаагүй зуух” хэмээгч үлгэр ярьж эхэлж билээ. Бусад айл гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын төлөө онцгой анхаарч, хөрөнгө орж ирэх хамгийн таатай нөхцөл бүрдүүлэхийн төлөө ухаан зардаг. Гэтэл манайх гэдэг айл эсрэгээрээ, яавал гадны баяныг үргээж хөөх вэ хэмээн толгой гашилгах нь ад мөрийн.

2012 онд уул уурхай огцом цойлж өсөхөд, бусад айл яавал үүнээс илүү ашиг олох вэ, яавал уул уурхайдаа гадны хөрөнгийг татах вэ хэмээн өдрийн бодол шөнийн зүүд болсон. Гэтэл манайх гэдэг айл яалаа? Тэр гайхамшигт өдрүүдэд Ерөнхий сайдын довжооноо дэлхийн акул групп корпорациудын эзэд, захирлууд оочерлож байсан гэлцдэг. Харин аав маань алтны 68 хувийн онцгой татвар санаачилж, стратегийн орд гэх жагсаалт баталж, гадны хөрөнгийг үлдэн хөөхийн төлөө шүдээ зуун зүтгэсэн нь гаж. Улс даяараа улс төржиж, “Монголын баялгийг тонон дээрэмдэх бузар санаатнууд зайл!” хэмээн сүрт жагсаал хийсэн. Санаснаар нь болж, Рио Тинто гэх үйл лайтай ганцаас бусад нь бүгд үргээд дайжчихсан. Одоо харин учиргүй харуусч, “алтан боломжоо алдаж дээ” гээд шүдгүй амаа бариад, үсгүй дагзаа маажаад сууж байна.

Ингээд гэнэт ухаан орж, гадны хөрөнгө татахын тулд сайн хууль хэрэгтэй гэж орилоод, гайгүй сайн хууль баталсан. Гэвч түүнийгээ таг мартчихсан. Хуулийг хэрэгжүүлэх механизм, орчин гэгч зүйл хэрэгтэйг огт ойлгоогүй нь даанч мулгуу. Одоо “Тайгүй сайн хуультай байтал, гадныхан яагаад орж ирсэнгүй вэ?” гээд л гайхаж, ангайж суугаа.

Урд айлын аав хэдэн жилийн өмнөөс дэлхийн хамгийн хурдан галт тэргийг улсдаа бүтээнэ хэмээн зориод, гадны хөрөнгө технологийг оруулахаар судалж эхэлсэн. Хэдхэн жилийн дараа урд айлын хотуудын хооронд соронзон

дэртэй, хэт өндөр хурдны галт тэрэг 600 км/цаг салхи татуулахад, манай аав Зайсангаас хотын төв рүү саадгүй хүргэх “дүүжин тээвэр” хэмээгч шинэ үлгэр бодонгоо, “умаа хум утаагүй зуух” гэгч тарниа умшиж л суусан. Цаашаа хэдэн жил дүүжин тээврээ ярихыг нь бурхан буг хоёр ч хэлж мэдэхгүй.

Хол саахалт айлын аав дэлхийн брэндийг өөрийн хүүхдийн гараар хийлгэх санаа сэдээд, гадны брэнд үйлдвэрийг оруулж ирэхийн төлөө самбаа сүйхээ гаргасан. Одоо тэднийд үйлдвэрлэсэн “Nike” пүүз, “Sony” зурагтыг дэлхий даяараа хэрэглэж байна. Харин манай аав “дүүжин тээвэр”-ээ “хошгиороо дагшаа найрал” хөгжмийн дэвсгэр дээр улам уран гоё уншдаг болж билээ.

Бас нэгэн айлын аав гаднын хөрөнгө оруулалт татаад, орон сууцжуулах хөтөлбөр хэрэгжүүлээд, төдөлгүй бараг л бүх хүн амаа орон сууцжуулж, улсаа баян болгож чадсан байтал, манай аав өнөөх л үлгэрээ яриастай.

Айлын аав гаднаас хөрөнгө босгоод өвөл халдаг зам тавьж байхад, манай аав “Дарханы зам ум мааний бад ми хум” гэгч тарни шинээр сураад, дүнгэнүүлж эхэлсэн. Тун удахгүй айлын хотуудад гадны хөрөнгө оруулалтаар бүтээсэн дрон такси нисэж эхлэхээр барахгүй, графит дэлгэц бүтээж, цаас шиг нимгэн смарт утас үйлдвэрлэдэг болно. Харин тэр цагт манай аав “үүлтэй тэнгэрийн доогуур, үзүүртэй модны дээгүүр дүүлэн нисдэг тээвэр”-ийн шинэ хувилбар тарнитай болсон сууна гэдэг 100 хувийн магадлалтай.

2062 онд айлын аав гадны хөрөнгө оруулж, үр хүүхдээ сансарт амраадаг, Номхон далайн ёроолд сувилуулдаг, саран дээр салхилуулдаг болно. Санчир гарагт гадаадын хөрөнгө оруулалтаар байгуулсан био соронзон хүлэмжиндээ алим жимс ургуулснаа нисгэгчгүй пуужингаар тээвэрлэж авчраад, ач зээгээ баярлуулна. Харин манай аав аанай л “үүлтэй тэнгэрийн доогуур”-аа урнаар умшихуйд, үр хүүхэд ах дүүс нь 1806 онд амьдарч асан эсгий гэртээ халтартаад л, хөөрхий эхнэр нь 1953 онд барьсан модон жорлондоо чичрэн сууна. ■

Айлын аав гаднаас хөрөнгө босгоод өвөл халдаг зам тавьж байхад, манай аав “Дарханы зам ум мааний бад ми хум” гэгч тарни шинээр сураад, дүнгэнүүлж эхэлсэн

Улс даяараа улс төржиж, "Монголын баялгийг тонон дээрэмдэх бузар санаатнууд зайл!" хэмээн сүрт жагсаал хийсэн

Үндэстэн дамнасан компаниуд

Уул уурхайн акулууд
Монголд

Өдгөө манай
эдийн засгийг
хөдөлгөх хүч
болж буй
Тавантолгой,
Оюутолгойн
лицензийг
ВНР компани
эзэмшиж байв

Монгол Улсын эдийн засаг удахгүй “сэхээнд орж” болзошгүй. Ингэх шинж тэмдэг нэгэнт ажиглагдаад эхэлсэн. Экспорт их хэмжээгээр тасалдаж, инфляц 14.4 хувьд хүрч, эдийн засаг 1992 оноос хойш анх удаа -5,3 хувиар агшиж, олон улсын ачаа тээвэр эрс удаашрав. Сүүлийн таван жилд хоёр дахь удаагаа ОУВС-гийн Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрт хамрагдах урьдач нөхцөл бүрдсэн тухай яриа ч сонсогдож эхлэв. Учир нь бид ирэх жил “Самурай” бондын 720 орчим тэрбум төгрөг, “Сэргэн мандалт” евро бондын 500 сая ам.долларын төлбөрийг төлөх ёстой. Өнөөгийн төсөв, санхүүгийн нөхцөл байдлыг авч үзвэл бид өндөр үнэтэй эл хоёр бондын төлбөрийг хийх боломжгүй.

Ийм хүндрэлтэй байдлаас гарахын тулд ямар ч гоё, сүржин нэртэй бодлого, хөтөлбөр баталж, төр болоод хувийн хэвшил хамтраад шийдвэрлэх боломжгүй. Тэр тусмаа цар тахлын улмаас хоёр жилийн хугацаанд амаргүй байдалд орсон хувийн хэвшлийн нөхцөл байдал сайнгүй байгаа. Ийм

тохиолдолд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах нь амь тариа болно. Гэвч Монголыг сонирхох хөрөнгө оруулагчид бий юу? Нэгэн цагт дэлхийн өнгөтэй өөдтэй олон компани, тэр дундаа үндэстэн дамнасан аварга корпорациуд манай улсыг сонирхдог байлаа.

Монгол моодонд орсон үе

Монгол Улс зах зээлийн нийгэмд шилжсэнээс хойш манай улсад хөл тавьсан анхны үндэстэн дамнасан корпорац бол “ВНР” (хуучнаар ВНР Billiton). 1885 онд Австралид “Broken Hill Proprietary Company” нэртэй байгуулагдсан тус компани 2022 оны байдлаар Австралийн хамгийн том компаниас гадна зах зээлийн үнэлгээгээр дэлхийн хамгийн том уул уурхайн компанид тооцогдож байна. Австрали, Африк, Хойд Америк, Өмнөд Америк тивд нүүрс, зэс, төмрийн хүдэр, газрын тосны олон арван уурхай, орд эзэмшдэг аварга том байгууллага. Тус компани 1990-ээд оны дундуур Америкийн “Магма коппер” компаниас Өмнийн говьд хайгуул хийх тусгай зөвшөөрлийг ►

► нь хувьцааны хамтаар худалдан авч, манай улсын зүүн бүсийн аймгууд, түүний дотор Өмнөговь аймгийн Ханбогд суманд зэсийн орд газар илрүүлэхээр олон арван өрөмдлөг хийж, 30-аад сая ам.доллар зарцуулжээ. Тэд зэсийн илэрц цөөнгүй олсон ч томоохон орд газар олсонгүй.

Уул уурхайн салбар уналтад орж, хайгуулын ажилд дэлхий даяар 100 сая доллар зарцуулж байсан тэр үед 30 сая долларыг Монгол Улсад “үлдээсэн” нь ихээхэн өндөр дүн юм. Зөвхөн “ВНР” шиг том компани л даах зардал. Гэвч орд газар олдоогүй, түүхий эдийн үнийн уналт зэргээс шалтгаалж, тэд хайгуулын тусгай зөвшөөрөл, хайгуулын ажлын тайлангаа зарахаар худалдан авагч чамгүй удаан хайсны эцэст Таван толгойн тусгай зөвшөөрлөө Монголын “Энержи ресурс”, Оюутолгойн лицензийг Канадын “Айвенхоу майнз” компанид зарж, бүх эрхээ шилжүүлэв. Өөрөөр хэлбэл, өдгөө манай эдийн засгийг хөдөлгөх хүч болж буй Тавантолгой, Оюутолгойн лицензийг хоёуланг тус компани эзэмшиж байв.

Ашигт малтмалын үнэ эргэн сэргэхээр гадаадын хөрөнгө оруулалт дагаж сэргэдэг жишгийн дагуу ВНР хожим манай улсад “Би-Эйч-Пи Биллитон Монголиа” ХХК-ийг байгуулсан ч хууль эрхзүйн орчин таагүй, Тавантолгой төслийг хэрхэн хэрэгжүүлэх нь тодорхойгүй болсон зэрэг шалтгаанаар 2009 оны долдугаар сарын 1-нээс үйл ажиллагааг нь зогсоожээ. “ВНР Bil-liton шиг дэлхийн уул уурхайн хамгийн шилдэг компани Монгол дахь салбарынхаа хаалгыг хаачихаж байгаа нь бидний хувьд таагүй явдал. Эл компанийн хамгийн их сонирхож байгаа Тавантолгой төслийг хэрэгжүүлэх шийдвэр гарах хүртэл хэдий хугацаа шаардагдах нь тодорхойгүй маш их цаг алдлаа” хэмээн тухайн үед Монголын уул уурхайн ассоциацийн ерөнхийлөгч Д.Ганболд өгүүлж байв. Ингэж дэлхийн уул уурхайн акулуудын нэг манай улсыг орхисон түүхтэй.

Үндэстэн дамнасан компаниуд үйл ажиллагаа нь даацтай, ашиг орлогын хэмжээ өндөр, хүн хүч, технологийн ихээхэн нөөц шаардсан томоохон төслүүдийг л сонирхдог. Тэдэнд жижигхэн, хар үгээр бол хоёрын хооронд төслүүд хэрэггүй. Монголд нэг тийм төсөл байсан нь гарцаагүй Таван толгойн коксжих нүүрсний орд. Батлагдсан нөөц нь JORC үнэлгээгээр 7.3 тэрбум тонн бөгөөд үүний 53 хувь нь сайн чанарын коксжих нүүрс, 47

хувь нь эрчим хүчний нүүрс юм. Тус ордыг анх 1998 онд дээр дурдсан “ВНР” компани сонирхож, лицензийг нь авч ажлаа эхлүүлсэн ч нэг жилийн дараа дэд бүтэц хөгжөөгүй, нүүрсний ханш унасан зэрэг шалтгаанаар орхижээ. Олон улсын компаниуд тоогоогүй тус ордод “жижиг” Таван толгой компани үйл ажиллагаа эрхлэх болсон бөгөөд дэлхий даяар нүүрсний үнэ огцом өссөнөөр дотоод, гадаадын уул уурхайн олон компанийн анхаарлыг татаж эхэлжээ. Ийнхүү 2008 оноос Монгол моодонд орж, уул уурхайн бараг бүх том компани манай улсын зүг төлөөлөгчдөө илгээх болов. Чухам тэр үед Улаанбаатарт болдог байсан гадаадын хөрөнгө оруулалтын болон уул уурхайн бүхий л арга хэмжээ, уулзалтууд гадны нэр хүндтэй зочдын хөлд дарагдаж, улсын маань нэр хүртэл “Minegolia” болж хувирсан. ►

Хамгийн гол нь Тавантолгойн уурхай, төмөр зам, нүүрс угаах боловсруулах үйлдвэрийг өдийд бариад дуусгачихсан, өөрөөр хэлбэл монголчууд бид “цаг хугацааг товчилсон” байж болохоор байсан

Үндэстэн дамнасан компаниуд гэж юу вэ

Өөрийн улсаас гадна нэг болон түүнээс дээш улсад бүтээгдэхүүн, эсвэл үйлчилгээ үзүүлдэг компани байгуулж, түүнийгээ эзэмшиж, хянадаг байгууллагыг үндэстэн дамнасан корпорац (ҮДК) гэж үздэг. Ийм байгууллагын гол шинж чанар нь үйл ажиллагааны асар том цар хүрээ болон толгой компаниар дамжуулан дэлхий даяарх охин компаниудаа хянаж байдагт оршино.

Анхны ҮДК-ийг XVII зууны үед байгуулагдсан Dutch East India, British East India компаниуд гэж үзэх нь олонтаа. Тэр цагаас хойш голдуу худалдаа, уул уурхай, газрын тос, аж үйлдвэр, жижиглэн худалдаа, банк санхүүгийн салбарын ҮДК-иуд дэлхийд ноёлж байсан бол даяарчлал, цахим шилжилт, технологийн дэвшлийн нөлөөгөөр Apple, Alphabet, Microsoft, Amazon, Facebook, Tesla зэрэг компаниуд сүүлийн жилүүдэд дэлхийд нөлөөллөө тогтоож байна.

ҮДК-иуд нь их хэмжээний капитал баялаг эзэмшиж, гадаадын хөрөнгө оруулалтын чухал эх үүсвэр болж, дэлхийн эдийн засгийн гол хөдөлгөх хүч болохынхоо зэрэгцээ улсуудын Засгийн газар, иргэдийн байнгын шүүмжлэлд өртсөөр ирсэн. Ялангуяа хүний эрх зөрчих, татвараас зайлсхийх, ашиг шилжүүлэх, монополь байдалтай үйл ажиллагаа явуулах, засаглал сул улсуудын эрх баригчид, Засгийн газраар өөрт ашигтай шийдвэр гаргуулах, улс төрд нь нөлөөлөх гэх мэт олон үйлдэлд буруутгагддаг.

Тэр дундаа уул уурхайн үндэстэн дамнасан корпорациуд Монголыг дахин огт сонирхохгүй биз ээ. Бидэнд тэдэнтэй түншлэх, ажил хэрэг ярих туршлага, эв нэгдэл, том төсөл, зангарга алга

Тавантолгойн ордыг 2008 онд Ерөнхий сайд С.Баярын Засгийн газар төрийн мэдэлд авч, стратегийн хөрөнгө оруулагчийг шалгаруулахаа мэдэгдсэн. Олон улсын тендерт 15 компани тунаж үлдэхэд Австралийн “BHP Billiton”, БНСУ-ын КОРЕС консорциум (үүнд “Daewoo international”, “Samsung C&T”, “LG international Corp” зэрэг компани багтаж байв), АНУ-ын “Peabody Energy”, БНХАУ-ын “Shenhua Energy”, Энэтхэгийн “Jindal Steel and Power”, Бразилийн “Vale” зэрэг нэрийг нь сонсоод сүрдэхээр дэлхийн уул уурхайн ахууд эгнэн зогсож байлаа. Гадаадын хөрөнгө оруулалт мөрөөдөж буй ямар ч улсын хувьд “мөрөөдлийн жагсаалт”-ад багтахаар аж ахуйн нэгжүүд. “Vale” гэхэд дэлхийн хамгийн том төмрийн хүдэр, никел олборлогч, зах зээлийн үнэлгээ нь 111 тэрбум (2021 оны байдлаар) хүрдэг Латин Америкийн хамгийн том компани.

Гэвч удалгүй Засгийн газар солигдож, тус үйл явц зогсонги байдалд орсон бол 2010 онд С.Батболдын Засгийн газрын тендерийг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл дэмжилгүй унагаасан. Түүнээс хойш Н.Алтанхуяг (2014), Ч.Сайханбилэг (2015), Ж.Эрдэнэбатын (2016) Засгийн газрууд Таван толгойн төслийг хөдөлгөх гэж хичээх бүртээ фракцуудын дотоод зөрчил, хий хоосон улс төржилт, үл ойлголцол, гадны нөлөө зэрэг “дотоод” шалтгаанд хүлэгдсэний улмаас нуран унаж, бүтэлгүйтэж байлаа. Олон улсын тендер зарлагдах болгонд үндэстэн

дамнасан корпорациудын оролцоо буурсаар эцэстээ бүгд Монголыг орхин одсон билээ. Дор хаяж 100 гаруй жил үйл ажиллагаа явуулж, зах зээл, өрсөлдөөний орчинд чанагдаж, дэлхийн ихэнх улсаас ч их орлоготой ажилладаг тэдгээр компаниудыг монголчуудын тодорхойгүй, эргэж буцдаг, шантаажилдаг, ойлголцолд хүрдэггүй зангууд цаашаа түлхсэн нь гарцаагүй.

Хэрэв Таван толгойн төсөлд дээр дурдсан аль нэг компани ялагч болсон бол Монгол Улсад шинэлэг ноу-хау технологи нэвтрэх, төмөр зам, цахилгаан станц богино хугацаанд баригдах, ажлын байр бий болох, гадаадын томоохон банкуудын салбар нээгдэх, гуравдагч хөршийн бодлого биеллээ олох, говь нутагт уул уурхайн томоохон цогцолбор бий болох, боловсруулах үйлдвэр хөгжих, олон улсад нэр хүнд сайжрах зэрэг олон давуу тал үүсэх байсан нь гарцаагүй. Оюутолгойн жишгээр бодож үзэх юм бол томоохон татвар төлөгч аж ахуйн нэгжийн тоо нэгээр тогтохгүй нэмэгдэх байлаа. Хамгийн гол нь Тавантолгойн уурхай, төмөр зам, нүүрс угаах боловсруулах үйлдвэрийг өдийд бариад дуусгачихсан, өөрөөр хэлбэл монголчууд бид “цаг хугацааг товчилсон” байж болохоор байсан. Гэхдээ үүнтэй зэрэгцээд багагүй бэрхшээл, асуудал үүсэх байсныг ч үгүйсгэхгүй.

Сангийн сайд Б.Жавхлан өнгөрсөн сард болсон “Монголын эдийн засгийн чуулган”-ы үеэр “Бид өнгөрсөн хугацаанд хөрөнгө оруулагчдаа ихэнхдээ гомдоож ирсэн” гэж өчсөн. Гомдсон хөрөнгө оруулагчид өдийд эргэж ирэх нь юу л бол. Тэр дундаа уул уурхайн үндэстэн дамнасан корпорациуд Монголыг дахин огт сонирхохгүй биз ээ. Бидэнд тэдэнтэй түншлэх, ажил хэрэг ярих туршлага, эв нэгдэл, том төсөл, зангарга алга. Ядахнаа байгаа ганцыг нь яаж “зовоож” байгааг тэд харж л байгаа.

Тэсэж үлдсэн ганц

“Рио Тинто” нь испани хэлээр Улаан мөрөн гэсэн утгатай. 1873 онд Deutsche Bank, Matheson компани, “Clark, Punchard and Company”-аас бүрдсэн синдикат Испанийн Хуэльва дахь Рио Тинтод уул уурхайн цогцолборыг дуудлага худалдаагаар худалдаж авснаар тус компанийн түүх эхэлжээ. Түүнээс хойших 149 жилийн хугацаанд дэлхийн хоёр дахь том металлын болон

Дэлхийн хамгийн том 10 компани (зах зээлийн үнэлгээгээр)

Компани	Улс	Чиглэл	Үнэлгээ (тэрбум ам.доллар)
Apple	АНУ	Технологи	2,825
Microsoft	АНУ	Технологи	2,358
Saudi Aramco	Саудын Араб	Эрчим хүч	1,889
Alphabet	АНУ	Технологи	1,820
Amazon	АНУ	Технологи	1,649
Tesla	АНУ	Автомашин	1,031
Meta	АНУ	Хэрэглэгчийн үйлчилгээ	922
Berkshire Hathaway	АНУ	Санхүү	711
Nvidia Corporation	АНУ	Технологи	679
Taiwan Semiconductor	Тайвань	Хагас дамжуулагч	640

Эх сурвалж: Value Today (2022.1.7-ны байдлаар)

► уул уурхайн компани (ВНР-ийн дараа) болж чадсан байна. 2021 оны байдлаар нийт орлого нь 63 тэрбум ам.доллар, ажилчдын тоо нь 45 мянгад хүрч, Австрали, Европ, Ази, Хойд болон Өмнөд Америк, Африк тивийн 35 улсад төмрийн хүдэр, хөнгөн цагаан, зэс болон очир эрдэнэ, эрчим хүчний чиглэлийн төслүүдийг охин болон салбар компаниудаар дамжуулан хэрэгжүүлж байна.

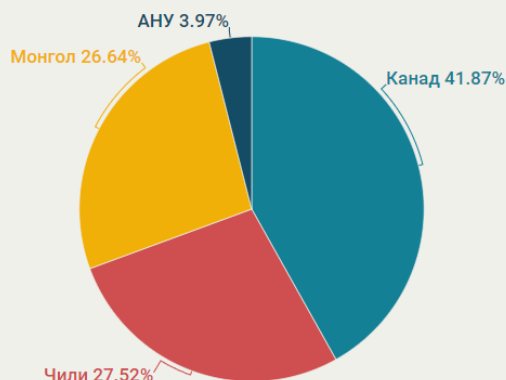
“Рио Тинто” анх 1996 онд Монголд хөл тавьсан нь олон жилийн хамтын ажиллагааны эхлэл байв. Ашигт малтмалын үнэ унасан 2000 онд тэд Монголыг орхисон ч Оюутолгойн хөрөнгө оруулагч болон эргэж иржээ. Тус компани Монголд дахин орж ирснээсээ гурван жилийн дараа буюу 2009 оны аравдугаар сарын 6-нд Оюу толгойн хөрөнгө оруулалтын гэрээг Засгийн газартай байгуулсан. “Орос, Хятадын заан шиг том эдийн засгийг бодвол Монголын эдийн засаг чандаа шиг жижиг. Зөв цагт нь зөв түлхэц л өгөх хэрэгтэй. Арван тэрбум ам.доллартай хөрөнгө оруулагч ороод ирээсэй. Тэгвэл ч байдал орвонгоороо эргэнэ шүү” гэж Ерөнхий сайд асан Д.Бямбасүрэн гуай тэртээ 1990 онд Улсын бага хурал дээр ярьж байсан нь 19 жилийн дараа ийн биелэв.

Тус төслийн шууд болон дам нөлөө 2009-2012 онд манайх шиг жижиг эдийн засагт тэр даруй мэдрэгдэв. Монголын эдийн засгийн өсөлт 17 хувьд хүрч, элгээрээ шахуу хэвтсэн салбарууд дор дороо сэргэж эхэллээ. “2001 онтой харьцуулахад 2011 онд Монголын эдийн засгийн хэмжээ 10 дахин өссөн. Эдийн засаг бол тооноос гадна зээлжих зэрэглэл, өрсөлдөх чадвар зэрэг чанарын үзүүлэлтээр илэрхийлэгддэг салбар. Оюу толгойн гэрээ байгуулснаар Монгол Улсын энэ олон үзүүлэлт, өгөгдөхүүн зэрэг тийшээ өөрчлөгдөж эхэлсэн байдаг” хэмээн Ерөнхий сайд асан С.Баяр “Жар хоног, “жаран”-ы бутархай” номдоо дурджээ.

Мэдээж мега төсөл, том хэлцэл, том компаниудыг сүүдэр мэт дагадаг хэл ам, дуулиан шуугиан, улс төржилтөөс Оюу толгой төсөл ангид байгаагүй. Алдаа оноо, зөв буруу нь аль аль талдаа байсныг бид мэднэ.

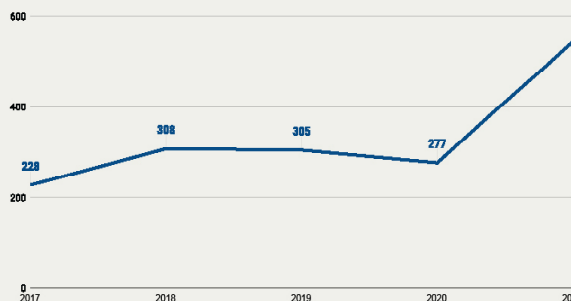
С.Баяр гуай мөнөөх номдоо “Рио Тинтогийн охин компани Монголын хамгийн том татвар төлөгч аж ахуйн нэгжүүдийн нэг болсон. Монголд татвар төлөх дуртайдаа үлдсэн юм биш. Дэндүү их мөнгө Өмнийн говийн хөрсөнд цутгасан учраас тэрэндээ хоргодоод байж байна. Тэр

2021 онд Rio Tinto-ийн төлсөн татвар
улсууд, хувиар

Эх сурвалж: riotinto.com

“Rio Tinto”-ийн Монгол Улсад төлсөн татвар
сая ам.доллар

Эх сурвалж: riotinto.com

гараад явчихвал оронд нь өөр ямар нэртэй, ямар өнгөтэй аварга мөрний салаа ороод ирэхийг тааж ядах юм алга” хэмээн бичжээ. Түүний энэ үгнээс үндэстэн дамнасан компаниудын оролцоотой том төслүүдийн цар хүрээ, ач холбогдол, утга учир харагдаж байна.

Дэлхийн хэмжээний корпорациудын сонирхлыг татдаг байсан монголчууд бидний үе нэгэнт өнгөрсөн. Геополитикийн амаргүй нөхцөл байдал ч үүнд нөлөөлж эхэллээ. Үлдсэн ганц компанийнх нь төсөл цар тахлын энэ хүнд үед гадаадаас орж ирж буй хоёр доллар тутмын нэгийг бүрдүүлж байгаагаас үзвэл тэр боломжуудыг алдсандаа халаглахаар. Том компаниудыг тоолгүй алдсан сургамжаа бид мартах учиргүй. ■

Төслийн менежмент

Б.Болд: Оюу Толгой – уул уурхайн манлайлагч орон болох хөшүүрэг

“Төслийн эдийн засгийн хөгжжүүл” олон улсын бага хурал 2021 оны есдүгээр сарын 24-нд онлайнаар болон Шангри-Ла зочид буудалд зохион байгуулагдсан. “PMI Mongolia Chapter” байгууллагаас зохион байгуулсан энэ арга хэмжээнд Япон, Солонгос, БНХАУ, Хонконг, Тайвань

болон Монголоос нийт 700 гаруй хүн оролцожээ.

Олон улсын бага хурлын үндсэн илтгэгчээр Рио Тинто группийн Зэсийн группийн Гүйцэтгэх захирал Б.Болд Лондон хотоос оролцсон бөгөөд түүний илтгэлийг бүрэн эхээр нь хүргэж байна.

Оюу Толгойг ойлгохуй

Оюу Толгойг нээн илрүүлсний 20 жилийн ой 2022 онд тохионо. Энэ хугацаанд энэхүү мега төсөл нь Монголын түүхэнд хамгийн том, улс орны эдийн засгийн өсөлтийн нэгэн том хөдөлгүүр төсөл болоод байна. Энэ нөлөөг ойлгохын тулд хэдэн тоог дурдах хэрэгтэй.

Дэлхийн уул уурхайн эдийн засгийн хэмжээ 800 орчим тэрбум ам.доллар байдгаас ихэнх нь зэсийн салбарын хөрөнгө оруулалт юм. Энэ нь сэргээгдэх эрчим хүч, авто машин болон цахим, электрон тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл эрс нэмэгдэж, нүүрсхүчлийн хийг багасгах нийт хүн төрөлхтний том зорилго хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотой. 145 жилийн түүхтэй, дэлхийн 35 оронд үйл ажиллагаа явуулдаг Рио Тинто групп энэ салбарын хамгийн том тоглогчдын нэг бөгөөд Оюу Толгой бол тус группийн амин чухал төсөл.

Эдүгээ Оюу Толгойд 14 000 үндсэн болон гэрээний ажилтан ажилладаг. Эдгээр ажилчдын хэвийн ажиллах нөхцлийг бүрдүүлэхийн тулд долоо хоногт 30 нислэг үйлдэж, өдөртөө Улаанбаатар болон уурхайн хооронд 850 зорчигч тээвэрлэдэг. Эдгээр нислэг нь Монголын агаарын тээврийн компаниудын хувьд орлогын нэгэн том эх үүсвэр болдог. Мөн сонирхуулахад өдөрт 21 000 порц хоол бэлдэж, уурхайд 9200 ор ашиглаж байгаа.

Оюу Толгой нь Монголын төр, ард түмэн, хөрөнгө оруулагчид, 14 000 ажилтан, 600 гаруй үндэсний ханган нийлүүлэгчдийн хамтын үйл хэрэг юм.

2013 онд ил уурхай ашиглалтад орсон цагаас жилийн 365 хоногт тасралтгүй ажилласаар ирсэн. Энэ ажилд 290 орчим тоннын даацтай 30 ширхэг хүнд техник дайчилж буйгаас 50 эмэгтэй оператор эдгээр аварга машиныг жолооддог. Уурхайд ашиглаж буй бүх техникийн ашиглалт, засварыг монгол мэргэжилтнүүд хариуцаж байна.

Оюу Толгой төсөл нь Монголын 600 гаруй ханган нийлүүлэгч компанитай хамтран ажилладаг билээ. 2010 оноос хойш нийтдээ 3.7 тэрбум ам.долларын худалдан авалтыг эдгээр ханган нийлүүлэгчдээс авсан нь төслийн хүрээнд хийсэн нийт худалдан авалтын 74 хувийг эзэлж байна. Сүүлийн 10 жилд Монгол Улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын гуравны нэгийг, улсын төсвийн орлогын 10 хувийг бүрдүүлдэг болжээ. Мөн гүний уурхайн бүтээн байгуулалтын оргил үед 7000 хүн ажиллаж байсны 95 хувь нь монголчууд байв. ►

Оюу Толгой нь эрдэм мэдлэгийн том уурхай болж байна

► Эрдэм мэдлэгийн гүн уурхай

Оюу Толгойн төслийн хамгийн чухал хэсэг нь гүний уурхай. Зарим тооцоогоор нөөцийн 80 хувь нь гүний уурхайд байгаа гэж үздэг. Оюу Толгойн ордод 1.3 км-т орших хүдрийн биетийг олборлож, тонн тутмаас 20 кг зэс гаргана. Үйлдвэрлэлийн бүрэн хүчин чадлаар ажиллаад эхэлвэл жилдээ 500 мянган тонн зэстэй тэнцэх үйлдвэрлэл хийж, 2028 он гэхэд Оюу Толгой нь дэлхийн бусад бүх уурхайгаас хамгийн их зэс олборлодог болно гэсэн тооцоотой.

Гүний уурхайн бүтээн байгуулалт нь технологийн хувьд хамгийн хүнд, адармаатай ажил бөгөөд аюулгүй байдлын стандартыг дээд түвшинд мөрдөх шаардлагатай. Дээр дурдсан олборлолтыг хийдэг болохын тулд нийт 200 орчим км буюу Улаанбаатараас Дархан орохтой тэнцэх зайны хонгил гаргах ёстой. Үүнээс одоогийн байдлаар 90 орчим км-ийн нэвтрэлт хийжээ. Уурхайчдын аюулгүй, тоног төхөөрөмжийн бүрэн бүтэн байдлыг хангахын тулд сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд л гэхэд 14 метрийн урттай 850 000 ширхэг болтыг хонгилын хананд ашиглаж, сараалжин төмөр, бетоноор бэхэлсэн байна.

Ажилчид, техник, тоног төхөөрөмж, бараа материалуудад зориулсан дэд бүтцийг ил уурхайгаас ч илүү хэмжээ, түвшинд газрын гүнд байгуулах шаардлагатай бөгөөд эдгээрийг 1300 метрийн урттай босоо амуудаар дээш, доош зөөвөрлөдөг. Эхлээд 60 хүний багтаамж, 10 тоннын даацтай босоо ам ашиглаж байсан бол 2019 оны арваннэгдүгээр сард хоёрдугаар босоо ам ашиглалтад орсноор хүчин чадал тав дахин нэмэгдсэн.

Гүний уурхайн бүтээн байгуулалт, ашиглалтын технологийг эзэмшсэн монгол залуу мэргэжилтнүүдийн бүхэл бүтэн үе төрөн гарч, Оюу Толгой нь эрдэм мэдлэгийн том уурхай болж байна.

Оюу Толгойн гүний уурхайд блокчлон нураах аргаар хүдэр олборлодог нь дэлхийн маш цөөхөн уурхайд ашигладаг технологи юм. Үүнд анхдагч бутлуур хэмээх аварга байгууламжийг ашигладаг. Анхдагч бутлуурыг газрын гүнд оруулахын тулд эхлээд Улсын Их Дэлгүүр багтахаар том орон зай үүсгэн малталт хийнэ. Дараа нь бутлуурыг хэсэгчлэн задалж буулгаад эргүүлж угсарна.

Гүний уурхайн агааржуулалтын систем буюу тавдугаар босоо ам нь газрын гүн дэх хамгийн чухал дэд бүтэц нь. Нийт 78 сая куб/м цэвэр агаарыг

уурхайд оруулж, мөн ижил хэмжээний бохир агаарыг сорон гаргадаг нь өдөрт 20 сая хүн хэрэглэх агаарын хэмжээ юм.

Энэ мэт нарийн төвөгтэй ажлуудыг голдуу монголчууд гүйцэтгэж байгаа бөгөөд гүний уурхайн бүтээн байгуулалт, ашиглалтын технологийг эзэмшсэн монгол залуу мэргэжилтнүүдийн бүхэл бүтэн үе төрөн гарч байна. Энэ мэтээр Оюу Толгой нь эрдэм мэдлэгийн уурхай болж байна.

Түүнчлэн Рио Тинто группийн том төслүүд дээр монгол хүмүүс том баг ахлан ажиллаж байгааг дурдах хэрэгтэй. Тухайлбал, Мадагаскарын титаны орд дээр 2000 хүнтэй уурхайд монгол хүн хүний нөөцийн захирлаар ажиллаж байна. Австралид аварга том төмрийн хүдрийн орд дээр дэлхийн хамгийн том төмөр замын автоматжуулсан системийн 150 сая ам.долларын өртөгтэй төслийг монгол залуу удирдаж байна.

Хамтын зүтгэлээр

Төслийн хөрөнгө оруулалт анхны тооцооллоос давсан нь хамтын хүчээр шийдэх нэгэн асуудал боллоо. Оюу Толгой нь Монголын төр, ард түмэн, хөрөнгө оруулагчид, 14 000 ажилтан, 600 гаруй үндэсний ханган нийлүүлэгчдийн хамтын үйл хэрэг учраас Рио Тинто групп болон Засгийн газар хэлэлцээр эхлүүлж, хамтарсан шийдэлд хүрэхээр ажиллаж байгаа билээ.

Энэ бол Монголын эдийн засагт асар чухал үүрэг гүйцэтгэх төсөл. Төслийн бүтээн байгуулалт бариандаа ороход ойрхон байгаа болохоор бидэнд ухрах зам байхгүй. Оюу Толгойн төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр Монгол Улс гүний уурхай, мега төсөлд мэргэшсэн уул уурхайн манлайлагч орон болох учиртай. ■

**2010 оноос
хойш нийтдээ
3.7 тэрбум
ам.долларын
худалдан
авалтыг
ханган
нийлүүлэгчдээс
авсан**

Бахархал

Гүний уурхайн эмэгтэй

Оюутолгой компанийн Хөндлөн нэвтрэлтийн багийн ахлах мэргэжилтэн Т.Намжилмаа

Говийн
дэргэжигнүүртэй
шороон
замаар мөн
анх удаа Камаз
машинаар
явж байгаа
21 настай
эмэгтэйг
төсөөлье

Намжилмаа өөрийгөө уурхайд ажилладаг болно гэж огтхон ч төсөөлөөгүй байсан юм. Арван наймхан настай охин Завхан нутгаас Улаанбаатар хотод орж ирээд ШУТИС-ийн Харилцаа холбоо, мэдээллийн сургуулийн оюутан болж, электроникийн инженер мэргэжлээр дүүргэв. Тэрбээр мэргэжлээрээ ч ажилласангүй. Барилгын компанид зураг төслийн ажилтнаар цагийн ажил нэг жил гаран хугацаанд хийв. Их сургууль дөнгөж төгссөн ажилтны цалин бага. Дээрээс нь цагийн ажлыг хэлэх үү. Ингээд Намжилмаа өөр ажил хайж эхлэв. Яг энэ үед Оюутолгойн туслан гүйцэтгэгч компаниас ажлын байр зарлаж, олон ажилтан уурхайд авч байхтай таарсан юм. Энэ бол 2009 он.

Намжилмаа анкет бөглөөд удалгүй ярилц-

лаганд дуудагдаж тэнцэн уурхайд ажиллах болсноо сонсоод ихэд баярлажээ. Гэхдээ тэр ямар газар очиж, юу хийхээ сайн ойлгоогүй, учрыг гүйцэд ухаагүй байв. Баруун аймгийн охин Өмнийн говийг сонссоноос өөрцгүй. Гүүглээс хамгийн түрүүнд хаана очихоо мэдэхийн тулд “Өмнөговь аймаг, Ханбогд сум, Оюутолгой уурхай” гэж хайв. Гэтэл түүний төсөөлснөөс дор зүйл буюу хэдэн гэр гарч иржээ. Энэ үед түүний толгойд “Би яг хаана, ямар ажилд орчихов оо” гэсэн бодол зурсхийв. Гэлээ ч явахаар шийдэв.

Уулс цасан малгайгаа өмссөн дүн өвлийн хүйтнээр гэгээхэн бодолд автсан залуу бүсгүй Улаанбаатараас Өмнөговь аймгийн Даланзадгад хот руу нисэхээр онгоцонд суулаа. Харин Даланзадгадаас Оюутолгой уурхай руу Камаз ▶

Best
**Business
insurance**
(commercial lines) Provider
Mongolia 2022

Уурхайн өөр олон ажилтанд газрын гүнд уурхай барих төсөөлөл нэг л сайн бууж өгөхгүй байсан гэдэг

▶ машинаар явж хүрэв. Ханбумбатын онгоцны буудал баригдаагүй, шороон зурвастай, бороо цас орохоор онгоц буух боломжгүй байсан.

Даланзадгадаас уурхай хүртэл 200 гаруй км. Говийн дэржигнүүртэй шороон замаар мөн анх удаа Камаз машинаар явж байгаа 21 настай эмэгтэйг төсөөлье. Түүний төрсөн нутаг нь Завхан аймгийн Сонгино сум. Завхан бол өндөр уул, том даваа гүвээ, гол мөрөн, нуур, ой модоор хүрээлэгдсэн нутаг. Ийм л нутгийн охиныг Өмнийн говиор Камаз “хөлөглөн” уурхай хүрэхэд интернэтээс үзсэн нөгөө хэдэн гэр угтан авлаа. Намжилмаагийн нөгөө бодол улам лавширч, “Удаан ажиллахгүй, хэдхэн сар л ажиллая, тэсэх хэрэгтэй” гэсэн тушаал өөртөө өгөв.

Намжилмаа Оюутолгой гүний уурхайн барилгыг барьж буй “Рэдпаф Монголия” компанийн зураг төслийн инженерээр ажиллаж эхлэв. Түүний хувьд уурхайн мэргэжилтэн биш учраас ямар ч мэдлэггүйн дээр газрын гүнд буюу 1300 км-ийн дор тунель барина гэж үнэндээ төсөөлж чадахгүй байлаа. Уурхайн өөр олон ажилтанд газрын гүнд уурхай барих төсөөлөл нэг л сайн бууж өгөхгүй байсан гэдэг. Гэхдээ

тэд чадна, зүтгэнэ гэсэн итгэлээр хөглөгдөж, нэг л өдөр гүний уурхай ашиглалтад орно гэдэгт итгэж байв.

“Газрын гүн рүү орох эхний 1-2 сарын сургалтууд авахдаа их айдастай байсан. Харин өнөөдөр бид ямар ч айдасгүй болсон. Оюутолгой уурхайн бүх хууль дүрэм, стандарт уурхайчид, ажилтнуудын аюулгүй байдлын төлөө байдаг. Мөн дэлхийн стандартаас ч дээгүүр учраас бид ажлаа итгэл төгс хийдэг” хэмээн Намжилмаа ярих.

Бодол өөрчлөгдөв

Хангай нутгийн охин говийн наранд халахдаа халж, хөрөхдөө хөрж, мэдэхгүй, чадахгүй олон асуудалтай тулгарч, уурхайн амьдралд хөл тавьсны дүнд эхний сарын цалингаа авав. Дансандаа орсон мөнгийг хараад нүдэндээ итгэсэнгүй. “Өө ийм байвал цаашид хэдэн сар тэсээд ажиллаж болж байна шүү” гэж бодов. Анхны цалингаараа аав, ээж, ах дүүдээ бэлэг авч өгснөө дурслаа.

Хэдэн сар л тэсэх бодолтой явсан Намжилмаа дунд нь гурван жил өнжсөнийг эс тооцвол ес дэх ▶

Гүний уурхай

Ил уурхайтай харьцуулахад эрдсийн өндөр агуулгатай гүний бүлэг орд нь Оюутолгойн ашиг орлогын цөм юм. Оюутолгойн орд нь зэс, алт, мөнгө агуулсан хэд хэдэн хүдрийн биетээс бүрддэг. Хойноосоо урагш нийт 12 км сунан тогтсон хүдрийн биетүүд нь Хюго Дамметтын хойд бүс, Хюго Дамметтын өмнөд бүс, Оюут болон Херуга хүдрийн биет юм. Одоогийн байдлаар баяжмалаа ил уурхайгаас олборлосон хүдрээс гарган авч байна. Оюутолгойн бүлэг ордын нийт нөөцийн 80 гаруй хувь буюу хамгийн агуулга сайтай хүдэр нь газрын гүнд оршдог. Газрын гадаргаас олон зуун метрийн гүнд буй эдгээр хүдрийн биет нь зэс, алтны агуулгаараа дэлхийд томоохонд тооцогддог. Гүний уурхайгаас олборлох хүдэр дунджаар 1.66 хувийн зэсийн агуулгатай.

Эдгээр хүдрийн биет газрын гүнд, тархай байрлалтай учир геотехник болон эдийн засгийн үр ашиг талаасаа блокчлох аргаар олборлоход илүү тохиромжтой. Энэ нь хүдрийн биетийн хүндийн жинг ашиглан доороос нь бутлан хүдэр буулгуураар цуглуулан авч, туузан дамжуулгаар газрын гадарга дээр гаргадаг арга юм.

Оюутолгойн гүний уурхайн онцлох тоо, баримтууд:

- Оюутолгойн ордын нийт нөөцийн 80 гаруй хувь нь газрын гүнд оршдог,
- Олборлолтын арга: Блокчлон олборлох
- Үйл ажиллагаа: Гүний уурхай нь 12 цагийн хоёр ээлжээр жилийн 365 өдөр ажиллана.
- Туузан дамжуулагчийн нийт урт нь 13.2 км буюу Сүхбаатарын талбайгаас Толгойт өртөө хүрэх зайтай тэнцэнэ.
- Хамгийн гүн босоо ам нь “Блю Скай” цамхгийг 12 давхарласантай дүйцнэ.
- Хюго Дамметт ордын хойд бүсэд баригдах хонгилын нийт урт нь 203 км байна (ихэнх хэсэгтээ 5.5 м өндөр, 5 м өргөн).

Эх сурвалж: ot.mn

► жилдээ ажиллаж байна. “Эхний 1-2 жил амар байгаагүй. Цалиндаа хөтлөгдсөөр хэдэн жил болчихсон байсан, дараа нь ажилдаа дуртай, уурхайдаа хайртай болсон. Уурхай маань өнөөдөр миний хоёр дахь гэр болжээ” хэмээн ярив. 13 жилийн дараагаас эргээд харахад хэдэн гэр маань уул уурхайн том цогцолбор болж, бүтээн байгуулалтууд өрнөж, олон мянган ажилтантай болж, дэлхийд нэрээ гаргасан, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхон ярилцдаг төсөл болсонд баяртай байна гэж Намжилмаа нэмж хэллээ.

Уурхай дагасан түүний амьдрал ч богино хугацаанд орвонгоороо өөрчлөгджээ. Говьд ирэхээсээ өмнө нөхөртэйгээ танилцсан залуу бүсгүй уурхайд ажилласныхаа яг нэг жилийн ойгоор охиноо төрүүлэв. Залуу гэр бүл шинэ хүнээ шинэ байранд угтаж авлаа. Нөхөр нь ч мөн Оюутолгой уурхайд цахилгааны инженерээр ажиллаж эхэлжээ. Мөнхбатынх гэдэг айл Оюутолгой уурхайтай холбогдож, төслийн үр шимийг хүртэж, амар тайван аз жаргалтай амьдарч буй олон залуусын нэг болжээ.

Намжилмаа өнөөдөр 1200 гаруй хүнийг удирдаж байна. 2019 онд “Оюутолгой” компани руу шилжиж, газар доорх тунелийг барьж буй “Даян контракт майнинг” компанийг Оюутолгой талаас хариуцдаг ахлах мэргэжилтэн болжээ. Тэрбээр төслийн бүх л багт ажилласан, их ч туршлага хуримтлуулж, ихийг мэдэж авснаа ярих дуртай. Зураг төслийн инженер, уурхайн инженер, ахлах инженер одоо “Оюутолгой” компанийн Хөндлөн нэвтрэлтийн багийн ахлах мэргэжилтнээр ажиллаж байна.

Өнөөдөр түүний баярт өдөр. 13 жилийн ажлын үр дүн гарсан өдөр. 13 жилийн төсөөлөл нь биелж, бодит болсон өдөр. 13 жилийн турш хүсэн хүлээсэн өдөр нь.

Гүний уурхайн анхны тэсэлгээ

2022.01.25 Өмнийн говьд сайхан дулаахан өвөл болж байна. Намжилмаа 13 жилийн өмнө Камаз машинаар говийн шороон зам дээгүүр давхиж уурхайд хүрч байсан бол би Ханбумбат онгоцны буудалд МИАТ-ийн онгоц “хөлөглөн” бууж, тухтай автобусаар сайжруулсан шороон замаар давхисаар уурхайд хүрлээ. Оюутолгой уурхайд зочилсон миний хоёр дахь томилолт энэ юм.

Оюутолгойн гүний уурхайн тэсэлгээ хийх үйл ажиллагааны нээлт. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, “Рио Тинто” группийн гүйцэтгэх захирал Я.Стаусхольм нар Өмнөговь аймгийн Ханбумбат онгоцны буудал дээр. 2022.01.25

Огтлох малтлагын тэсэлгээг хийснээр олон арван жил үргэлжлэх үйл ажиллагааг эхлүүлээ.

Шинэ оны эхэн сарын энэ өдөр гүний уурхайн үйлдвэрлэлийн нээлт болж, уурхайн анхны тэсэлгээг хийх командыг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, “Рио Тинто” группийн гүйцэтгэх захирал Якоб Стаусхольм нар өгсөн юм. Гүний уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа ийн эхэллээ. 13 жилд олон ч асуудалтай нүүр тулж, хэдэнтээ гацаж, төслийг зогсох дээрээ тулсан цаг үе ч бий. Энэ бүхний эцэст уурхай урагшлан хөдөллөө. Ухрах замгүйгээр, үйл ажиллагааг дундаас нь таслан зогсоох боломжгүй технологийн үйл ажиллагаа ийн явагдаж эхэллээ.

Дэлхийн болоод Монголын уул уурхайн салбарын түүхэнд бичигдэх том үйл явдал боллоо гэдгийг талууд онцолсон. “Рио Тинто” групп, Монголын Засгийн газрын хооронд жил гаруй хугацаанд үргэлжилсэн хэлэлцээрийн эцэст гүний уурхайн үйл ажиллагааг эхлүүлэх ойлголцолд хүрсэн нь нэн сайн. Ингэснээр 2023 оны 4, 5-р сар гэхэд гүний уурхайг бүрэн хүчин чадлаар ажиллуулах боломжийг бүрдүүлж өгч байгаа юм. Харин хоёр талын хэлэлцээр цаашид гүний уурхайн бүтээн байгуулалтын санхүүжилтийн төлөвлөгөө болон нэмэлт төлөвлөгөө, татварын маргааны асуудлаар үргэлжилнэ.

“Оюутолгой нь Монгол Улсын эдийн засгийн томоохон төслүүдийн нэг. Өнөөдөр гүний уурхайн огтлох малталт эхэлнэ гэдэг бол манай улсын эдийн засгийг 2-3 дахин тэлэх түүхэн үйл явдал. Мөн дэлхийн таван том уурхайн нэг болж, зэсийн томоохон тоглогч болох боломж бий болж байна” гэдгийг Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ тодотгосон. ►

► Харин “Рио Тинто” компанийн гүйцэтгэх захирал Якоб Стаусхолм “Монголын Засгийн газар, “Туркойс Хилл ресурсес”, “Рио Тинто” компани хамтран хэд хэдэн хэлэлцээ хийж, түншлэл хамтын ажиллагаагаа шинэ шатанд гаргаж байна. Бид огтлох малтлагын тэсэлгээг хийснээр олон арван жил үргэлжлэх үйл ажиллагааг эхлүүллээ. Оюутолгойн ирээдүй, хамтын ажиллагааг бид маш өөдрөгөөр харж байна” гэсэн юм.

Хэлэлцээрийн явцад “Рио Тинто”-гийн зүгээс хоёр ч захиаг Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэд илгээсэн. Хоёр дахь захидлаараа Монголын Засгийн газрын эзэмшлийн 34 хувьд ногдох 2,3 тэрбум ам.долларын өрийг 100 хувь тэглэж, гүний уурхайн олборлолт эхлэх хугацаа буюу 2023 оны эхний хагас жил хүртэлх нэмэлт санхүүжилтийг “Рио Тинто”, “Туркойс Хилл Ресурсес” компаниуд бүрэн хариуцах санал ирүүлсэн нь Монголын Засгийн газрын тэргүүнийг сэтгүүлчдийн хамт Оюутолгой уурхайд очиж, гүний уурхайн үйл ажиллагааны нээлт хийхэд хүргэсэн билээ.

“Монгол хүний хувьд сэтгэл догдолж баяртай байна. 14 мянга гаруй монгол ажилтан маань гүний уурхайн түүхэн тэсэлгээгээр анхны олборлолтын ажлаа эхлүүлэхэд бэлэн боллоо. Энэ бол гадаад, дотоодын олон хүний арван хэдэн жилийн хөдөлмөр. Нөгөө талаас хариуцлага нэмэгдэж байна. Хэлсэн үгэндээ хүрч, ажлаа чанартай гүйцэтгэх, 2023 оны нэгдүгээр хагаст уурхайгаа бүрэн ашиглалтад оруулах хариуцлагатай мөч ирж байна” гэж “Рио Тинто” группийн Зэсийн группийн захирал Б.Болд тэмдэглэсэн бол “Эрдэнэс Оюутолгой” компанийн гүйцэтгэх захирал Н.Цэрэнбат “Оюутолгойн Монголын талын 34 хувьд ногдох 2.363 сая ам.долларын зээлийн өр тэглэгдлээ. Энэхүү зээлийг тэглэснийг баталгаажуулж “Туркойс Хилл Ресурсес” компанийн захирал Лук бид хоёр гарын үсэг зурж, батламжиллаа. Монгол Улс цаашид Оюутолгой төслөөс ашиг хүртэх ижил тэнцүү хувь эзэмшигч болж байна” гэв.

Монголчуудын чихэнд чимэгтэй сонсогдож буй онцлох цөөн тоог хүргэе. Гүний уурхай ашиглалтад бүрэн орсноор:

-Монгол Улс дэлхийд эхний тавд орох гүний уурхайтай болно.

-Монгол Улсын төсөв, эдийн засагт орох өгөөж хамгийн багадаа гурав дахин нэмэгдэнэ.

-Оюутолгой ХХК таван тэрбум ам.долларын

**Оюутолгойн
гүний уурхайд
ажилласан
анхны эмэгтэй
гэдгээрээ
тэр үргэлж
бахархах нь
мэдээж**

борлуулалт хийж, Монгол Улсад төлөх ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр гурав дахин нэмэгдэж, жилийн 700 тэрбум ам.долларт хүрэх урьдчилсан тооцоолол бий.

Бүтээн байгуулалтын гэрч

Нийтлэлийн маань гол баатар Намжилмаа дээрх тоон мэдээллийг уншаад уурхайдаа, хамт олондоо баярлалаа гэж хэллээ. “Миний эхнээс нь ажилласан уурхай улсын эдийн засагт ийм том хувь нэмэр оруулж, эх орны хөгжлийг урагшлуулж байгаа нь сайхан байна” гэсэн юм. Тэрбээр саяхан эдийн засагч Ч.Хашчулууны “Оюутолгойн улсын эдийн засагт үзүүлсэн үр нөлөө” лекцийг сонсоод өөрөөрөө бахархах сэтгэл төржээ. Цар тахлын үеийн хоёр жилд Оюутолгой уурхай Монгол Улсын эдийн засгийн хамгийн гол ачааг нуруундаа үүрч байгаа тухай эдийн засагчийн яриаг сонсож суухдаа өмнөхөөс ч илүүтэй сайн ажиллахыг хүссэн гэсэн юм.

Намжилмаа томоохон бүтээн байгуулалтуудын гэрч. Тэрбээр 2013-2016 онд Оюутолгой уурхайг зогсоход Шинэ төмөр замын ТЭЗҮ болон шинэ нисэхийн төслүүд дээр ажиллаж байгаад эргээд уурхайдаа очжээ.

Говиос явах бодол нь хэдийн хийсэн одож, харин ч уурхайдаа тогтвортой ажиллаж, ирэх 10 жилд уурхайгаа дэлхийд тэргүүлэх хэмжээнд хүрсэн байхыг харах нь түүний зорилго болжээ. Мөн бусад улс орны тэргүүлэх мэргэжилтнүүд дэлхийн шилдэг Монголын уурхайд ажиллахаар зорин ирэхийг харах нь түүний бас нэг мөрөөдөл.

Оюутолгойн гүний уурхайд ажилласан анхны эмэгтэй гэдгээрээ тэр үргэлж бахархах нь мэдээж. Уурхайд монгол эмэгтэйчүүд эрчүүдтэй мөр зэрэгцэн ажиллаж чаддаг гэдгийг үлгэрлэж яваа нь түүний бас нэг гавьяа. Монгол Улсын хуулиар эмэгтэй хүн гүний уурхайд ажиллах боломжгүй байсан бол 2016 онд хуульд өөрчлөлт орсноор монгол эмэгтэйчүүд гүний уурхайд ажиллах эрх зүйн орчин нээгдэж, Оюутолгойн гүний уурхайд ажилласан анхны монгол эмэгтэй нь Түмэнжаргалын Намжилмаа болж байгаа юм.

“Монголчууд цаашид уурхайгаа авч явна. Тиймээс би уурхайнхаа сайн боловсон хүчин нь байж, дэлхийн хэмжээнд хүрсэн уурхайгаа удирдаад явах мэргэжилтнүүдийн нэг болно” гэж гүний уурхайн эмэгтэй итгэлтэйгээр хэллээ. ■

The Economist-ийн Монгол дахь тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч *Mongolian Economy*

ДЭЛХИЙ 2023 ОНД

The Economist-ийн жилийн тусгай дугаар
The World In сэтгүүл **8** дахь жилдээ Монголд

НОГООН ХӨГЖИЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЦОГЦ ПАТФОРМ

Ногоон хөгжил сэтгүүл/ монгол,англи/
www.nogoon.mn сайт
www.greendevlopment.mn сайт
Ногоон өхгжил студи
Ногоон хөгжил подкаст
Ногоон хөгжил сошиал хэрэгслүүд

Хуулийн шинэчлэл

Б.Солонгоо: Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөл байгуулна

Хууль зүй, дотоод хэргийн дэд сайд Б.Солонгоотой Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэлийн талаар ярилцлаа.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэлийн тухай асуултаар ярилцлагаа эхлүүлэ. Хуулийн төсөл ямар шатандаа явж байна вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулах ажлын хэсэг 2021 оны нэгдүгээр сард байгуулагдсан. Ажлын хэсгийг би Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэд даргаар ажиллаж байхдаа ахалж эхэлсэн.

Бид хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд хувийн хэвшил, бизнесийн байгууллагуудын дуу хоолой, санал шүүмжийг сонсох зорилгоор тодорхой давтамжтайгаар хуулийн төсөл дээр хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байгаа.

Монголдахь Америкийн худалдааны танхимын уулзалт дээр АНУ-ын Төрийн департаментаас манай улсын хөрөнгө оруулалтын орчинтой холбогдуулан гаргасан тайланг авч хэлэлцэхэд бизнесийн байгууллагуудад тулгамдаж байгаа хамгийн гол асуудал нь бизнесийн болон татварын маргаан удаашралтай, огт шийдэгддэггүй, шүүх

явцад маш их зардал гардаг, алдагдалд оруулдаг гэж онцолсон. Мөн шүүхийн шийдвэр гарсны дараа хэрэгждэггүй, хөрөнгө оруулагчдын маргаан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл дээр очоод хугацаа алддаг гэсэн гомдол ирсэн. Үүнтэй холбогдуулан Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиас гадна дагалдах хуулиудад томоохон шинэчлэл хийхээр ажиллаж байна.

Тухайлбал, Иргэний болон бизнесийн маргааныг шүүхээр шийдвэрлэх процессын хуульд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай гэж үзэн 2002 онд батлагдсан Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд, мөн Арбитрын тухай хууль, Эвлэрүүлэн зуучлах тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулна.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулахдаа чухам ямар асуудал дээр илүү анхаарал хандуулж байна вэ?

-Манай улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт ганц Оюу толгой төслөөс хамааралтай байдаг. Тиймээс Оюу толгой болон уул уурхайн салбараас хамааралтай эдийн засгийн бүтцээ хэрхэн төрөлжүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах, одоо байгаа хөрөнгө оруулагчдынхаа цаашид манай улсад хөрөнгө оруулалт хийх хүсэл эрмэлзлийг яаж хадгалж үлдэх вэ гэдэгт анхаарал хандуулна. Мэдээж шинээр хөрөнгө оруулалт татах нь сайн хэрэг. Гэхдээ одоо байгаа хөрөнгө оруулагчдынхаа санал шүүмжийг сайн сонсох ёстой.

Өнөөдөр хөрөнгө оруулалтын орчинд тулгамдаж байгаа асуудлуудад гол анхаарлаа хандуулж эрх зүйн орчныг шинэчлэхийг зорьж байгаа.

Уг хууль маань Монгол Улсад хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа бусад хууль, бодлогын баримт бичгүүдтэй нийцэх ёстой. Мөн Монгол Улсын урт болон дунд хугацааны бодлогод гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулж тогтвортой болгоно гэсэн ерөнхий заалтуудтай нийцсэн, бодит амьдрал дээр хэрэгжихүйц байлгахыг эрмэлзэж байна. Хамгийн гол нь ►

Хуульд тусгасан нэр томъёо, зарим тодорхойлолтыг илүү ойлгомжтой болгоно

► хуулийн хэрэгжилт маш чухал учраас хөрөнгө оруулагчдад бодитой дэмжлэг үзүүлэх баталгааг хэрхэн бий болгох вэ гэдэг дээр ажлын хэсэг анхаарч байгаа.

Түүнчлэн хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд тусгасан нэр томьёо, зарим тодорхойлолтыг илүү ойлгомжтой болгоно. Тухайлбал, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж гэж хэнийг хэлэх вэ гэдэг асуудал дээр хүртэл ойлгомжгүй байдал үүсдэг. Өмнө нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж гэдэг нь нийт гаргасан хувьцааны 25-аас дээш хувийг гадаадын хувь хүн болон хуулийн этгээд эзэмшдэг байх, нийт хувь нийлүүлсэн хөрөнгө нь 100 мянган ам.доллар байх ёстой байсан. Үүнийг сүүлд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр гадаадын хөрөнгө оруулагч болгон 100 мянган ам.доллар оруулах ёстой гэсэн агуулгатай болгосон. Энэ нь яг бодит байдал дээр хамтарсан компани байгуулахад асуудал үүсгэдэг. Тиймээс үүнийг хувь нийлүүлэгч болгон 100 мянган ам.долларын хөрөнгө оруулалт оруулах ёстой гэснийг хассан. Нийт хувь нийлүүлсэн хөрөнгө нь 100 мянган ам.доллар байхаар зохицуулалт хийхээр төлөвлөж байна.

-Хууль батлагдсаны дараа дагалдах дүрэм, журам хоцорч гардаг. Энэ хугацаанд тодорхойгүй байдал үүсдэг гэж ярьж байна.

-Бидний зорилго бол ямар нэг журам гарахыг хүлээхгүйгээр хуулийг шууд хэрэгжүүлэх тал дээр анхаарна. Нөгөө талдаа Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх төрийн байгууллагуудын чиг үүргийг нарийн тодорхой байлгахад хуулийн төслөө боловсруулж байгаа.

Өмнө нь гарч байсан томоохон хуулийн шинэчилсэн найруулгыг батлагдсаны дараа хэрэгжүүлэх журам хүлээгддэг, бодит амьдралд мөрдөхөд тодорхойгүй байдал үүсдэг байсан. Бизнесийн байгууллагуудын хамгийн их хүсдэг зүйл нь тэдэнд хамааралтай хуулиуд нь тодорхой, урьдчилан төлөвлөж болохуйц, ойлгомжтой байлгах юм. Тиймээс бид бүхэн алдаагаа дахин давтахгүй байхыг эрмэлзэж, Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд анхаарлаа хандуулан ажиллаж байгаа.

Уг хуулийг хэрэгжүүлэх үндсэн төрийн байгууллага нь Эдийн засаг, хөгжлийн яам болон тус яамны харьяа байгуулагдах Гадаад худалдаа, гадаадын хөрөнгө оруулалтын агентлаг байхаар төлөвлөсөн. Мөн бусад төрийн байгууллагуудын

чиг үүрэг ямар байх вэ гэдгийг ч тодорхой тусгана.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчлэл дээр тусгаж байгаа сонирхолтой, чухал заалт юу вэ?

-Тухайлбал, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах зөвлөлийг байгуулна. Гэхдээ аль төрийн байгууллагын дэргэд байвал илүү зохистой, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг, тэдэнд тулгамдаж байгаа асуудлыг хурдан хугацаанд шийдвэрлэх, үйл явцыг яаж бодит ажил хэрэг болгох вэ гэдэг дээр анхаарлаа хандуулж буй.

-Та өмнө нь Оюутолгой ордын ашиглалтад Монгол Улсын эрх ашгийг хангуулахаар байгуулагдсан Ажлын хэсгийн гишүүнээр ажиллаж байсан. Цаашид гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай ажиллахдаа бид юун дээр анхаарах хэрэгтэй вэ?

-Хамгийн чухал зүйл бол гадаадын хөрөнгө оруулагчдын санал шүүмжийг сонсох, хөрөнгө оруулагчид ч Засгийн газрын хүсэлтийг сайн сонсдог байх нь чухал. Өөрөөр хэлбэл, хоёр тал харилцан бие биеэ сонсдог байх хэрэгтэй. Ингэснээр илүү сайн ойлголцож хугацаа алдалгүй асуудлаа хурдан шийдвэрлэх боломжтой. Тиймээс зөвшилцөх, санал солилцох платформуудыг сайн ажиллуулах шаардлагатай.

Оюу толгой төсөл дээр гадны хөрөнгө оруулагчтай ажиллаж байгаагийн үр дүнд хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиндаа хөрөнгө оруулагчдын санал гомдлыг сонсох механизмыг бий болгох нь чухал юм байна гэж бодсон. Нөгөө талдаа хөрөнгө оруулагчид ч Монголын Засгийн газрын тавьж байгаа санал хүсэлтэд хүндэтгэлтэй хандах ёстой.

-Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн талаар хамгийн их ирдэг нийтлэг санал гомдол юу байдаг вэ?

-Ерөнхий асуудал нь шүүхээр маргаан шийдвэрлэх үйл ажиллагаа хугацаа алддаг гэсэн гомдол их байдаг. Мөн татварын маргаан, захиргааны акт, шийдвэр гаргахдаа хууль тогтоомжийг өөрсдийн өнцгөөс тайлбарладаг зэрэг асуудал их гардаг. Энэ бүх гомдол, санал асуудлыг харгалзан үзэж хуулийн төсөлдөө тусгахаар эрмэлзэж байна. Гэхдээ энэ бүх асуудлыг дан ганц хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар шийдвэрлэх боломжгүй. Бусад салбарын хууль тогтоомжид нэмэлт өөрчлөлт оруулах зайлшгүй шаардлага бий. ■

Шүүхээр маргаан шийдвэрлэх үйл ажиллагаа хугацаа алддаг гэсэн гомдол их байдаг

Элчин сайд

Майкл С. Клечески: Монголд хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах асар их нөөц, боломж бий

Хувийн хэвшил чиглэсэн худалдаа, хөрөнгө оруулалтын урсгалыг эрчимжүүлэх нь бидний нэн тэргүүний зорилтуудын нэг

-Манай сэтгүүлийн урилгыг хүлээн авч, ярилцлага өгч байгаа ноён Элчин сайд танд талархал илэрхийлье. Ярилцлагынхаа эхэнд хоёр улсын бизнес, эдийн засгийн харилцаа ямар түвшинд байгаа талаар та санал, сэтгэгдлээ манай уншигчидтай хуваалцана уу.

-Ярилцах боломж олгосонд баярлалаа. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа бол хоёр улсын стратегийн түншлэлийн гол тулгуур юм. Бидний хэрэгжүүлж буй олон ажил хувийн хэвшлийг дэмжих суурийг бүрэлдүүлэх замаар эдийн засгийн тогтвортой өсөлт бий болгоход чиглэдэг.

Тухайлбал, АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг (USAID)-ийн 2019 оноос хойш таван жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэх Жижиг, дунд

үйлдвэрийг дэмжих хөтөлбөрийг онцолъё. Зорилго нь жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг чадавхжуулах, үйл ажиллагаа, менежментийг нь сайжруулахад чиглэдэг. Мөн хөтөлбөрт хамрагдсанаар банкны зээл авч бизнесээ өргөжүүлэх, ажлын байраа нэмэгдүүлэх боломжтой. Одоогоор Монголын 1000 гаруй бизнес эрхлэгч нийт 21 сая ам.долларын санхүүжилтийг уг хөтөлбөрийн хүрээнд зуучлуулж аваад байна.

Хувийн хэвшил чиглэсэн худалдаа, хөрөнгө оруулалтын урсгалыг эрчимжүүлэх нь бидний нэн тэргүүний зорилтуудын нэг. Миний бие Монголд ирэхийн өмнө АНУ-ын Сенатад энэ асуудлыг танилцуулж байсан. Монгол-Америкийн ►

► худалдааны эргэлт 2019 онд сүүлийн таван жилийн дээд хэмжээндээ хүрч тэлээд 2020 онд буурсан ч өнгөрсөн оноос хоёр талын худалдаа эргэн сэргэж эхэлсэнд бид туйлаас баяртай байна. Ялангуяа дэлхийн худалдааны эргэлтэд ихээхэн сорилт тулгарч буй энэ үед Монгол Улсаас АНУ руу чиглэсэн экспорт 30 гаруй хувиар өссөн нь сайны дохио. Хоёр улсын худалдааны харилцаа эрч хүчээр дүүрэн байгаа учраас ирэх жилүүдэд ч ахиц дэвшил гарна гэдэгт итгэлтэй байна.

Миний бахархлыг төрүүлсэн өөр нэг зүйл нь Монгол Улсыг ФАТФ-ын саарал жагсаалтаас гарахад АНУ-ын Засгийн газар техникийн тусламж, зөвлөгөө мэдээлэл зэргээр дэмжлэг үзүүлсэн явдал юм. Саарал жагсаалтаас гарах нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх ажилд үнэтэй хувь нэмэр оруулж буйн тод илрэл. Иймд саарал жагсаалтад ахин орохгүйн төлөө цаашид ч нэгнээ дэмжиж, хамтран ажиллах болно. Энэ бол Монгол Улсын төдийгүй АНУ-ын эрх ашигт хамаарах асуудал.

-2012 онд АНУ-аас Монгол Улсад оруулсан хөрөнгө оруулалт 350 сая ам.долларт хүрсэн. Гэсэн ч үүний дараа жил дараалан буурсан. Шалтгааныг нь та юу гэж үздэг вэ?

-2011-2012 онд уул уурхайн салбарт огцом тэлэлт бий болсон. Ингэснээр Монгол руу чиглэсэн гадаадын хөрөнгө оруулалт дээд цэгтээ хүрсэн. Үүнээс хойш АНУ-ын шууд хөрөнгө оруулалт тэрхүү оргил түвшинд хүрч чадалгүй жил дараалан буурсан. Гэхдээ АНУ-ын Монгол дахь шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл дүн 2020 онд 779 сая ам.доллар болж, түүхэн дээд хэмжээндээ хүрлээ. Үүгээр би маш их бахархаж байна.

Цар тахал Монголын төдийгүй дэлхийн хөрөнгө оруулалтын орчинд сөргөөр нөлөөллөө. Харин дотоодын эдийн засгийн сэргэлт, олон улсын зах зээл дэх түүхий эдийн үнийн өсөлт, Оюутолгой төслийн үйл ажиллагаанд гарсан ахиц дэвшил нь нөхцөл байдлыг өөдрөгөөр харах шалтгаан өглөө. Оюутолгой төсөл та бидний хүсэн хүлээсэн замаар урагшлахаар болсонд маш их баяртай байна.

-Канад, Австрали, Хятад зэрэг улсын томоохон хөрөнгө оруулагчид Монголын уул уурхайн салбарт их хэмжээний хөрөнгө оруулдаг. Харин АНУ аль салбарыг түлхүү

сонирхож байна вэ?

-Уул уурхай бол Монголын эдийн засгийн хамгийн том хөдөлгөгч хүч. Энэ утгаараа АНУ-ын ч сонирхлыг татдаг. Харин манай хөрөнгө оруулагчид, компаниуд санхүү, үл хөдлөх хөрөнгө, худалдаа үйлчилгээ, хүнсний салбарт амжилт олсон байдаг. Мөн бидний онцгойлон анхаарч буй нэг салбар бол сэргээгдэх эрчим хүч, ногоон технологи юм. Энэ бол бидний хувьд эдийн засгийн төдийгүй улс төрийн чухал ач холбогдолтой. Монгол Улс нар, салхины эрчим хүчний нөөцөөр дэлхийд тэргүүлдэг улсуудын нэг. Бидний удахгүй хэрэгжүүлэх төсөл эрчим хүчний салбарын засаглалыг сайжруулж, сэргээгдэх эрчим хүч болоод дэвшилтэт технологийг ашиглах таатай орчныг бүрдүүлэхэд чиглэсэн. Эрчим хүчний салбарын хөрөнгө оруулалтад өмнө нь нөлөөлж байсан зохицуулалтын зарим хүндрэл бэрхшээлийг шийдвэрлэхээр Засгийн газар болон хөрөнгө оруулагчид өнгөрсөн оноос тодорхой алхам хийж, хамтран ажиллаж эхэлсэн нь таатай хэрэг. Эдгээр хүчин чармайлт нь Монголын сэргээгдэх эрчим хүчний салбарт хувийн хэвшлийн сонирхлыг нэмэгдүүлнэ гэдэгт итгэлтэй байна.

Манай Засгийн газрын зүгээс Олон Улсын Хөгжлийн Санхүүжилтийн Корпорац (ХСК)-ын оролцоог өргөжүүлэхээр зорьж байгаа. ХСК нь хувийн хэвшил дэх ил тод, тогтвортой хөрөнгө оруулалтыг дэмжих замаар нийгмийн хөгжилд нөлөөлж, тогтвортой өсөлт бий болгохыг зорьдог АНУ-ын Засгийн газрын байгууллага юм. Тус байгууллага эрчим хүч, уур амьсгал, эрүүл мэнд, санхүүгийн хүртээмж, хүнсний аюулгүй байдал зэрэг тэргүүлэх салбарт гол анхаарлаа хандуулж Монгол Улс дахь 100 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалтын багцаа дорвитой өсгөхийг зорьж байна.

-Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын орчноо сайжруулж, хуулиа шинэчлэхэд ихээхэн анхаарч байна. Манай улс хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй орон болохын тулд юуг анхаарах хэрэгтэй гэж та үзэж байна вэ?

-Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газраас бизнест ээлтэй шинэчлэлээр дамжуулан хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах, авлигатай тэмцэх, хувийн хэвшлийг идэвхжүүлэх тал дээр анхаарахаа нийтэд зарласанд бид баяртай

АНУ-ын Монгол дахь шууд хөрөнгө оруулалтын үлдэгдэл дүн 2020 онд 779 сая ам.доллар болж, түүхэн дээд хэмжээндээ хүрлээ

► байна. Гол нь эдгээр шинэчлэлийг хийхдээ гадаад, дотоодын бизнес эрхлэгчид болон бусад сонирхогч талуудаас санал авч, тэдний дуу хоолойг сонсох хэрэгтэй. Шинэчлэлийг ийм ил тод, нээлттэй явуулснаар хууль тогтоомжийг тэдний хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлж чадна. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь хангалттай хэмжээнд харилцан ажилласан, нээлттэй үйл ажиллагаа байх ёстой.

Хоёр улсын хооронд энэ чиглэлээр удаан хугацаанд ярьж хэлэлцэж байсан зүйлсийг бүрэн ажил хэрэг болгохоор бид чармайн ажиллаж байна. Үүний нэг нь АНУ, Монгол Улс хоорондын Ил тод байдлын хэлэлцээр юм. Хэлэлцээрийн хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газар худалдаа, хөрөнгө оруулалтад чухал нөлөө үзүүлэх хууль журмын төсөлд олон нийтээс санал авах, тэдний саналыг харгалзан хариу мэдэгдэх зэрэг үүрэг хүлээсэн байдаг. Энэ нь ч Монголын Засгийн газрын хүсэл зорилготой нийцдэг гэж би бодож байна. Шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх арга замыг заан чиглүүлж буй Ил тод байдлын хэлэлцээр бол худалдаа, хөрөнгө оруулалтын харилцааг илүү дээд түвшинд явуулж буй гол багана гэж үзэж болно.

Хэлэлцээр бүрэн хэрэгжвэл АНУ-ын Засгийн газар болон бизнесийн хүрээнийхэн маш талархалтай хүлээж авна. Мөн хамтын ажиллагааны бодит үр дүн, амжилт нь Монголд хөрөнгө оруулах АНУ-ын хүсэл сонирхлыг улам нэмэгдүүлнэ.

-Монголд хөрөнгө оруулахад Америкийн хөрөнгө оруулагчдад тулгарч буй гол саад бэрхшээл нь юу байна вэ?

-Монголд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татах нөөц, боломж асар их бий. Монголын залуучууд, тэдний мэдлэг, чадвар надад маш гүн сэтгэгдэл төрүүлдэг. Гэвч хоёр орны залуус хамтарч, шинийг эрэлхийлэхэд бизнесийн орчин тунгалаг, тогтвортой, урьдчилан таамаглахуйц байх шаардлагатай. Мөн хууль эрх зүйн зохицуулалт илүү ил тод, тодорхой байх хэрэгтэй. Эдгээр нь Америк, Монголын бизнес эрхлэгчийн аль алианаас нь сонсож буй хамгийн чухал мессежүүд юм.

Тиймээс Ил тод байдлын хэлэлцээрийн дагуу тэдний дуу хоолойг сонсож, хууль, эрх зүйн шинэчлэл хийх шаардлагатай. Мөн үндэсний

хэмжээний хууль тогтоомж болон орон нутгийн дүрэм журам, зохицуулалтууд өөр хоорондоо уялдах шаардлагатайг анхаарууштай. Хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчныг сайжруулахын тулд гомдол, маргааныг цаг тухайд нь үр дүнтэй шийдвэрлэх механизм бүрдүүлэх нь ч маш чухал. Монгол Улсын Засгийн газар үйл ажиллагаагаа цахимжуулж, шүүхийн хараат бус байдлыг сайжруулах замаар хүнд суртлыг бууруулах тодорхой алхмууд хийсэнд ЭСЯ-ны хамт олон болон миний бие маш их талархаж байна. Эдгээр нь ардчиллыг бэхжүүлэхийн зэрэгцээ бизнес эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлэх гол хөшүүрэг юм.

Бид саад бэрхшээлийн тухай ярихаас гадна сайн туршлагыг ч түгээх хэрэгтэй. Дэлхийн өнцөг булан бүрт байрлах АНУ-ын Элчин сайдын яамд жил бүр хөрөнгө оруулалтын орчны тайлан гаргадаг. Энэ нь олон нийтэд зориулагдсан нээлттэй баримт бичиг юм. Тайланг Америкийн болон тухайн бүс нутгийн бизнес эрхлэгчидтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр боловсруулдаг. Мөн боломж, саад бэрхшээлийн аль алиныг нарийн тодорхойлж өгдөг. Өнгөрсөн онд УИХ-ын гишүүд болон холбогдох албаныхантай хөрөнгө оруулалтын орчны талаар хэлэлцүүлэг өрнүүлсэн. Тиймээс танай уншигчдад ч энэ тайлантай уншиж танилцахыг зөвлөө. Олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл учраас манай ЭСЯ-ны цахим хуудсанд бий. Маш ул суурьтай, сайн тайлан болсон.

-Америк бол дэлхийн хамгийн том эдийн засаг. Ийн хөгжихөд гадаадын хөрөнгө оруулалт ямар түүхэн үүрэг гүйцэтгэсэн бэ? АНУ-ын гадаадын хөрөнгө оруулалт татдаг гол “нууц” юу вэ?

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, өндөр цалинтай ажлын байр бий болгох, инновацыг дэмжих, экспортыг нэмэгдүүлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэдэг. АНУ бол гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг хүлээн авагч хамгийн том улс. Сонирхуулахад, АНУ-ын Худалдааны яамны тооцоолсноор гадаадын хөрөнгө оруулалтын үр дүнд Америкт 12 сая ажлын байр бий болсон байна. Хөрөнгө оруулагчид янз бүрийн шалтгааны улмаас АНУ-д татагддаг, гэхдээ би зөвхөн хоёрыг нь л онцолъё.

Нэгдүгээрт, тогтвортой, ил тод байдлыг хангасан, зах зээлд чиглэсэн хууль эрх зүйн ►

Мянганы сорилтын сангийн 350 сая ам.долларын санхүүжилт бүхий Ус гүн цэвэршүүлэх үйлдвэрийн шав тавих ёслол. 2021.08

► орчин бүрдүүлсэн явдал юм. Хууль, дүрэм журам боловсруулахдаа хөрөнгө оруулагчдын дуу хоолойг сонсож, хийсэн гэрээ хэлэлцээр нь хамгаалагдсан байх, үйл ажиллагаанд нь аливаа саад учруулахгүй байх баталгааг хангасан нь маш том алхам болсон. Мөн хүнд суртал, авлигыг бууруулахад анхаарсан. Энэ бол аль ч улсад гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах маш чухал хүчин зүйл.

Хоёрдугаарт, АНУ-ын ажиллах хүч дэлхийн хамгийн чадварлаг, бүтээмжтэйд тооцогддог. Мөн манай соёл олон талт, нээлттэй, инновацлаг байдлыг эрхэмлэдэг бөгөөд үүгээр нь би маш их бахархдаг. АНУ-ын боловсролын систем ч тун хүчирхэг. Би түрүүн хэлсэнчлэн монгол залуус үнэхээр мундаг. Тэд дэлхийгээр аялж, гайхалтай санаануудыг өвөртлөн эх орондоо ирдэг. Зарим нь бүр түр хугацаагаар ажиллаж, амьдарч буй улсдаа ч шинэ санаа өгөх нь бий. Би АНУ-д амьдарч байсан, мөн одоо амьдарч байгаа цөөн хэдэн монгол хүн танина. Тэд Америкийн эрч хүчийг нэмэгдүүлэхэд хувь нэмрээ оруулсан, бас оруулж яваа залуус. Ийм л залуус эдийн засгийн орчныг эрчимжүүлж, өнгө нэмж байдгийг дурдах хэрэгтэй.

-Хоёр улсын Засгийн газар хоорондын

хэлэлцээрээр Монгол, Америкийн Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын хамтарсан хороог байгуулсан. Тус хорооны үйл ажиллагаа болон дараагийн хуралдааны талаар мэдээлэл өгнө үү?

-Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын ерөнхий хэлэлцээрийн хүрээнд Монгол, Америкийн Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын хамтарсан хороог байгуулсан түүхтэй. Тус хороо нь хоёр улсын стратегийн түншлэлийн хүрээнд өндөр түвшний хэд хэдэн яриа хэлэлцээрээс нэгийг нь зохион байгуулдаг.

Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын хамтарсан хороо хамгийн сүүлд 2019 онд хуралдаж, хоёр талын худалдаа, хөрөнгө оруулалтын олон асуудлыг хэлэлцсэн. Энэ хүрээнд ил тод байдал, хөрөнгө оруулалтын орчин, оюуны өмчийн эрхийг хамгаалах болон хэрэгжүүлэх талаар санал солилцлоо. Мөн ноолуурын худалдаа, АНУ-ын Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем (GSP) болон худалдааг хөнгөвчлөх асуудлаар яриа хэлэлцээ өрнүүлсэн. Дараагийн хуралдаанаар ч мөн эдгээр сэдвийн хүрээнд хэлэлцэнэ гэж таамаглаж байна. Одоогоор цар тахлын нөхцөл байдлаас шалтгаалан дараагийн хуралдааныг яг хэзээ зохион байгуулахыг хэлэхэд хэцүү байна.

Энэ жил Монгол Улс болон АНУ-ын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 35 жилийн ой тохиож буй. Ойн хүрээнд бид олон төрлийн арга хэмжээ зохион байгуулахаар төлөвлөсөн. Мэдээж энэ жил эдийн засгийн асуудал маш чухал сэдэв байх болно.

-Асуултаа гадаад худалдаа руу чиглүүлэе. Хоёр улсын худалдааны эргэлтийг авч үзвэл экспорт, импортын хэмжээ эрс зөрүүтэй байна. Монголоос АНУ руу экспорт хийхэд ямар саад бэрхшээл тулгарч байна вэ? Үүнийг хөнгөвчлөх, дэмжих боломж бий юу?

-Сонирхолтой асуулт байна. Монгол Улс бол уул уурхайн тоног төхөөрөмжийн томоохон худалдан авагч улс. АНУ-аас Монголд нийлүүлдэг техник технологи, тоног төхөөрөмж нь уул уурхайн үйлдвэрлэлийг дэмжиж, улмаар Монгол Улс дэлхий дахинд экспорт хийх үндэс суурийг бэхжүүлж байна. Цар тахал эхэлснээс хойш дэлхий даяар, тэр дундаа Монгол Улсад тээвэр логистикийн сүлжээ тасалдаж, экспорт хийхэд ►

► хүнд сорилт тулгарч байна. Иймд Монгол Улс тээвэр, логистикийн дэд бүтцээ сайжруулснаар экспортын урсгалаа илүү уян хатан болгох боломжтой.

Өөр нэг сорилт нь Монголын экспорт голчлон эрдэс баялаг байна. Тиймээс хоёр орны худалдааг төрөлжүүлж, уул уурхайн бус салбарын өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэхэд бид ихээхэн анхаардаг. Өөрөөр хэлбэл, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чадавхыг нэмэгдүүлэхийг эрмэлзэж байна. Үүний нэг жишээ бол ноолуур.

Монгол ноолуурын өндөр чанар, өвөрмөц онцлогийг дэлхийн хэрэглэгчдэд ойлгуулах нь олон улсын зах зээлд нэвтрэх гол үүд хаалга юм. Тийм ч учраас Олон улсын хөгжлийн агентлагаас брэндинг болон маркетингийн чиглэлээр төсөл хэрэгжүүллээ. Өнгөрсөн онд дууссан энэхүү судалгааны төсөл тогтвортой байдлыг дэмжихэд ч ихээхэн үр нөлөөтэй байлаа.

Өөр нэг чухал зүйл бол англи хэл. Монголд англи хэл сурах хүсэл эрмэлзэлтэй залуус асар их байна. Хэл бол харилцааны чухал хэрэглүүрээс гадна эдийн засгийн асар их ач холбогдолтой гэж би боддог. Тиймээс бид улс даяар англи хэлний сургалтын чанар, хүртээмжийг сайжруулах боломжуудыг хайж байна. Би Монгол Улсын бараг бүх аймагт очиж үзсэн. Очсон бүх аймгийн удирдлагууд үүнийг эрхэм зорилтынхоо нэг гэдэг. Англи хэл Монголын эдийн засагт, тэр дундаа технологи, аялал жуулчлалын салбарт эерэг өөрчлөлт гаргах нь дамжиггүй.

-АНУ-ын Конгрессын нэр бүхий гишүүд “Туравдагч хөршийн худалдааг дэмжих тухай хууль”-ийн төслийг санаачлан Конгресст өргөн барьсан. Энэ хуулийн төсөл хэдийгээр батлагдах төлөвтэй байна вэ?

-Хуулийн төсөл АНУ-ын Конгрессын мэдэлд байгаа. Миний хувьд, АНУ-ын гүйцэтгэх засаглалд хүчин зүтгэж буй учраас хууль тогтоох засаглал болох Конгрессын үйл ажиллагааны талаар албан ёсны тодорхой тайлбар өгөх боломжгүй байна. Гэхдээ эл хуулийн төсөл нь Монголын ноос ноолуурын салбарт асар их нөөц бололцоо бий гэсэн санаан дээр тулгуурлаж бий болсон учраас олон хүн биднээс энэ талаар асуудаг. Конгресс төслийг авч үзэж байх зуурт Төрийн департамент,

Олон улсын хөгжлийн агентлагийн зүгээс ижил зорилготой буюу Монголын ноолуурын салбарыг бэхжүүлэх бодит ажлууд хийж байгаа. Монголын эдийн засаг хүчирхэг байх нь АНУ-ын сонирхолд нийцнэ. Тиймээс л бид маркетинг, тогтвортой байдалд чиглэсэн төсөл хэрэгжүүлж, судалгаа хийсэн юм.

-Элчин сайд танаас асуух албаны асуултаа өндөрлөөд хувийн чанартай зүйл асууя. Та Монгол орны талаар ямар сэтгэгдэлтэй явдаг вэ? Монгол хүний мөн чанар, онцлогийг хэрхэн тодорхойлох вэ?

-Эхнэр бид хоёр ирээд гурван жил шахам болж байна. Монгол Улсад бид үнэхээр хайртай. Үүнийг манай твиттер хуудсыг дагадаг хүн бүр олж хардаг болов уу. Монголчууд найрсаг, халуун дулаан уур амьсгалтай байдаг нь бидэнд хамгийн их таалагддаг. Энэ бол дипломат хүн бүрийн хэлдэг үг гэдгийг мэднэ. Гэхдээ би чин сэтгэлээсээ хэлж байгаа юм шүү. Бидэнд маш олон монгол найз бий. Тэднийхээ халуун дулаан сэтгэлийг мэдэрч, сайхан нөхөрлөж яваагаа маш их аз гэж боддог.

Монгол орны хувьд онцлох зүйл нь ёс заншил. Улс орон бүрт дээдлэж дагадаг заншил бий. Харин монголчуудын зан заншил хүмүүсийн үйлдэл, сэтгэхүйг төлөвшүүлж ирсэн нь надад гайхалтай санагддаг. Цар тахлын энэ үед зарим ёс заншлыг дагаж мөрдөх хүндрэлтэй байгаа ч эдгээр уламжлалаас бид өвөрмөц байдал, хайр энэрлийг мэдэрдэг. Америкчууд Монголд ажил хэрэг, амралт зугаалгын аль ч шугамаар, хэдийд ч ирсэн монголчуудын зан заншил өдөр тутмын амьдралд нь хэрхэн тусгалаа олсныг эерэгээр олж хардаг гэж би боддог.

Мөн нэг зүйлийг онцолмоор санагдлаа. Монголчууд ёс уламжлалаа орчин үеийн хэв маягтай гайхалтайгаар сүлж чаддаг. Үүний тод жишээ бол “The Hu” хамтлаг. Нэг талаас үндэсний дуу хөгжим, нөгөө талаас рок хөгжмийн төрөл жанр хосолсон өвөрмөц хэв шинжтэй. Рок хөгжим бол үндэсний урлаг биш шүү дээ. Ийм өвөрмөц хослол зөвхөн Хү хамтлагаар хязгаарлагдахгүй. Монголын залуус өнөө цагийн сорилтод нийцүүлэн уламжлалт хэв маягаа тээн хадгалсаар байгаа нь үнэхээр гайхалтай, бас өвөрмөц санагддаг. ■

Монголчууд ёс уламжлалаа орчин үеийн хэв маягтай гайхалтайгаар сүлж чаддаг

Элчин сайд

К.Ивкоф: Хөрөнгө оруулах боломжоо танилцуулахын тулд илүү идэвх санаачилгатай ажиллах нь зүйтэй

Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин Сайд К.Ивкофтой хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ярилцлаа.

-Канад бол Монгол Улсын хамгийн том хөрөнгө оруулагч улс гэдгийг ярилцлагын эхэнд дурдахад таатай байна. Юун түрүүнд та Канадын компани, хөрөнгө оруулагчдын манай улсад хэрэгжүүлсэн томоохон төсөл хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл өгнө үү?

-Канад бол Монгол улсын хамгийн том хөрөнгө оруулагч улс юм. Монголбанкнаас гаргасан мэдээллээс үзвэл Канадаас оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 8.1 тэрбум ам.долларт хүрсэн бөгөөд ихэвчлэн уул уурхайн салбарт төвлөрч байна.

Канадаас Монгол Улсад оруулсан хамгийн чухал, олны дунд илүү танигдсан хөрөнгө оруулалт бол Өмнөговь аймаг дахь Оюу толгойн алт, зэсийн уурхай. Тус төслийг Монреаль хотод төвтэй “Turquoise Hill Resources” ХК (хуучнаар Ivanhoe Mines компани) Монгол Улсын Засгийн газартай хамтран хэрэгжүүлж байна. Export Development Canada (EDC) байгууллага тус төслийг санхүүжүүлэх хүрээнд “Turquoise Hill Resources”-ийн хөрөнгө оруулалт болон Оюу Толгойд Канадын ханган нийлүүлэлтийг дэмжиж нэг тэрбум канад долларын санхүүжилт үзүүлсэн.

Манай улс Оюу Толгой компанийн түүх бичигдсэн цагаас эхлэн хамт байсаар ирлээ. “Ivanhoe Mines” компани (одоогийн Turquoise Hill Resources) анх 2001 онд тус ордыг нээсэн цагаас хойш Оюу Толгойн төсөл нь Монгол Улсын түүхэн дэх хамгийн том олон улсын хэмжээний төсөл болжээ. Эл төслийн нийт өртөг 13 тэрбум ам.доллар. Уурхай бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхэлвэл жилд ойролцоогоор 500 мянган тонн зэс үйлдвэрлэх тооцоолол бий. Оюу Толгой төсөл нь Монгол Улсын хувьд экспортын орлого, өндөр цалинтай ажлын байр, татварын орлогын хувьд ихээхэн ач холбогдолтой юм.

- Оюутолгой төсөл дээр хоёр тал зөвшилцөлд хүрч, урагшлахаар болсон нь сайн хэрэг. Гэхдээ бид өнгөрснөөсөө сургамж авах ёстой. Цаашид Монгол Улс томоохон төсөл хэрэгжүүлэхдээ юуг анхаарах шаардлагатай гэж та үзэж байна вэ?

-Монгол Улсын Засгийн газар болон “Rio Tinto” компани энэ оны эхээр зөвшилцөлд хүрсэнд бид сэтгэл хангалуун байна. Оюу Толгой төсөл цаашид бүх талуудад болон Монголын ард түмэнд харилцан ашигтайгаар үр дүнтэй үргэлжлэн хэрэгжинэ гэдэгт бид итгэлтэй байна.

Бодлого, төлөвлөлт болон хууль эрх зүйн орчны таамаглаж болохуйц байдлыг гадаадын хөрөнгө оруулагч нар ихээхэн үнэлдэг, анхаардаг гэдгийг

Монгол Улс хайгуулын шинэ лиценз олгосноос хойш их олон жил өнгөрсөн учир гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад үзүүлэх итгэлийг дахин сэргээхэд багагүй хугацаа орох болов уу

► онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй. Түүнчлэн ялгавартай хандах, арбитрын шүүхийн үйл ажиллагаанаас хамгаалдаг байх нь хөрөнгө оруулагчдын авч үздэг өөр нэг үнэ цэн юм.

Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдал зэрэг нь хөрөнгө оруулалтын эрүүл, зөв орчны цөм элементүүд бөгөөд энэ бүхнийг зөвхөн хууль ёсыг эрхэмлэн мөрдөх, шүүх засаглалын бие даасан байдлаар дэмжих ёстой.

Эдгээр зарчмыг чандлан мөрдөх аваас Монгол Улс нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах илүү таатай улс гэж гадаадын хөрөнгө оруулагчид дүгнэх болно.

-Том хөрөнгө оруулагчаа айлгах нь бусад хөрөнгө оруулагчдыг үргээх гол шалтгаан болдог. Өнгөрсөн хугацаанд Оюутолгойн маргаанаас үүдэлтэйгээр Канадын хөрөнгө оруулагчид Монголд эргэлзсэн, шийдвэрээ өөрчилсөн тохиолдол бий юу? Канадын хөрөнгө оруулагчдыг Монголд урихад ямар хүндрэл тулгарч байна вэ?

-Оюу Толгойтой холбоотой тодорхойгүй байдал, үүн дээр геополитикийн эрсдэл нэмэгдсэн зэрэг нь Канадын хөрөнгө оруулагчдыг Монгол Улсад бизнес эрхлэхдээ илүү болгоомжтой байр суурь баримтлахад хүргэсэн тал бий. Өмнө өгүүлсэнчлэн хөрөнгө оруулалт нь аюулгүй, хөндлөнгийн, тэр тусмаа улс төрийн оролцооноос ангид байгаасай гэж Канадын хөрөнгө оруулагчид хүсдэг. Үүн дээр нэмж хэлэхэд Монгол Улс хайгуулын шинэ лиценз олгосноос хойш их олон жил өнгөрсөн учир гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Монгол Улсад үзүүлэх итгэлийг дахин сэргээхэд багагүй хугацаа орох болов уу.

Монгол Улсыг сонирхох боломжтой хөрөнгө оруулагчдад мэдлэг мэдээлэл дутмаг байх, хөрөнгө оруулах боломжтой салбаруудын талаар ойлголт сул байгаа нь анхаарах ёстой нэг чухал сорилт болж байна. Монгол бол харьцангуй жижиг зах зээл, тиймээс Монгол Улсыг, хөрөнгө оруулах боломжоо гадны хөрөнгө оруулагчдад танилцуулахын тулд илүү идэвх санаачилгатай ажиллах хэрэгтэй.

Хоёр дахь гол сорилт бол гадаадын хөрөнгө оруулалтыг төрөлжүүлж, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц, сэргээгдэх эрчим хүч зэрэг уул уурхайн бус салбар луу чиглүүлэх явдал юм.

-Канадын бизнесмэнүүд Монголын уул уурхайн бус салбарт хөрөнгө оруулах сонирхол бий юу?

-Канадын хөрөнгө оруулалт ерөнхийдөө уул уурхайн салбарт төвлөрч байгаа талаар би түрүүн

дурдсан. Канадын компаниудыг сэргээгдэх эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, дэд бүтэц зэрэг бусад салбарыг илүүтэй сонирхоосой гэж бид хүсдэг. Газар зүй, уур амьсгал гээд Канад, Монголд ижил төстэй тал олон бий. Аль аль нь дөрвөн улирал, хахир хатуу өвөлтэй дэлхийн бөмбөрцгийн хойд бүсийн улсууд. Канадын компаниуд газар зүй, уур амьсгалд нь тохирсон хөдөө аж ахуй, барилга, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын чиглэлээр асар их мэдлэг, туршлага хуримтлуулсан агаад энэ нь Монголын нөхцөлд ч тохирох нь дамжиггүй. Канад, Монголын энэ мэт ижил төстэй талууд дээр тулгуурлан улам ихийг бүтээх шаардлага бий.

Манай хоёр улс 2017 онд Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээр (FIPA) буюу хоёр талын хөрөнгө оруулалтын цогц гэрээг байгуулсан. Тус хэлэлцээр нь хоёр улсын бизнесүүдийн хөрөнгө оруулалтын боломжийг эрэлхийлэх, гүнзгийрүүлэх зорилготой бөгөөд зөвхөн уул уурхайн салбараар хязгаарлагдахгүй. Цаашдаа бусад салбарт ч хөрөнгө оруулалт татахад FIPA тодорхой хувь нэмрээ оруулна гэдэгт итгэлтэй байна.

-Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын орчноо сайжруулах, хууль эрхзүйгээ шинэчлэх тал дээр ихээхэн ач холбогдол өгч байна. Хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй улс болохын тулд бид юунд анхаарах ёстой вэ?

-Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдлыг хууль ёсыг эрхэмлэн мөрдөх ёс, бие даасан шүүх засаглалаар дэмжих шаардлагатай талаар би өмнө дурдсан. Үүнээс гадна бизнес эрхлэх орчин, зардал, татвар, ажиллах хүчний өрсөлдөх чадамж, тогтвортой байдал зэрэг хүчин зүйлийг авч үзэх ёстой.

Дэлхий нийтийн жишгээс харахад таатай бодлого, дэд бүтэц, гадаадын хөрөнгө оруулалтын давуу талыг ашиглах чадвар зэрэг нь хөрөнгө оруулалтад таатай улс болоход ихээхэн нөлөөлдөг байна.

Монгол Улс мөн “Бизнес эрхлэхүй” тайлан (Монгол Улс 81-р байрт бичигддэг) болон Авлигын төсөөллийн индекст эзэлж буй (Transparency International-ийн гаргадаг тус индекст Монгол Улс 110-р байрт ордог) байраа ахиулахын тулд улам их хичээх ёстой. Эдгээр хүчин зүйлийг хөрөнгө оруулагчид чухалчлан авч үздэг юм.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт аль ч улсын хувьд чухал. Канадын хөгжилд гадаадын хөрөнгө оруулалт хэр зэрэг хувь нэмэр оруулсан бэ? Хөрөнгө оруулалт татах Канадын туршлагаас ►

► **хуваалцана уу.**

-Тийм ээ, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нь Канадын эдийн засгийн хөгжил, урт хугацааны хөгжил цэцэглэлтэд ихээхэн хувь нэмэртэй юм. Тийм учраас гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах нь Канад Улсаас Монгол Улсад суугаа Элчин сайдын яам төдийгүй дэлхийн улсууд дахь манай элчин сайдын яамдын нэг чухал үүрэг билээ.

Канадын эдийн засагт гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт ямар хувь нэмэр оруулж байгаа талаарх ойлголт өгөх үүднээс зарим статистик үзүүлэлт танилцуулъя. Канад дахь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компаниуд нь аж ахуйн нэгжүүдийн нийт хөрөнгийн 18 хувь, үйл ажиллагааны орлогын 30 хувь, судалгаа, хөгжүүлэлтэд зориулж буй зардлын 41 хувь, ажлын байрны 13 хувийг эзэлж байна.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татах тал дээр Канадын давуу тал нь төсвийн тогтвортой байдал, хүчирхэг эдийн засаг, бага зардал, татварын хэмжээ бага, иргэдийн өндөр боловсрол, өрсөлдөх чадвартай ажиллах хүч юм.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт татдаг зарим жишээнээс танилцуулъя. Таван тэргүүлэх салбарт 950 сая ам.долларыг 2028 он хүртэл зарцуулах Super-cluster хөтөлбөрөөр дамжуулан төр-хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг дэмжих замаар бид инновацыг хөгжүүлдэг. Мөн Канадын банкууд дэлхийн хамгийн аюулгүй, найдвартайд тооцогддог. Нэмж хэлэхэд Их 20-ийн улсуудыг нийгмийн хөгжлөөр Канад тэргүүлж, ирэх таван жилд тус бүлгийн улсууд дотор бизнес эрхлэхэд хамгийн таатай орчныг санал болгоно гэж тооцогдож байна.

- Асуулгаа гадаад худалдаа руу чиглүүлъя. 2014 оноос хойш хоёр орны худалдаа эргэлт огцом буурсан үзүүлэлттэй байна. Цаашид худалдаа эргэлтийг нэмэгдүүлэхийн тулд юунд анхаарах шаардлагатай вэ?

-Канад, Монголын худалдааны эргэлт багавтар буюу жилийн 20 сая орчим ам.доллар. Канад улс Монгол руу 18.5 сая ам.долларын бараа бүтээгдэхүүн экспортолж, Монголоос 14 сая ам.долларын үнийн дүн бүхий импортын барааг авдаг. Худалдааны эргэлт ийн буурсан нь цар тахалтай нэг талаараа холбоотой. Хил хаагдаж, аяллууд цуцлагдаж, олон улсын нийлүүлэлтийн сүлжээ тасалдсан нь хоёр талын худалдаанд сөрөг нөлөө үзүүлээ.

Хоёр талын худалдааны дийлэнх хэсэг нь уул уурхайн салбарт ногддог. Тус салбар нь Канад, Монголын хувьд стратегийн чухал салбар хэвээр

байх боловч үүнийг төрөлжүүлж, эдийн засгийн бусад салбартай холбох хэрэгтэй.

Монгол Улсын хөгжлийг дэмжихийн тулд Канадын анхаарч буй нэг гол талбар бол “ногоон эдийн засаг” юм. Нэн ялангуяа ногоон уул уурхай, ногоон барилга, уур амьсгалд дасан зохицсон хөдөө аж ахуй, замын хөдөлгөөний ухаалаг шийдэл зэрэг чиглэлд тодорхой санал санаачилгыг дэмжинэ. Цар тахал намжиж буй учраас хоёр талын худалдаа өмнөх үеийн түвшинд хүрч сэргэнэ гэсэн хүлээлтээс гадна эл өсөлт шинэ салбараар тэлж, төрөлжинө гэсэн итгэл бидэнд байна.

-Канадын Засгийн газрын Олон Улсын хөгжлийн хөтөлбөр нь манай улсын нийгмийн хөгжилд ихээхэн хувь нэмэр оруулж байна. Тус хөтөлбөр 2022 онд ямар чиглэлд төвлөрч ажиллах вэ?

-Олон улсын тусламжийн хөтөлбөрөөрөө дамжуулан Монголын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшилд Канад улс хувь нэмэр оруулж буйгаар бахархдаг. 2012 оноос эхлэн 85 сая ам.долларыг Канадын Засгийн газар Хөгжлийн албан ёсны тусламжийн хүрээнд Монгол Улсад олгосон. Тус хөгжлийн хөтөлбөр нь хүртээмжтэй засаглал, жендэрийн эрх тэгш байдал буюу охид, эмэгтэйчүүдийн хөгжил, хүн бүхэнд хүртээмжтэй өсөлтийг дэмжих гэсэн гурван чиглэлд төвлөрдөг. Монгол Улсад үзүүлж буй олон улсын туслалцаа маань Монгол Улсын Алсын хараа 2050, Канадын феминист олон улсын тусламжийн бодлогод нийцэж байгаа юм. Одоогийн байдлаар Канад улс нийт дөрвөн төслийг таван жилийн хугацаанд 25 сая ам.доллараар санхүүжүүлж байна.

MERIT төслөөр дамжуулан олборлох салбарыг үр дүнтэй удирдах чиглэлээр төрийн байгууллагуудын чадавхийг бэхжүүлэхэд Канад улс дэмжлэг үзүүлсээр байна. MERIT бол Монголын олборлох салбарын үр ашигтай байдал, хариуцлагыг нэмэгдүүлэхийн тулд Канадын технологийн туршлагыг нэвтрүүлэх, мэдлэгийн солилцоог дэмжиж ажиллах зорилготой найман жил үргэлжлэх төсөл бөгөөд Канад улсын Гадаад харилцааны яамнаас санхүүжүүлдэг. Төсөл Сүхбаатар, Дорнод, Дундговь, Төв аймагт хэрэгжиж, байгаль орчны хамгаалалтыг сайжруулах, талуудын оролцоог хангах, зөвлөгөө үзүүлэх, жижиг дунд үйлдвэрүүдийг дэмжих, жендэрийн мэдрэмжтэй төсөвлөлтийг дэмжихэд анхаарал хандуулж байна. Үндэсний хэмжээнд төсөл маань Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам, Ашигт малтмал, газрын

Урьдчилан таамаглаж болох, нээлттэй, итгэл даахуйц найдвартай байдал зэрэг нь хөрөнгө оруулалтын эрүүл, зөв орчны цөм элементүүд юм

English Home had started with 3 stores in 2009 and became a leader in Turkey in the home textile retail sector in a short period of time.

Today English Home offers more than 388 Stores in 24 countries worldwide, and Mongolia is one of them.

► тосны газар, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам зэрэг төрийн байгууллагуудтай хамтран үр дүнд суурилсан менежмент, жендерийн эрх тэгш байдал, жендерийн тэгш байдал, байгаль орчин болон бодлого төлөвлөлт, төрийн байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэх чиглэлээр хамтран ажилладаг.

MERIT төсөл цаашид хүний нөөцийн удирдлага, манлайллын өөрчлөлт, үр дүнд суурилсан менежмент, төрийн байгууллагуудад жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах, байгаль орчны болон орон нутгийн хөгжил, мэдлэгийн менежмент чиглэлээр үргэлжлүүлэн ажиллана.

Канад улс мөн Төрийн албаны тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын Засгийн газрыг дэмжин ажиллаж байна. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн “Мэргэжлийн ба иргэн төвтэй төрийн албыг төлөвшүүлэх нь” төсөл жендерийн линз ашиглан хүний нөөцийн үр дүнтэй менежментийг сайжруулах, ажилтнуудаа дэмждэг үр дүнтэй, өгөөжтэй төрийн үйлчилгээг бий болгохын тулд хүний нөөцийн процесс, журмуудыг хөгжүүлж, сайжруулахад чиглэдэг. Саяхан тус төсөл Эмэгтэйчүүдийн манлайллын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлж, төрийн албаны 150 гаруй эмэгтэй ажилтнуудын мэргэжлийн болон манлайлах ур чадварыг сайжруулснаас гадна “Төрийн албан дахь жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”-г батлахад дэмжлэг үзүүлээ.

-Элчин сайдын хувьд та хоёр орны хамтын ажиллагаа ойрын ирээдүйд хэрхэн өргөжин хөгжинө гэж бодож байна вэ?

-Канад, Монголын харилцаа ойрын ирээдүйд улам хүчирхэгжиж, илүү харилцан ашигтай болно гэж бодож байна. Хоёр улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 50 жилийн ой ирэх онд болно. Тус ой нь Канад, Монгол Улсын хамтдаа бий болгосон түүхийг эргэн санах, цаашид ямар чиглэлд хамтран ажиллах талаар төсөөлөл өгөх таатай боломжийг олгох юм. Ардчилсан төрт улсуудын хувьд хоёр улсын харилцаа нь хуулийг хүндлэн дээдлэх, хүний эрх болон суурь эрх чөлөөг эрхэмлэх зэрэг хамтын үнэ зүйлсийн бат суурь дээр тогтож байна.

2021 онд болсон Засгийн газар хоорондын ес дэх удаагийн дугуй ширээний уулзалтын үеэр “Иж бүрэн түншлэлийн замын зураглал”-ыг тохиролцсон. Ингэснээр хоёр талт харилцан ярианы механизмууд, олон талт форумыг хамтран зохион байгуулах, батлан хамгаалах хамтын ажиллагааг сайжруулах, иргэд хоорондын харилцааг үүсгэх, худалдааны харилцааг өргөжүүлэх, олон улсын хөгжлийн

Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн чадавхыг бэхжүүлэх төслийн нээлтийн үеэр

тусламжийн хөтөлбөрөөр дамжуулан Монгол Улсыг дэмжих, Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудаа хүрэхэд нь Монгол Улсын хүчин чармайлтыг дэмжих юм.

Бид энэ бүх чиглэлд хамтдаа далайцтай ажиллаж байна. Тухайлбал, өнгөрсөн гуравдугаар сард хоёр улсын Гадаад харилцааны яамд анхны хоёр талт зөвлөх уулзалтыг зохион байгуулсан. Энэ уулзалт нь харилцан сонирхол бүхий хоёр талт, бүс нутгийн, олон улсын асуудлаар цогц, гүн гүнзгий хөндөн ярилцах боломжийг олголоо. Товч хэлэхэд Канад-Монголын хамтын ажиллагааны ирээдүй маш гэрэлтэй, эерэг байна.

-Ярилцлагын төгсгөлд та манай улсын тухай сэтгэгдлээ уншигчидтай маань хуваалцана уу?

-Дуртайяа. Монголын талаар олон гайхалтай сэтгэгдэл надад бий. Хамгийн хүчтэй, тун эерэг сэтгэгдлийг нүүр тулан уулзсан олон мундаг хүмүүс үлдээжээ. Монгол хүмүүс бол энэ улсын хамгийн агуу хүч чадал бөгөөд цаашдын ирээдүйнх нь итгэл найдварыг тээгчид юм. Би Улаанбаатарт амьдардаг, хотоор аялах, эрч хүчтэй соёлыг нь мэдрэх дуртай.

Үүний зэрэгцээ би Монголоор олонтоо аялж, Оюу Толгойн уурхай, Эрдэнэт хот, Булган, Баян-өлгий, Ховд аймагт очсон. Хөвсгөл нуурт амарсан маань надад их олон талаараа эх орныг минь санагдуулж байлаа. Ийн аялж байхдаа олон гайхалтай хүмүүстэй учирч, Монголын газар зүй, нийгэм, соёлын өвөрмөц шинж чанаруудаас суралцсан.

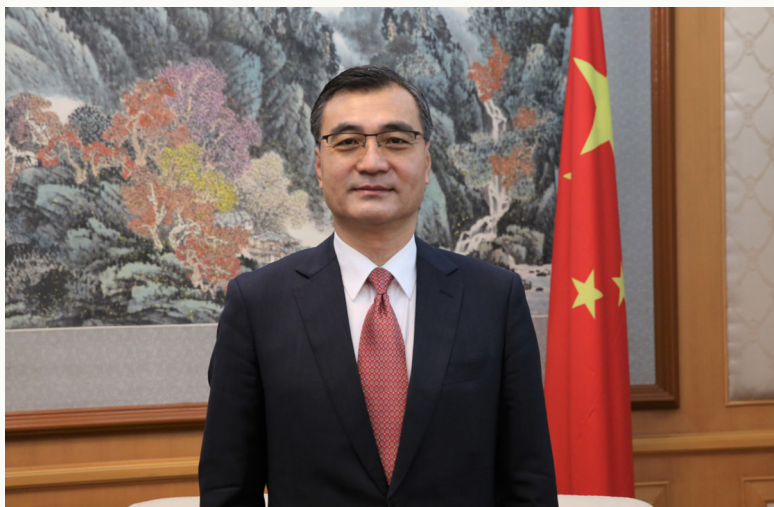
Энэ жил би анх удаа Цагаан сарыг тэмдэглэсэн. Гэр бүлийг чухалчлан авч үздэг энэ уламжлалт баяр надад тун онцгой санагдсаныг дурдъя. Цагаан сар надад их олон сайхан сэтгэгдэл үлдээсэн.

-Ярилцлага өгсөн таньд баярлалаа. ■

Олон улсын тусламжийн хөтөлбөрөөрөө дамжуулан Монголын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил дэвшилд Канад улс хувь нэмэр оруулж буйгаар бахархдаг

Элчин сайд

Цай Вэньруй: Хятад-Монголын эдийн засаг худалдааны хамтын ажиллагаанд саруул ирээдүй бий

Ковид-19 цар тахлын улмаас дэлхийн эдийн засгийн сэргэлт удааширалтай байгаа хэдий ч Хятадын эдийн засаг тогтвортой сэргэж буйн зэрэгцээ гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) нь эрс өссөн байна. Мөн Азийн хамгийн том хөрөнгө оруулагч улсын тэргүүн эгнээнд БНХАУ бичигддэг. Тиймээс гадаадын хөрөнгө оруулалт татах сайн туршлага болоод Монгол Улсын хөрөнгө оруулалтын орчин нөхцөлийн талаар БНХАУ-аас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Цай Вэньруйтай “Mongolian Economy” ярилцлаа.

-Сэтгүүлийн маань урилгыг хүлээн авч ярилцлага өгч буй Элчин сайд танд талархал илэрхийлье. БНХАУ гадаадын хөрөнгө оруулалт татаж буй үзүүлэлтээрээ дэлхийд тэргүүлэх байр суурь эзэлдэг. Тухайлбал, 2020 онд АНУ-ыг давж хамгийн их гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татсан улс болсон (эх сурвалж: UNCTAD). Хөрөнгө оруулалт ийн татаж буй БНХАУ-ын “нууц” нь юунд оршиж байна вэ?

-2020 онд БНХАУ-ын гадаадын хөрөнгө оруулалтыг бодитоор ашигласан тоо хэмжээ 144 тэрбум 370 сая ам.доллар болсон нь өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс 4.5 хувиар өссөн үзүүлэлт юм. 2021 оны нэгээс арваннэгдүгээр сар хүртэл БНХАУ-ын

гадаад хөрөнгө оруулалтын бодит хэрэглээ 157.2 тэрбум ам.доллар болж өнгөрсөн оны мөн үеийнхээс 21.4 хувиар өссөн.

Хятад улсад гадаадын хөрөнгө оруулалт татах үндсэн зургаан давуу тал бий. Нэгдүгээрт, нийгэм, улс төрийн тогтвортой байдал, хөрөнгө оруулалтын орчныг тасралтгүй сайжруулж, гадаадад нээлттэйгээр хөгжих боломжийг тасралтгүй өргөжүүлж байна. Хоёрдугаарт, Хятад улс дэлхийн үйлдвэрлэлийн төв болж, орчин үеийн үйлчилгээний салбарын эрэлт хэрэгцээ их хэмжээгээр нэмэгдсэнтэй холбоотой.

Гуравдугаарт, зам тээвэр, харилцаа холбоо зэрэг орчин үеийн дэд бүтэц маш сайн хөгжсөн. Зарим салбарын үйлчилгээ өндөр хөгжилтэй орнуудын түвшинд хүрсэн нь үйлчилгээний аутсорсинг хөгжүүлэх сайн бааз суурь болдог. Дөрөвдүгээрт, Хятадын макро эдийн засгийн өсөлт хурдацтай байна.

Тавдугаарт, гадаадын хөрөнгө оруулагчид том зах зээлийг сонирхох нь нэмэгдэж байна. Судалгаанаас харахад гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийн 90 гаруй хувь нь Хятадын зах зээл рүү чиглэж” Хятад улсад, Хятадын зах зээлд” гэсэн зорилт тавин ажиллаж байна. Манай улсын 1.4 тэрбум хүн амын 400 гаруй сая нь дундаж давхаргад хамаардаг бөгөөд иргэдийн хэрэглээний зах зээлийн цар хүрээ, өсөлтийн чадавхыг юутай ч зүйрлэшгүй. Үүнээс гадна манай улсын үйлдвэрийн байгууламжуудын иж бүрэн дэд бүтэц, хүний нөөцийн хангалттай байдал зэрэг цогц давуу тал нь Хятад улсыг сонирхох гадаадын хөрөнгө оруулагчдын тоог өдрөөс өдөрт нэмсээр байна.

Зургадугаарт, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын Хятад улсад итгэх итгэл, хүлээлт тогтвортой байдаг. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай 3000 гаруй аж ахуйн нэгжийн 93.3 хувийнх нь ирээдүйн хөгжлийн хэтийн төлөв өөдрөгөөр харагдаж буйг БНХАУ-ын Худалдааны яамнаас хийсэн санал асуулгын дүн харуулж байна.

-Хятадын хөрөнгө оруулалт, бизнесийн эрх зүйн орчин ойрын тав, арван жилийн хугацаанд таатай байна гэж Дэлхийн банкны тайланд

Манай улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдад шударга, эрх тэгш байдлыг хангах бүрэн баталгаа өгдөг

► **дурдсан. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд хууль, эрх зүйн орчныг хэрхэн бүрдүүлсэн бэ?**

-Манай улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдад шударга, эрх тэгш байдлыг хангах бүрэн баталгаа өгдөг. Хоёрдугаарт, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалахын тулд сайн ажилласан. Мөн үйлчилгээний механизмыг боловсронгуй болгож байна. Манай улс XIII таван жилийн хугацаанд гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, түүнийг хэрэгжүүлэх журам, бизнесийн орчныг сайжруулах журам болон бусад дагалдах хууль тогтоомжийг баталж, хэрэгжүүлсэн. Бизнесийн орчныг таатай болгох хууль эрх зүйн баталгаа болохын зэрэгцээ тусгай зөвшөөрлийг цөөлөх, хяналтын тогтолцоонд инновац оруулах, чанарын өндөр түвшний үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн шат дараалсан арга хэмжээг авч, бизнесийн орчныг улам сайжруулсаар байна. Бизнесийн орчинд сайн нь биш, хамгийн шилдэг нь л оршин тогтнож чадна гэсэн үг байдаг.

-БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлөөс 2019 онд хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах тухай 722 тоот тогтоолыг баталж, 2020 оноос мөрдөж эхэлсэн. Эл хуулийн гол онцлох шинэчлэлүүд юу вэ?

-Хууль нь нийт зургаан бүлэг 42 зүйлтэй, БНХАУ-ын нутаг дэвсгэр дээр шууд болон шууд бусаар гадаадын иргэн, хуулийн этгээдийн байгуулсан хуулийн этгээдэд үйлчилнэ. Бизнесийн орчныг сайжруулах журам нь Намын төв хороо, Төрийн зөвлөлийн гаргасан тусгай зөвшөөрлийг цөөлөх, хяналтын тогтолцоонд инновац оруулах, чанарын өндөр түвшний үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн заалтын шинэчлэлийг гүнзгийрүүлэх, бизнесийн орчныг таатай болгох тухай шийдвэрийг хэрэгжүүлэн, төрийн чиг үүргийн томоохон өөрчлөлтийг дэмжиж, шударга, ил тод, урьдчилан таамаглах боломжтой бизнесийн орчныг бий болгож, зах зээлийн хүчин чадал, нийгмийн бүтээлч байдлыг дэмжих зорилгоор боловсруулсан зохицуулалт юм. Уг журмыг баталсан нь манай улсын бизнесийн орчны тогтолцооны түүхэнд асар их ач холбогдолтой гэж үзэж байгаа. Энэ бол манай улсын бизнесийн орчныг сайжруулах тогтолцоо шинэ шатанд гарсны илрэл. Захиргааны тусгай журам боловсруулж зах зээлжсэн, хуульчилсан, олон улсын хэмжээний бизнесийн орчныг сайжруулж, Засгийн газраас гаргах хууль тогтоомжоор салбар бүрийн аж ахуйн нэгжүүдэд хөрөнгө оруулалт хийх, бизнес эрхлэхэд нь эрх зүйн орчны баталгаа өгөх юм.

Энэ бүхэн нь шинэчлэлийг өргөн хүрээнд явуулах, шударга өрсөлдөөнийг дэмжих, эдийн засгийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, чанартай хөгжлийг дэмжихэд чухал нөлөө үзүүлнэ. Бизнесийн орчныг сайжруулах журмын зорилт нь захиргааны менежментийн тусгай зохицуулалтыг боловсруулахад оршино. Хятад улс бизнесийн орчныг сайжруулахад өндөр ач холбогдол өгч, цаашлаад тууштай байдлаа дэлхий нийтэд харуулахыг зорьж буй. Түүнчлэн бизнесийн орчныг сайжруулах тухай бүх шатны захиргаа, төрийн байгууллага болон олон нийтийн ухамсрыг нэмэгдүүлэн, бизнесийн орчны уур амьсгалыг нэн таатай болгож, зах зээлийн оролцогч талуудын итгэлийг сэргээхэд хүчин чармайлт гаргаж байна. Тус журам нь зах зээлийн шударга, нээлттэй, ил тод дүрмийг бий болгох, сайжруулахад чиглэсэн.

Тухайлбал, бизнесийн бүх тоглогч зах зээлийн өрсөлдөөнд хуулийн дагуу шударга оролцох нөхцөлийг төр баталгаажуулж, дотоодын болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдэд адил тэгш үйлчилж байх нөхцөлийг тодотгосон нээлттэй, ил тод зохицуулалтын дүрэм, системийг боловсронгуй болгох зэргийг тодорхой заасан.

-Монгол Улс ч мөн адил хөрөнгө оруулалтын орчны шинэчлэлд ихээхэн анхаарал хандуулж байна. Хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй улс болохын тулд манай улс юунд анхаарах хэрэгтэй гэж та бодож байна вэ?

-Цар тахлын нөлөө дэлхийн эдийн засагт ноцтой цочрол өгч, томоохон сорилтуудыг авчирсан он жилүүд өнгөрч байна. Монгол Улсын Засгийн газар цар тахалтай тэмцэх ажлыг эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжихтэй уялдуулж, бизнесүүдийг шат дараатай сэргээсэн. Улмаар 2021 онд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах явц аажмаар сэргэж, хөрөнгө оруулагчдын хүлээлт, итгэл аль аль нь сайжирсан байна.

Сүүлийн жилүүдэд Монголын төр засгаас бизнесийн орчныг сайжруулахад ихээхэн ач холбогдол өгч, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах бодлого хэрэгжүүлж байгаа нь сайшаалтай. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг шинэчлэн баталж, хэрэгжүүлж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг эрх тэгш нөхцөлөөр хангаж, хөрөнгө оруулалтыг либералчлах, хөнгөвчлөх бодлогыг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Хөрөнгө оруулалт хариуцсан эрх бүхий байгууллагууд гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлэх үйлчилгээгээ сайжруулах, шударгаар хандах, хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах, визний үйлчилгээг

Хятадын Худалдааны яамны статистик мэдээнээс харахад 2020 оны эцэс гэхэд Хятадаас Монгол улсад оруулсан шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ гурван тэрбум 240 сая ам.долларт хүрсэн байна

▶ хөнгөвчлөх шаардлагатай гэж бодож байна. Мөн гадаадын ажиллах хүчний квотыг нэмэгдүүлэх, бизнесийн орчныг үргэлжлүүлэн сайжруулах, гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хүлээлт, Монгол Улсад итгэх итгэлийг тогтворжуулах чиглэлээр үр дүнтэй арга хэмжээ авч ажиллахыг хүсэж байна.

-Монгол Улсын уул уурхай, барилгын салбарт оруулж буй хөрөнгө оруулалтаар БНХАУ тэргүүн эгнээнд жагсдаг. Цаашид Хятадын хөрөнгө оруулагчид Монголын аль салбарт хөрөнгө оруулах сонирхолтой байна вэ?

-Хятад, Монгол хоёр орны стратегийн түншлэлийн харилцаа улам бүр гүнзгийрч байгаад баяртай байна. Энэ үед хоёр орны хөрөнгө оруулалтын хамтын ажиллагаанд түлхэц өгөх, бэхжүүлэх нь Хятад, Монголын эдийн засаг, худалдааны хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцыг дэмжихэд чухал ач холбогдолтой. Хятад, Монгол хоёр газарзүйн хувьд зэргэлдээ оршдог, зам тээврийн хялбар дөхөм нөхцөлтэй, эдийн засгийн хувьд харилцан биенээ нөхөх давуу талтай. Хятад улс нь Монголын хөрөнгө оруулалтын чухал эх үүсвэр байсаар ирсэн. Монгол улс бол "Бүс ба Зам"-ын бүтээн байгуулалтын хойд шугамын чухал тулгуур бүс нутаг.

Хятадын Худалдааны яамны статистик мэдээнээс харахад 2020 оны эцэс гэхэд Хятадаас Монгол улсад оруулсан шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ гурван тэрбум 240 сая ам.долларт хүрсэн байна. Хөрөнгө оруулалтын салбарыг бүтцээр нь авч үзвэл ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалт, барилгын материал, эрчим хүч зэрэг салбарт голчлон төвлөрч байна. Тодруулбал, БНХАУ-аас Монгол Улсад оруулж буй хөрөнгө оруулалт нь голчлон нөөц баялаг, ажиллах хүч шаардсан үйлдвэрлэлд төвлөрч байгаа бол санхүү, ухаалаг үйлдвэрлэл гэх мэт технологи, хөрөнгө оруулалт их шаардсан үйлдвэрлэлд оруулах хөрөнгө оруулалт харьцангуй бага, хөрөнгө оруулалтын бүтэц нь харьцангуй нэг талт байна.

Хятадын хөрөнгө оруулагчид Монголын уул уурхайн салбараас гадна нийтийн хоолны үйлчилгээ, аялал жуулчлал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн боловсруулах, нэхмэл эдлэл, хувцас, мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарт хөрөнгө оруулалт хийхийг үргэлж сонирхож ирсэн. Цаашид Хятадын хөрөнгө оруулалттай олон аж ахуйн нэгж эдгээр салбарт орж, хамтын ажиллагааны шинэ онцлох үйл явдлуудыг бий болгоно гэдэгт итгэлтэй байна.

-Хятадын бизнес эрхлэгчид Монголд бизнес эрхлэхэд тулгарч буй саад бэрхшээл юу байна

вэ? Хятадын хөрөнгө оруулагчдаас хэр их санал гомдол ЭСЯ-нд ирдэг вэ?

-Монголын улс төрийн байдал ерөнхийдөө тогтворжиж, хууль эрх зүйн болон бизнесийн орчин сайжирч Хятадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд Монголд хөрөнгө оруулах сонирхол нэмэгдсээр байгаа. Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй Хятадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд ерөнхийдөө хэвийн байгаа ч зарим нэг саад бэрхшээлтэй тулгардаг. Манай Элчин сайдын яаманд Хятадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуй нэгжүүдийн гомдол цөөн ирдэг. Гэхдээ уул уурхайн компаниудад тулгардаг байгаль орчныг хамгаалах шалгалт, татварын хяналт шалгалт, нийгмийн даатгалтай холбоотой гомдол санал ирдэг.

Мөн аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд зарим нэг төрийн бус байгууллага хууль бус, хөндлөнгөөс оролцох зэрэг асуудал үүсдэг. Элчин сайдын яам болон компанийн түвшинд эрх бүхий байгууллагатай уялдаа холбоотой ажиллаж, хөрөнгө оруулагчдын хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалснаар Хятад компаниудын Монгол улсад хөрөнгө оруулах итгэл, урам зориг нэмэгдэх болно.

-Элчин сайд Та манай хоёр орны цаашдын хөрөнгө оруулалтын орчныг хэрхэн төсөөлж байна вэ?

-Олон улсын эдийн засгийн төвөгтэй нөхцөл байдал болон Ковид-19 цар тахлын халдвар намжихгүй байгаатай холбоотойгоор Хятад-Монголын хөрөнгө оруулалтын хамтын ажиллагаанд түр зуурын бэрхшээл байна. Түүнчлэн, хоёр талын хилээр гарах, орох хяналтын арга хэмжээ, хүмүүсийн шилжилт хөдөлгөөнийг хязгаарласан нь зах зээлийн судалгаа, бизнесийн хэлэлцээр, төслийн тендер зэрэг хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд зайлшгүй шаардлагатай үйл явцыг түр хойшлуулж, хөрөнгө оруулалтын эрч хүч, үр ашгийг бууруулж байна.

Гэхдээ бид хямралыг боломж болгон хувиргаж, өөдрөг бус нөхцөл байдлын далд боломжуудыг нээх хэрэгтэй. Хоёр талын хөрөнгө оруулалтын орчин тасралтгүй сайжран, хөрөнгө оруулалтын таатай байдал нэмэгдэхийн хэрээр аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэл, үйл ажиллагааны зөвшөөрөл, шаардлагыг хялбаршуулах хэрэгтэй. Тэдгээрийн үйлчилгээний чанар, үр ашгийг дээшлүүлж, зах зээлд чиглэсэн, хуульчлагдсан, олон улсын түвшинд хүрсэн бизнесийн орчныг бүрдүүлснээр Хятад, Монгол хоёр улсын аж ахуйн нэгжүүдийн хөрөнгө оруулах, бизнес эрхлэхэд таатай орчин бүрдэх нь дамжиггүй. ■

Бид хямралыг боломж болгон хувиргаж, өөдрөг бус нөхцөл байдлын далд боломжуудыг нээх хэрэгтэй

**НОМИН-ИЙН БҮХ САЛБАРААР
УДАХГҮЙ ХУДАЛДААНД...**

Хэрэглэгчийн
шаардлагад нийцсэн

Хамгийн хямд
үнэ

Элчин сайд

Х.Кобаяши: Гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын тулд үүссэн асуудлыг түргэн шийдвэрлэх нь чухал

Япон Улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Кобаяши Хироюкитай гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчин болоод хоёр улсын эдийн засаг, бизнесийн харилцааны талаар ярилцлаа.

-2022 онд Япон Улс, Монгол Улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 50 жилийн ой тохионо. Энэ хугацаан дахь хоёр орны эдийн засгийн хамтын ажиллагааг та товчхон дүгнэнэ үү?

-Дипломат харилцаа тогтоосноос хойших 50 жилийн хугацааг эргэн харахад эхний 18 жил Барууны болон Зүүний системийн хүйтэн дайны бэрх цаг үе, дараагийн 32 жил Монгол Улс ардчилсан нийгэмд шилжсэнээс хойш манай хоёр орон найрсаг харилцаагаа цогцлоосон, хөгжлийн үе байлаа.

Япон Улсаас Монгол Улсад үзүүлсэн анхны буцалтгүй тусламж бол 1977 онд барьж, байгуулсан “Товь” ноолуурын үйлдвэр юм. Эдүгээ чанар чансаагаараа гайхагдах Монгол ноолуурын дэлхийн зах зээлд эзлэх хувь болон үнэлгээ өссөөр байна.

Япон Улсын Засгийн газрын Хөгжлийн албан ёсны тусламжаар (ХАЁТ) нийт 340 орчим тэрбум иений буцалтгүй тусламж, хөнгөлөлттэй зээл олгосон байна. Эдгээр тусламжийн ихэнхийг Монгол Улс зах зээлийн нийгэмд шилжсэнээс хойш олгосон. Зах зээлийн нийгэмд шилжин орсон эхэн үед Монгол Улс эдийн засгийн гүн хямралтай нүүр тулгарахад Япон Улсаас хүнс, бараа, нефтийн бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, дулааны дөрөвдүгээр цахилгаан станцыг шинэчлэн засварлах зэрэг тусламжийг нэн түрүүнд хэрэгжүүлсэн.

Түүнчлэн Япон Улс Дэлхийн банктай хамтран Монгол Улсад хандивлагч орнуудын зөвлөлдөх уулзалтыг Токио хотноо анх зохион байгуулж, олон улсын хамтын нийгэмлэг дунд Монгол Улсад хандивлагч орнуудыг тэргүүлж ирсэн. Цаашид бидний өмнө илүү өндөр түвшинд бие биенээ нөхсөн, харилцан ашигтай хөгжлийн шинэ цаг үе ирнэ гэдэгт итгэлтэй байна.

-2015 онд Монгол Улс Япон Улстай Эдийн засгийн түншлэлийн буюу анхны чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийг байгуулсан. Хэлэлцээрийн үр дүнг хоёр тал харилцан ашигтай хүртэж байгаа эсэх дээр та ямар бодолтой байна вэ?

-2015 оны зургаадугаар сард хүчин төгөлдөр болсон Япон, Монголын эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр (ЭЗТХ) нь бараа, бүтээгдэхүүний гадаад худалдаа, үйлчилгээ, хөрөнгө оруулалт, цахим арилжаа, өрсөлдөөн, оюуны өмч зэрэгтэй холбоотой дүрэм, журмыг багтаасан цогц хэлэлцээр юм. Монголоос импортлогдсон бараа, бүтээгдэхүүн Японы зах зээл дээрх ижил, төстэй олон бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөж байж хэрэглэгчдийн сонголт болох учиртай. Эл өрсөлдөөнд хямд үнэ хамгийн чухал боловч энэ нь хангалттай бус. Хэрэглэгчид чанар, хийц, сав, баглаа боодол, үнэ зэргийг цогцоор ▶

ЭЗТХ хүчин төгөлдөр болсноос хойш хоёр орны гадаад худалдааны нийт эргэлт 2018 онд 54 тэрбум иен, 2019 онд 61 тэрбум орчим иен болж өсчээ

► нь харсны дүнд худалдаж авах эсэхээ шийддэг. Миний бодлоор Японы зах зээлд борлуулах боломжтой хэд хэдэн зүйлс байна. Монголын аж ахуйн нэгжүүд эдгээр зүйлсийг “өнгөлөн” боловсруулж, Японд борлогдохуйц бүтээгдэхүүн болгох хэрэгтэй.

Үүний тулд Японы түншүүдтэйгээ хамтарч бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлт хийх нь зүйтэй. Мөн Монгол-Японы хүний нөөцийн хөгжлийн төвийн бизнесийн семинарт хамрагдан, бүтээгдэхүүн боловсруулах талаар сурч авах нь илүү үр өгөөжтэй гэж бодож байна. ЭЗТХ-ийг байгуулснаас хойш Японоос Монголыг чиглэсэн экспорт нэмэгдсэн. Үүнийг олон өнцгөөс харж болно. Нэг багтай зүйл бол Монголын зах зээлээс Японы бүтээгдэхүүнийг хамгийн таатай нөхцөлөөр худалдаж авах боломж бүрдсэн. Хоёр улсын гадаад худалдааны балансыг тэнцвэртэй байлгах нь зүйтэй.

-Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээрийг маш том боломж гэж монголчууд хардаг. Энэ боломжийг илүү сайн ашиглахын тулд бид юун дээр анхаарах хэрэгтэй вэ?

-ЭЗТХ хүчин төгөлдөр болохоос өмнө Япон, Монголын гадаад худалдааны нийт эргэлт ойролцоогоор 24 тэрбум иен байсан бол ЭЗТХ хүчин төгөлдөр болсноос хойш 2018 онд 54 тэрбум иен, 2019 онд 61 тэрбум орчим иен болж өсчээ. Гэсэн ч 2020 онд гадаад худалдааны эргэлт дэлхийн нийтэд тархсан шинэ төрлийн коронавирусийн халдварын нөлөөгөөр 38 тэрбум орчим иен болж буурсан. Японоос Монгол руу экспортлох барааны хэмжээ Монголоос Япон руу экспортлох хэмжээнээс хавьгүй их байна.

Монголын экспортын хэмжээг нэмэгдүүлэхэд Японы зах зээлд борлогдохуйц бүтээгдэхүүний хөгжүүлэлт тун чухал гэдгийг өмнө нь дурдсан. Түүнээс гадна анхаарах өөр чухал зүйл байна.

Монголоос Япон руу экспортолж буй гол ашигт малтмалын нэг бол жонш. Монголын зарим бизнес эрхлэгчдэд зэсийн баяжмал, коксжсон нүүрсийг Япон руу экспортлох хүсэл эрмэлзэл байдаг. Гэвч хоёр хөрш улсын нутаг дэвсгэрээр дамжин төмөр замаар холын тээвэрлэлт хийж, дараа нь аль нэг усан боомтоор Япон руу тээвэрлэх нь зардлын хувьд өрсөлдөх чадварыг сулруулна.

Хамгийн чухал нь Монголын бүтээгдэхүүнийг Япон руу тогтвортой экспортлохын тулд

найдвартай тээвэрлэлт хэрэгтэй. Энэ утгаараа Монгол Улс нэгдүгээрт, агаарын ачаа тээврийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, хоёрдугаарт аж үйлдвэрлэлээ сэргээхэд агаарын тээврийг түлхүү ашиглахыг чухалчлах хэрэгтэй гэж бодож байна. Нэмүү өртөг өндөртэй, эзэлхүүн болоод жин харьцангуй бага бүтээгдэхүүнийг агаараар тээвэрлэх нь илүү үр ашигтай байх болов уу.

Сүүлийн үед Монголын финтек компани болох “Анд Глобал” ХХК-д Японы “Марубени” корпораци, Сумитомо Мицуи Банкны Корпораци (SMBC) зэрэг томоохон байгууллагууд хөрөнгө оруулалт хийсэн. Япон болон гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгө оруулах улс зөвхөн Монголоор тогтохгүй. Тиймээс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах тухайд Монгол Улс жишээ нь Вьетнам, Малайз, Филиппин зэрэг улстай өрсөлдөж байгаагаа ойлгож, хөрөнгө оруулалтын илүү таатай орчныг бүрдүүлэх нь юу юунаас илүү чухал юм.

-Монгол Улсын томоохон хөрөнгө оруулагчид болох Канад, Хятад, Австрали зэрэг улс уул уурхайн салбарт түлхүү хөрөнгө оруулж байна. Харин Япон улсын хувьд Монголын аль салбарт хөрөнгө оруулах сонирхолтой байна вэ?

-Дэлхий дахинд газрын тос, байгалийн хий, эрчим хүч, төмөр, зэс, ховор металл зэрэг ашигт малтмалын эрэлт нэмэгдэхийн хэрээр Япон улс ч мөн нөөцийн тогтвортой байдлаа хангахын тулд гадаад орнуудад ашигт малтмалын нөөцийг хөгжүүлэхэд хөрөнгө оруулалт хийж байна. Нөгөөтээгүүр, Монгол Улсын газарзүйн байршил, тээвэрлэлт, дэд бүтэц зэрэг хүчин зүйлээс шалтгаалж энэ салбарт Японы хөрөнгө оруулалтын хэмжээ бусад орны хөрөнгө оруулалтын хэмжээнд хараахан хүрэхгүй байна.

Хэрвээ би Монголд хөрөнгө оруулья гэвэл газар тариалан, мал аж ахуй, аялал жуулчлал, сэргээгдэх эрчим хүч, мэдээллийн технологи гэсэн дөрвөн салбарыг сонирхох байсан.

Газар тариалан, мал аж ахуйн салбарын хувьд, Монгол Улс уудам газар нутгийнхаа байгаль, газар шороонд тарьж ургуулсан эрүүл, аюулгүй хүнсийг дэлхийн зах зээлд нийлүүлэх боломжтой гэж боддог. Монгол Улс эрүүл хүнс, байгалийн цэвэр бүтээгдэхүүн нийлүүлэгч орон болж, дэлхийн хөгжил, хүн төрөлхтний эрүүл

Монгол Улс агаарын ачаа тээврийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, аж үйлдвэрлэлээ сэргээхэд агаарын тээврийг түлхүү ашиглахыг чухалчлах хэрэгтэй

► амьдралын хэв маягт хувь нэмрээ оруулах ихээхэн боломж бий.

Харин мэдээлэл технологийн салбар нь тээвэр логистик, дэд бүтцээс бараг хамаардаггүй нь том давуу тал болдог. Монголчууд бүтээлчээр сэтгэх, асуудлыг түргэн хугацаанд шийдвэрлэх чадвартай. Мэдээллийн технологийн салбарыг үсрэнгүй хөгжүүлэх боломж байгаа гэж би боддог. Монголын "IT"-гийн салбараас Чингис хаантай адил өөр нэгэн дэлхийн хэмжээний суутан төрнө гэдэгт эргэлзэхгүй байна.

Аялал жуулчлалын салбарын хувьд Монгол орны үзэсгэлэнт байгалийг түшиглэн эко аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломжтой гэж боддог. Түүнчлэн ийм орчинд олон улсын амралт, сувиллын цогцолбор байгуулж, асаргаа үйлчилгээний салбарыг хөгжүүлэх боломж нээгдэхийг ч үгүйсгэхгүй юм.

Мөн нар, салхины эрчим хүч, усан цахилгаан станц зэрэг сэргээгдэх эрчим хүчний арвин нөөцийг хөгжүүлэх хэрэгтэй гэж бодож байна. Энэ нь өөрийн улсын эрчим хүчний аюулгүй байдалд төдийгүй дэлхийн дулаарлын эсрэг авах арга хэмжээнд чухал хувь нэмэр оруулах болно.

-Японы бизнес эрхлэгчид Монголд бизнес эрхлэхэд тулгарч буй саад бэрхшээл юу байна вэ?

-Илэн далангүй хэлэхэд Японы бизнес эрхлэгчдэд тулгарч буй асуудал зөвхөн Монголд байгаа юм биш. Япон төдийгүй гадаадын хөрөнгө оруулагчдын ихэнх нь нэгэн ижил асуудал, сорилттой тулгардаг гэж бодож байна. Би Япон улсаас Монгол Улсад суух Элчин сайдаар томилогдохоос өмнө АНУ-ын Теннесси мужийн Нэшвилл хотод Япон Улсын Ерөнхий консулаар ажиллаж байсан.

Аркианзас, Кентаки, Луизиана, Миссисипи, Теннесси гэсэн таван муж хэрхэн гадаадын хөрөнгө оруулалт татах гэж хичээж байгааг дэргэдээс нь харж байлаа. Эдгээр таван муж гадаадын хөрөнгө оруулалтыг маш уриалгахан хүлээн авч байсан. Учир нь гадаадын хөрөнгө оруулалтаар барьсан үйлдвэрт ажлын байр бий болж, америкчуудын тогтвортой амьдралын үндэс суурийг бэлдэж өгч байна.

Японы хөрөнгө оруулалтаар бий болсон компани нь ганцхан Японы бус Япон-Америкийн

хамтарсан компани болдог. Америкт ажиллаж байхдаа хөрөнгө оруулсан гадныхныг "АНУ-ын баялгийг дээрэмдэж байна" гэсэн шүүмжлэлийг америк хүнээс сонсож байсангүй. Эдгээр компани үйл ажиллагаагаа сайжруулбал дээрх мужуудын татварын орлого ч улам нэмэгдэнэ.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчинд миний хүлээж буй зүйл бол хууль тогтоох байгууллагаас баталсан сайн хууль тогтоомж. Түүнийг нягт нямбай хэрэгжүүлэх, төрийн албан хаагчдын чадавхыг сайжруулах, хуулийн тогтолцоог тогтворжуулахын тулд шүүхийн зөв зохистой шийдвэрүүдийн жишээнүүдийг хуримтлуулах явдал юм.

-Хятад, Сингапур зэрэг улс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах замаар хөгжлийнхөө хурдыг нэмсэн гэж судлаачид үздэг. Япон улсын хөгжилд гадаадын хөрөнгө оруулалт ямар үүрэг гүйцэтгэж байна вэ?

-Дайны дараа Америк, Дэлхийн банк зэрэг олон улсын хамтын нийгэмлэгийн зээл, тусламжийн ачаар япончууд эх орноо сэргээн босгож чадсан. Японы эдийн засгийг хөгжүүлэхэд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт зайлшгүй чухал. Ялангуяа, ажлын байр бий болгон үйлдвэрлэлийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд хувь нэмрээ оруулж байгаа нь тун чухал үр дүн юм. Компанийн худалдан авалтаас үл хамаарах шинэлэг шууд хөрөнгө оруулалтыг "Greenfield" гэдэг бөгөөд үүнийг хэрэгжүүлсэн 1996-2006 онд 150 мянган ажлын байр шинээр нэмэгдсэн гэх тоо баримт бий.

Япон Улсын Засгийн газар 2013 онд "Япон руу чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээг 2020 он гэхэд 35 их наяд иен болгон нэмэгдүүлнэ" гэсэн зорилт дэвшүүлсэн. Эл зорилтдоо хүрэхийн тулд хөрөнгө оруулах сонирхолтой компани аж ахуйн нэгжийг олох, хөрөнгө оруулалтыг нь татах, бизнесийн болон Японд ажиллах гадаад иргэдийн амьдрах орчныг сайжруулах, хамтран ажиллах япон компанийг зуучлах боломжоор хангах зэргээр шууд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулж ирсэн.

2000 оны сүүлийн хагасаас Японыг чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өөрчлөлтгүй нэг түвшинд байсан бол 2014 оноос нэмэгдэж эхэлсэн. Улмаар 2020 оны арванхоёрдугаар сарын эцсийн байдлаар 39.7 их наяд иенд хүрч зорилтоо ►

► биелүүлж чадсан.

Нөгөө талдаа, бодит байдал дээр Японыг чиглэсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг ДНБ-тэй харьцуулбал 2020 оны арванхоёрдугаар сарын эцсийн байдлаар 7.4 хувь байсан. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-ын гишүүн орнуудын 2019 оны дундаж үзүүлэлт болох 56.4 хувьтай харьцуулахад энэ бол доогуур үзүүлэлт юм.

-Япон улсын гадаадын хөрөнгө оруулалт татдаг гол “нууц” нь юу вэ?

-Нэгдүгээрт, Япон бол дэлхийд гуравт орох том эдийн засагтай улс. Хүчирхэг эдийн засагтай нь зөвхөн Токио хот биш юм. Орон нутгийн ДНБ ч мөн адил Европ, Азийн зарим улс орнуудын ДНБ-ээс өндөр. Орлогын түвшин тогтвортой учраас зах зээл дэх бараа бүтээгдэхүүн болоод үйлчилгээ хэрхэн нэвтрэн дэлгэрч буйг хянахад хялбар давуу талтай.

Дэлхийд нэгд ордгоороо алдартай Токио-Йокохамагийн аж үйлдвэрийн кластер, мөн судалгаа, хөгжлийн зардлын ДНБ-д эзлэх хувиараа Их долоогийн орнууд дунд эхэнд нь бичигддэг зэрэг нь инновацын зангилаа бүхий нээлттэй улс гэдгийг харуулж байна.

Цаашлаад цахим шилжилтийн (DX) хөрөнгө оруулалтыг дэмжих татварын тогтолцоог бүрдүүлж, цахим технологийг ашигладаг гадаадын аж ахуйн нэгжтэй хамтран ажиллах, холбоо тогтоохыг эрэлхийлж буй Японы аж ахуйн нэгжийг төр, хувийн хэвшил хамтдаа дэмжиж байгаа нь чухал юм.

Мөн дэд бүтцийн тогтвортой байдлыг нэрлэж болно. Нийтийн тээврийн үйлчилгээний үр өгөөжөөрөө Япон Улс дэлхийд нэгдүгээрт ордог. Японы нийт нутаг дэвсгэрийг холбосон хурдны галт тэрэг, нислэгийн чиглэл, Азийн бизнесийн голлох бүсүүдтэй холбогдсон байдал, мөн эрчим хүчний тогтвортой нийлүүлэлтээрээ ч дэлхийд өндрөөр үнэлэгддэг.

Эцэст нь амьдрахад тааламжтай нийгмийг бүрдүүлсэн. Японы олон хот амьдрахад таатай гэдгээрээ дэлхийн анхаарлыг татдаг.

-Японы Засгийн газраас гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд хууль, эрх зүйн орчныг хэрхэн бүрдүүлсэн бэ?

-Японд гадаадын хөрөнгө оруулалтын хууль

эрхзүйн орчин хэдийн бүрэлдэн тогтсон тул Засгийн газраас орон нутгийн засаг захиргаа болон холбогдох байгууллага (Японы худалдааг дэмжих байгууллага)-аар дамжуулан гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд олон төрлийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлдэг. Тухайлбал, Японыг чиглэсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг Токиогоос бусад хотуудад төв компанийн үйл ажиллагааг өргөжүүлж, шилжсэн тохиолдолд татварын таатай нөхцөл эдлэх, мөн гадаадын чадварлаг боловсон хүчнийг хүлээн авах онцгой эрх олгох зэргийг хэрэгжүүлж байна.

-Танай элчин сайдын яаманд Японы хөрөнгө оруулагчдаас Монгол улстай холбоотой хэр их санал гомдол ирдэг вэ?

-Тодорхой жишээ дурдахгүй ч дараах асуудал байдгийг энэ завшааныг ашиглан дурдъя. Бусад улс оронд хэрэгжсэн хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд гарч байгаагүй нэмэлт зардал их. Тухайлбал, үйлдвэр хүртэлх дэд бүтцийг өөрсдийн хөрөнгөөр байгуулдаг. Зөвшөөрлийн тоо их, баримт бичгийн бүрдүүлэлт, стандарт, үндэслэл тодорхой бус байдаг.

Хариуцсан ажилтан эзгүй байх үед захиргааны ажил нь зогсонги байдалд ордог. Гэрээний агуулгыг мөрддөггүй, төлбөр төлөх хугацааг баримталдаггүй. Харилцагч талын тулган тавьсан шаардлагыг хүлээн аваагүй тохиолдолд олон хэлбэрээр дарамт, шахалт үзүүлдэг.

Монголын дотоодын хууль тогтоомж, дүрэм, журам ойр, ойрхон өөрчлөгддөг тул тогтвортой хууль, эрх зүйн орчинд үйл ажиллагаа эрхлэх боломжгүй.

Албан тушаалтан солигдох үед ажлаа хүлээлцдэггүй учраас ажилтан солигдох бүр шинээр томилогдсон төрийн албан хаагчид адил тайлбар танилцуулга хийхээс өөр аргагүй болдог. Мөн өмнөх болон дараагийн ажилтны хандлага ихээхэн өөрчлөгдөх тохиолдол гардаг.

Дэлхийн аль ч улсад гадаадын хөрөнгө оруулагчид хүндрэл бэрхшээлтэй тулгардаг болов уу. Хамгийн гол нь эдгээр асуудлыг түргэн шуурхай шийдэж зохих арга хэмжээ авах шаардлагатай. Ингэснээр гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл нэмэгдэж, ирээдүйд Монгол Улсад хөрөнгө оруулах нөхцөл бүрдэнэ гэж бодож байна. ■

Хууль тогтоомж, дүрэм, журам ойрхон өөрчлөгддөг тул тогтвортой хууль, эрх зүйн орчинд үйл ажиллагаа эрхлэх боломжгүй

Төсөл, хөтөлбөр

Хөгжлийн хөшүүрэг- Мега төслүүд

Хөгжиж буй орнууд эдийн засгийн голлох салбаруудаа тодорхойлж, тэдгээрт түшиглэсэн төсөл хөтөлбөр боловсруулан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах замаар хөгжлийн тогтвортой байдлаа хадгалдаг. Харин манай улсын хувьд, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 70 хувийг уул уурхай, газрын тосны салбар эзэлж байна.

Үнэхээр ч уул уурхайн салбарт гадны хөрөнгө оруулагчдыг татах хэд хэдэн шалтгаан бий. Гэхдээ эл салбарын хөгжлийг дагаад дэд бүтцийн асуудлууд зайлшгүй гарч ирдэг. Уул уурхайг тойрсон дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтууд нь хөрөнгө оруулалт татах ихээхэн боломжуудыг нээн өгч буй. Эрчим хүч,

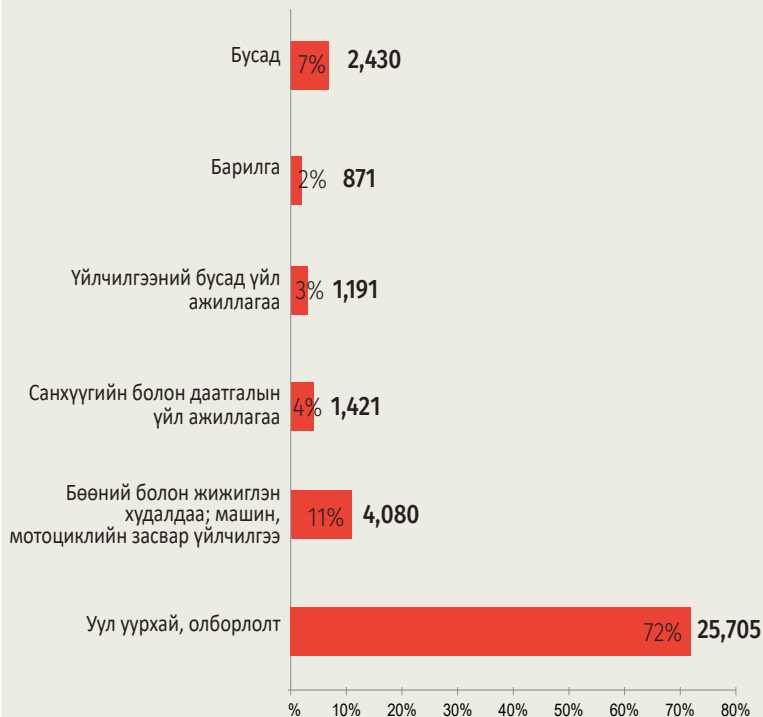
цахилгаан станц, зам тээвэр, боловсруулах үйлдвэр, усжуулах систем зэрэг бүтээн байгуулалтад хөрш орнууд болон бусад улсаас хөрөнгө оруулалт татах бүрэн боломжтой гэдгийг мэргэжилтнүүд онцолдог.

Мега төслийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, нэг төсөлд ногдох санхүүжилт сүүлийн жилүүдэд хурдацтай өсч байна. McKinsey институтийн судалгаанд дэлхийн дахинд эрчим хүч, дэд бүтэц, уул уурхай, үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд хоёр дахин нэмэгдэх төлөвтэй байгааг дурджээ. Тэр дундаа дэд бүтцийн салбарын хөрөнгө оруулалт жилд дунджаар 3.4 тэрбум ам.долларт хүрэх бөгөөд голлон том хэмжээний төслүүдэд чиглэх төлөвтэй байна гэж үзжээ.

Нэг тэрбум ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалт шаардсан төслийг олон улсад мега төсөл гэж үздэг. Гэхдээ зарим улсад 500 сая доллароос дээш бол мега төсөл гэж нэрлэдэг аж. “Манай улсын хувьд зах зээл нь жижиг, хүн ам цөөн учраас хэр баргийн төслүүд мега төсөлд тооцогдоно” хэмээн Монгол Улсын Ерөнхий сайд асан М.Энхсайхан тодорхойлж байлаа. Гэхдээ үр дүн, үргэлжлэх хугацаа, амжилтгүй болсон тохиолдолд гарах сөрөг үр дагавар, хэрэгжүүлэгчийн санхүүгийн чадавх зэрэг нь энгийн төслөөс ялгаатай.

Мега төслүүдэд зардал хэтрэх, хугацаа сунах, үйлдвэрлэл төлөвлөснөөс бага байх нийтлэг хандлага байдаг. Үүнийг “Мега төслийн төмөр хууль” гэж нэрлэдэг талаар Монгол банкны Судалгаа статистикийн газрын судалгаанд дурьдсан байдаг. Бид мега төслүүдээ амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд төлөвлөгөөгөө сайн боловсруулж, цаг алдахгүй гэхдээ бас яаралгүй маш нарийн судалгаатай хандах хэрэгтэй. Мөн гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын тулд хууль, эрх зүйн асуудлаа зөв болгох, улс төрийн ямар нэг эрсдэлгүй орчныг бий болгох шаардлага бий. Гэхдээ асуудлыг өөр хооронд нь уялдаа холбоотой шийдэх нь зүйтэй. Мега төсөлд нөлөөлдөг хүчин зүйлүүд асар их байдаг ч хамгийн гол нь бодлого

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт татдаг топ 5 салбар

Эх сурвалж: Үндэсний хөгжлийн газар

► төлөвлөлт, төслийн боловсон хүчин, менежмент, эрх зүйн таатай орчин юм.

Манай улс 2013 онд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг шинэчлэн баталж түүнээс хойш зургаан удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Тухай бүр хуулийн нэр томъёог өөрчлөх, хөрөнгө оруулалт хариуцсан байгууллагыг өөрчлөх зэрэг бүтцийн өөрчлөлттэй холбоотой өнгөц өөрчлөлт хийж байжээ. Түүнээс бус реформын шинжтэй цогц өөрчлөлт хийгдээгүй.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах ямар шаардлага бий болоод байгаа талаар Үндэсний хөгжлийн газрийн дарга Х.Батжаргал “Энэ бол зөвхөн хуулийн хэдэн зүйл заалт өөрчлөөд болох асуудал биш. Хөрөнгө оруулалтын суурь өөрчлөлтийг цогцоор нь шинэчлэх асуудал яригдаж байна. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиас гадна Татварын тухай хууль, Газрын тухай хууль, Дипломат албаны тухай хууль зэрэг дагалдах хуулиудад ч нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагатай” гэсэн юм.

Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах бол бидний хийх ёстой ажлын зөвхөн эхлэл. Одоогийн хууль дахь хөрөнгө оруулалтын 100 мянган ам.долларын заагт ач холбогдол өгөх ч шаардлагагүй юм. Харин тухайн хөрөнгө оруулагч Монгол Улсад хэдэн ажлын байр бий болгосон, хэр хэмжээний татвар төлсөн, хэр тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь хамгийн чухал. Үүнийг нь үндэслэн Монгол улсад урт хугацаанд оршин суух, хөрөнгө оруулагчийн гэр бүлийн визийн асуудлыг шийдвэрлэх юм. Энэ бүгдийг цогцоор нь шийдсэний дараа мега төсөлд хөрөнгө оруулалт татах асуудал хялбар болно.

Тэгвэл манай улсад нэг тэрбум ам.долларт хүрэхгүй төсөвтэй ч нийгэм, эдийн засаг, улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөгөөрөө өндөр ач холбогдолтой 30 гаруй төсөл бий. Тэдгээрийн заримынх нь техник эдийн засгийн үндэслэл хийгдэж, хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах шатандаа явж байгаа юм.

Тавантолгойн цахилгаан станц

Цар тахлын үед манай улсад гадаадын хөрөнгө оруулалт татаж буй цөөн төслийн нэг нь Оюу толгой. 2010-2020 оны хооронд Оюу толгой компанийн дотоодод зарцуулсан мөнгөн хөрөнгө 11,6 тэрбум ам.долларын давснаас 4,5 тэрбум ам.доллар нь сүүлийн таван жилд ногдож байгаа юм.

Оюу толгой төсөл 2016-2020 оны хооронд 650 сая ам.долларын эрчим хүчийг БНХАУ-ын Өвөр Монголын эрчим хүчний системээс худалдан авчээ. Үүнээс харахад жилд ойролцоогоор 160 сая ам.долларын эрчим хүч худалдаж авахад зарцуулж байна. Хэрэв Тавантолгойн цахилгаан станц ашиглалтад орвол төдий хэмжээний мөнгө дотоодод үлдэнэ.

Мөн өмнийн говьд уул уурхайн эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэр бий болох, нүүрс тээвэрлэлтийн зардлыг хэмнэх боломж бүрдэх юм. Цаашлаад цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын алдагдлыг бууруулах, ажлын байр бий болох, жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжихөд эерэг нөлөө үзүүлэх ихээхэн ач холбогдолтой төсөл билээ. Тийм ч учраас Засгийн газраас ойрын хугацаанд тус төслийг эхлүүлэхэд ихээхэн анхаарч ажиллах талаар Эрчим хүчний сайд Н.Тавинбэх арваннэгдүгээр сарын эхээр мэдэгдсэн. Энэ хүрээнд түлхүүр гардуулах гэрээгээр Тавантолгойн цахилгаан станцын барилгын ажлыг гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах 90 хоногийн хугацаатай олон улсын нээлттэй тендер зарлаад байгаа. Тендерийг амжилттай зохион байгуулснаар 2022 оны эхний улиралд багтаан гүйцэтгэгчтэй барилга угсралтын ажил гүйцэтгэх гэрээг байгуулахаар төлөвлөжээ. Ингэснээр 2025 онд 450 МВт-ын шинэ дулааны цахилгаан станц, 220 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг байнгын ашиглалтад хүлээн авах юм байна. Төслийн санхүүжилтийн 30 хувийг “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК санхүүжүүлэх аж. Үлдсэн санхүүжилтийг Засгийн газрын баталгааг үндэслэн тендэрт оролцогч өөрөө гаргах юм.

Манай хөршүүд эрчим хүчний аюулгүй байдалдаа санаа зовж, бүс нутгийн хамтын ►

Дэлхий дахинд эрчим хүч, дэд бүтэц, уул уурхай, үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд хоёр дахин нэмэгдэнэ

Зэсийг баяжмал хэлбэрээр экспортлохоос илүү бүрэн боловсруулж, арилжаална

► ажиллагааг маш хүчтэй явуулж байна. Энэ боломжийг манай улс ч гэсэн ашиглаж Тавантолгойн цахилгаан станц барих төсөлд гадаадын хөрөнгө оруулалт татах замаар эрчим хүчний салбарыг найдвартай болгох хэрэгтэй. Эл төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр эрчим хүчний салбарт биеллээ олоогүй олон төслийн ирээдүйд эергээр нөлөөлөх мессежийг гадаадын хөрөнгө оруулагчдад өгөх нь дамжиггүй юм.

Зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр

Төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ-ээс үзвэл тус төсөлд 1.9-2.1 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт шаардлагатай бөгөөд төслийг хэрэгжүүлснээр жилд нэг сая.тн зэсийн баяжмал боловсруулж 257 мянган тонн катодын цэвэр зэс, 5,7 тонн алт, 57 тонн мөнгө үйлдвэрлэх юм. Цэвэршүүлсэн алт, мөнгийг Монгол банкинд нийлүүлж, борлуулалтын орлого нь 1,638,7 сая ам.доллар байхаар тооцож байгаа аж.

Оюу толгойн далд уурхай ашиглалтад орсноор 2022-2025 онд жилд 1.8-2 сая тонн зэсийн баяжмал

гаргах бөгөөд тус үйлдвэрт цэвэршүүлэн 99,999 хувийн сорьцтой зэс, алт, мөнгийг ялган авах юм. Зэсийг баяжмал хэлбэрээр экспортлохоос илүү бүрэн боловсруулж, арилжаалах нь манай улсын гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх чухал ач холбогдолтой билээ.

Зэсийн хэрэглээний 45 хувийг БНХАУ дангаараа эзэлдэг. Тиймээс Хятадын хөрөнгө оруулагчид зэс хайлуулах үйлдвэрт хөрөнгө оруулах сонирхол өндөр байгаа гэдгийг төслийн нэгжээс мэдээлсэн. Одоогоор хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор хөрөнгө оруулагчийн сонгон шалгаруулалтыг олон улсад мөрдөгдөж байгаа жишиг аргачлалын дагуу явуулж эхэлжээ. Энэ хүрээнд БНХАУ, Герман, Япон улсын долоон компани саналаа ирүүлээд байгаа аж. Түүхий эдийн нийлүүлэлт баталгаатай гэдэг утгаараа зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр нь хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг ихээхэн татах боломжтой юм. Үйлдвэрийн нийт хувьцааны 10-аас доошгүй хувийг хөрөнгө оруулалтын зардал гаргахгүйгээр, төр үнэ төлбөргүй эзэмших байдлаар гэрээ хийн ажиллах чиглэлийг баримталж байгаа бөгөөд ►

Зэс хайлуулах, боловсруулах үйлдвэрийн төслийн хөрөнгө оруулагчийн сонгон шалгаруулалт явагдаж байна

► сонгон шалгаруулалтыг 2022 оны эхний улиралд зохион байгуулахаар төслийн нэгж ажиллаж байна.

Нүүрсний давхаргын метан хийн төсөл

Монгол Улс хүрэн нүүрсээ боловсруулж, байгалийн хий үйлдвэрлэх нь хамгийн үр ашигтай гэсэн судалгаа, тооцоолол бий. Тиймээс төрийн өмчит “Эрдэнэс Метан” ХХК-ийг байгуулж, 2017 онд Тавантолгойн бүлэг ордод нүүрсний давхаргын метан хийн эрэл, хайгуулын ажил эхлүүлсэн. Судалгаагаар тус орд газарт метан хийн нөөц байгааг тогтоож, 2019 онд хайгуулын ажлыг “Эрдэнэс Метан” ХХК улсын төсвөөс хөрөнгө гаргалгүй 100 хувь гадаадын хөрөнгө оруулалтаар Австралийн “Жэйд Метан” ХХК-тай хийж гүйцэтгэсэн. Улмаар нээлтэй сонгон шалгаруулалтын дүнд Австралийн “Жэйд Метан” ХХК хайгуулын ажлыг гурван жилд багтаан дуусгах үүрэг хүлээсэн гэдгийг төслийн нэгж онцолсон. Нөөц тогтоогдсон тохиолдолд нүүрсний давхаргын метан хий олборлож, эрчим хүчний тодорхой хэсгийг дотоодоос хангах,

улмаар экспортлох, шинээр олон ажлын байр бий болох, нийслэлийн агаарын бохирдлыг бүрэн шийдэх боломжтой юм.

“Жэйд Метан” ХХК өнгөрсөн аравдугаар сард Австралийн хөрөнгийн биржид хувьцаа гаргаж, эл төсөлд 5.4 сая ам.долларыг татан төвлөрүүлж чаджээ. Биржийн дүрмээр татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийг зөвхөн төслийн зорилгоор зарцуулагдах ёстой гэдгийг төслийн удирдлагын зүгээс онцолсон. Мөн хөрөнгө оруулагч талын Австралийн Хөрөнгийн бирж дээр бүртгүүлж байгаа үйл явдлыг хоёр өнцгөөс харах нь зүйтэй гэв. Нэгдүгээрт, хөрөнгө оруулагч талын үйл ажиллагаа, аливаа хөрөнгө мөнгөний зарцуулалт ил тод, нээлттэй болж байна. Өөрөөр хэлбэл, төсөлтэй холбоотой бүх зардал, зарцуулалт “шилэн” болж байгаа юм. Нөгөө талаар биржид бүртгүүлснээр хувьцаагаа чөлөөтэй арилжаалах эрхтэй болж, ингэснээр хөрөнгө оруулагч талын санхүүгийн чадавх нэмэгдэнэ. Ингэснээр төсөлд шаардлагатай хөрөнгийг саадгүй гаргаж, төсөл амжилттай үргэлжлэх чухал нөхцөл бүрдэж байна гэсэн үг юм. ■

Нөөц тогтоогдсон тохиолдолд нүүрсний давхаргын метан хий олборлож, эрчим хүчний тодорхой хэсгийг дотоодоос хангах, улмаар экспортлох боломжтой

Нөөц тогтоох өрөмдлөгийн ажлыг өнгөрсөн сарын 28-нд “Жэйд Метан” ХХК эхлүүлжээ

Бодлого

Б.Жавхлан: Шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын орчны реформ хийнэ

МЭЗЧ-2022 нь хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид саналаа чөлөөтэй солилцож, хамтын шийдэлд хүрэхэд чиглэсэн

Монголын эдийн засгийн чуулганы үр дүнгийн талаар Сангийн сайд Б.Жавхлантай ярилцлаа.

-Гурван жил завсарласны дараа, цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтэд дэлхий даяараа анхаарч буй чухал цаг үед “Эдийн засгийн чуулган-2022” зохион байгуулагдлаа. Энэ удаагийн чуулганы онцлог, ач холбогдлыг та юу гэж дүгнэж байна вэ?

-Энэ удаагийн чуулганыг “Шинэ сэргэлт” уриан дор тус бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд зохион байгууллаа. Уул уурхайн салбараас хараат манай улсын эдийн засгийн эмзэг байдал цар тахлаас үүдэлтэй дэлхийн эдийн засгийн хямралын үеэр улам тодорлоо. Түүхий эдийн экспортын хамаарлаас гадна хөгжлийг хязгаарлагч хэд хэдэн суурь хүчин зүйл байгааг тодорхой харуулж өгсөн. Тиймээс цаг алдалгүй эдийн засгаа сэргээж, иргэдийнхээ амьжиргааг дэмжихийн тулд Засгийн газраас эдийн засгийн суурийг тэлж, өсөлтийг тэтгэх “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг баталсан. Эдийн засгийн чуулганаар хөгжлийг хязгаарлагч хүчин зүйлсийг танилцуулж, тэдгээрийг шийдвэрлэхээр зорьж буйг

олон нийтэд таниулах, амжилттай хэрэгжүүлэхэд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг бэхжүүлэх, олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллахад чиглэсэн.

Мөн гадаад орчны тодорхойгүй нөхцөл байдал бий болсон энэ үед нэн тэргүүнд дотоодын тодорхой бус байдлыг бууруулж, дэлхий дахинд үүсээд буй шинэ нөхцөл байдал, эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл, тулгамдаж байгаа сорилтын талаар үнэн бодит мэдээллийг иргэд, олон нийт, бизнес эрхлэгчдэд хүргэх, эв нэгдлийг бэхжүүлэх, нэг зорилгод чиглүүлэх зорилготой байлаа.

“Шинэ сэргэлтийн бодлого” нь томоохон өөрчлөлт, шинэчлэлүүдийг хийхээс гадна олон жилийн өмнөөс яригдаж ирсэн мега төслүүдийг хэрэгжүүлж, аль болох богино хугацаанд үр шимийг нь олон нийтэд хүртгэх зорилготой. Энэхүү зорилгод хүрэхийн тулд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, хөрөнгө оруулагчдын хамтын ажиллагаа хамгийн чухал. Энэ ч утгаараа МЭЗЧ-2022 нь хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчид саналаа чөлөөтэй солилцож, хамтын шийдэлд хүрэхэд чиглэсэн.

–“Монголын эдийн засгийн чуулган-2022”– ►

► **ын үеэр дэвшүүлсэн санал санаачилгуудаас хэд нь ирэх жилийн эдийн засгийн чуулганаас өмнө бодит ажил хэрэг болсон байна гэж та итгэлтэй хэлэх вэ?**

-Форумын үеэр оролцогч талуудаас олон бүтээлч санал, санаачилга гарснаас 10 төсөл, арга хэмжээг бид ирэх жилийн эдийн засгийн чуулганаас өмнө хэрэгжүүлэхээр зорьж байна.

Нэгдүгээрт, төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн эрх зүйн орчныг сайжруулах, үе шаттайгаар олон нийтийн хяналтад оруулах. Энэ хүрээнд “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК-ийг олон нийтийн буюу нээлттэй хувьцаат компани болгохоор зэхэж байна. Мөн хилийн боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж олон улсын стандартад нийцүүлэн, хилийн боомтуудын холболтыг дуусгахаар зорьж буй.

Алтны салбарыг дэмжиж, алт худалдан авалтыг нэмэгдүүлэх замаар валютын нөөцийг зузаатгана. Дотоодын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор үндэсний үйлдвэрлэгч, бизнес эрхлэгчдийг дэмжсэн санхүүгийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэхээр болсон. Цаашлаад өрхийн орлого болон хэрэглээнд тулгуурласан оновчтой эрчим хүчний тарифын тогтолцоог бий болгоно.

Мөн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, төрийн механизмыг тодорхой болгох хүрээнд хувийн хэвшилтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр Хөрөнгө оруулалтын хуульд шинэчилсэн найруулгыг боловсруулж УИХ-д өргөн барих гэж байна.

Үндэстний брендингийн стратеги төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх, орон нутагт ипотекийн зээлийн хүүгийн 50 хувийг төсвөөс санхүүжүүлэх, ухаалаг хот төсөл хэрэгжүүлэх зэрэг ажлуудыг хийхээр төлөвлөөд байгаа. Эдгээрийг хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын эдийн засгийн үндсэн суурийг тэлэхэд шаардлагатай дэд бүтцийн болон засаглалын асуудлыг шийдвэрлэхэд чухал алхам болно.

-Чуулганы үеэр бид гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ихэнхдээ гомдоож ирсэн гэж та хэлсэн. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах тал дээр бид юун дээр алдав? Одоо тэр алдаагаа засахын тулд "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд Засгийн газар юу хийх вэ?

-Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоо сул, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төрийн механизмын тодорхойгүй байдал хамгийн том алдаа байсан гэж үзэж байна. Хууль, эрх зүйн орчны тодорхой бус байдал, төрийн хүнд суртал, шүүхийн буруу тогтолцоо, улс төрийн болоод бизнесийн

тогтворгүй орчин гадаадын хөрөнгө оруулалтад хамгийн том саад болж байгааг хөрөнгө оруулагчид хэлдэг.

Тиймээс "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын орчны реформ хий"нэ. Хөрөнгө оруулалтыг татварын бодлогоор дэмжиж хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах тогтолцоог бэхжүүлэх болно. Мөн дотоод, гадаад хөрөнгө оруулагчдыг ижил, тэгш эрхээр хангах, үзүүлэх үйлчилгээг хялбаршуулах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Шүүхийн бус журмаар өр барагдуулах тухай анхдагч хуулийн төсөл, Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай анхдагч хуулийн төсөл зэргийг нэрлэж болох юм.

-“Монголын эдийн засгийн чуулган -2022”-ын бас нэг онцлох сэдэв нь төрийн өмчит компаниудыг олон нийтийн хяналтад шилжүүлэх, бүтцийн өөрчлөлтийн тухай байлаа. Энэ хүрээнд бэлтгэл ажлууд хийгдэж байгаа юу? Олон нийтийн хяналтад шилжүүлэх төрийн өмчит компаниудын жагсаалт гарсан уу?

-Төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах, ашигт ажиллагааг дээшлүүлэх, үр ашиггүй, өгөөж багатай хөрөнгө оруулалт, зардлыг бууруулах зорилгоор “Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг 2022-2023 онд биржээр олон нийтэд нээлттэй худалдах Үндсэн чиглэл батлах тухай” тогтоолыг УИХ-аас дөрөвдүгээр сарын 29-ний өдөр баталсан. Үүний дагуу бүтцийн өөрчлөлтийн ажил эхэлсэн. Үндсэн чиглэлийн дагуу 34 хүртэл хувийн энгийн хувьцаа нэмж гарган Монголын хөрөнгийн биржээр олон нийтэд нээлттэй худалдахаар “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК, “Монголын цахилгаан холбоо” ХК, “Мэдээлэл холбооны сүлжээ” ХХК, “Мэдээлэл, технологийн үндэсний парк” ТӨҮГ, “Үндэсний давхар даатгал” ХК, АЗЗА компаниуд гэсэн 25 хуулийн этгээдийн жагсаалт батлагдсан. Эдгээр компанийг олон нийтийн хяналтад оруулснаар санхүүгийн сахилга бат, засаглалыг сайжруулах, үйл ажиллагааны тогтвортой байдал, ил тод байдлыг хангах, зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулах ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Компанийн үнэлгээг тогтоож, аль хуулийн этгээдээс эхлэн хөрөнгийн биржээр нээлттэй худалдахыг Засгийн газраас шийдвэрлэнэ. ■

Азийн хөгжлийн банк

П.Рамачандран: Том төслүүдэд хөрөнгө оруулалт татахад эдийн засгийн төрөлжилт нэн чухал

Азийн хөгжлийн банкны Монгол Улс дахь Суурин төлөөлөгч Павит Рамачандрантай Монгол Улсын гадаад хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ярилцлаа.

-Энэ жил Монгол Улс болон Азийн хөгжлийн банк (АХБ)-ны хамтын ажиллагааны 31 жилийн ой тохиож байна. АХБ нь Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийг дэмжиж, хамтран ажиллаж ирсэн олон талт хөгжлийн хамгийн том түнш болохын хувьд та манай улсын хөрөнгө оруулалтын орчны талаар ямар бодолтой байдаг вэ?

-Монгол бол тайван, эрч хүчтэй ардчилсан улсаас гадна шинэ тутам хөгжиж буй зах зээл юм. Мөн Монгол Улс нь уул уурхайн асар их баялагтай төдийгүй түүх, соёл талаасаа хөрөнгө оруулагчдад ихээхэн боломж олгох давтагдашгүй олон онцлогтой орон. Гэвч Украинд болж буй дайн болоод коронавирусийн цар тахлаас үүдэлтэйгээр

Дотооддоо уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад анхаарч, уул уурхайн салбарын үнэ цэнийн уялдаа холбоог бэхжүүлэх нь нэн чухал юм

БНХАУ-тай хиллэх боомт дээр үүссэн гацаа зэрэг эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж хөрөнгө оруулалтын орчин ихээхэн сорилттой тулгараад байна. Гэхдээ Монгол Улсын хувьд өмнө дурдсан давуу талууд хэвээр байгаа тул цаашид үүнд тулгуурлан хөрөнгө оруулалт татах бүрэн боломжтой гэж би харж байна. Үүнд анхаарч үзэх хэд хэдэн зүйлс бий.

Нэгдүгээрт, Монгол Улс эрдсийн түүхий эдээ экспортолж, бусад бараа бүтээгдэхүүний дийлэнхийг нь импортолдог эдийн засгийн үндсэн загвартай учраас Засгийн газар нь худалдааны хориг, хязгаарлалтыг маш бага тогтоодог. Гэхдээ макро эдийн засгийн өнцгөөс энэ бүхнийг харах нь чухал юм. Ялангуяа гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ын урсгалаас үүдэлтэй эдийн засгийн өсөлт, уналтын байнгын мөчлөг нь түүхий эдийн үнийн хэлбэлзэлтэй нягт уялдаж байна. Мөн ГШХО-ын урсгал ч маш тогтворгүй явж ирсэн. ►

Бүртгэлийн систем, хөрөнгө оруулагчдад зориулсан үйлчилгээ зэрэг бусад арга хэрэгслийг Монгол Улс үр дүнтэй ашиглах нь зүйтэй

► Иймд төсвийн болон өрийн зөв зохистой үзүүлэлт бүхий макро эдийн засгийн тогтвортой орчныг бүрдүүлэх нь хөрөнгө оруулагчдад эерэг дохио өгдөг. Улс төрийн тогтвортой байдал, урьдчилан таамаглах боломж, хууль, зохицуулалтын орчныг чамбайруулах, тэдгээрийн хэрэгжилтийг чандлан сахиx зэрэг нь Монгол Улсын хувьд уул уурхайгаас бусад салбарт ГШХО татахад асар чухал. Дэлхий болон бүс нутгийн хэмжээнд харах юм бол ГШХО-ыг татахад улс орнуудын баримталдаг арга барил нь бараг л урлагийн нэг төрөл болтлоо хөгжсөн. Иймээс Монгол Улс хөрөнгө оруулалтын орчны ил тод байдлыг сайжруулах, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ялгаварлан гадуурхахгүй байхад анхаарах нь зүйтэй юм.

Монгол Улс хөрөнгийн урсгалд маш бага хязгаарлалт тавьдаг төдийгүй олон улсын төлбөр тооцоог ч хориглодоггүй. Гэхдээ хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил нэлээд доогуур түвшинд байна. Тухайлбал, үнэт цаасны фючер болоод үүсмэл арилжаануудын боломж тун бага байдаг. Тиймээс АХБ 1990-ээд оны эхнээс төрийн өмчит Монголын хөрөнгийн биржэд зөвлөмж, дэмжлэг үзүүлсээр ирсэн. Хөрөнгийн бирж бол дотоодын хөрөнгийн зах зээл, багцын хөрөнгө оруулалтын зах зээлийн голлох талбар болдог хэдий ч санхүүгийн салбарын хувьд дийлэнх хувийг банкны салбар эзэлж, хөрөнгийн зах зээлийн эзлэх хувь хэмжээ тун бага байсаар байна. Тиймээс энэ нөхцөл байдал нь санхүүгийн салбарыг бэхжүүлэхэд тулгарч буй бас нэгэн сорилт юм.

Миний дурдах сүүлийн чиглэл бол компанийн засаглал. Хөрөнгө оруулалт татсан компаниудыг харах юм бол засаглал маш сайтай нь анзаарагдана. АХБ-ны хөрөнгө оруулсан банкууд, компаниуд ч эдгээр хэв шинжийг агуулж байдаг. Тиймээс компанийн засаглалыг сайжруулах нь нэн чухал бөгөөд сайн удирдлагатай бөгөөд хөрөнгийн биржэд бүртгэлтэй, нээлттэй компаниуд нийлүү их хөрөнгө оруулалт татах боломжтой байдаг.

-Монгол Улс олон улсад нээлттэй болж, зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнээс хойш 120 гаруй улсаас тодорхой хэмжээний хөрөнгө оруулалт татсан байна. Гэвч энэ хугацаанд Оюу толгойгоос өөр том төсөл хэрэгжсэнгүй. Хөрөнгө оруулагчид том төсөлд хөрөнгө оруулахгүй байгаагийн гол шалтгаан нь юу байна вэ?

-Эдийн засгийн төрөлжилт үүнд нэн чухал. Гэхдээ Монголын тухайд энэ нь олборлох буюу

уул уурхайн салбараас бүрмөсөн татгалзана гэсэн үг биш юм. Учир нь ирэх жилүүдэд ч уул уурхайн салбар нь өндөр ач холбогдолтой хэвээр байх болно. Стратегийн ач холбогдол бүхий уул уурхайн томоохон ордууд ашиглалтад орж эхэлсэн 2011 оноос ГШХО тус салбар руу чиглэж эхэлсэн бөгөөд энэ дүр зураг цаашид улам бүр нэмэгдэх болов уу. Оюу толгойн гүний уурхай ирэх жилээс бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхлэхээр уул уурхайн хамаарал багасахгүй, харин ч нэмэгдэнэ. Тиймээс анхаарахад зүйтэй гэж бодож буй хоёр санааг хэлье. Нэгдүгээрт, уул уурхайн салбарт нэмүү өртөг шингээхэд анхаарах хэрэгтэй. Уул уурхайн салбар нь өөрөө хөрөнгө ихээхэн шаарддаг салбар хэдий ч үйлчилгээ болоод хөдөө аж ахуйн салбартай харьцуулвал илүү бага ажлын байр бий болгодог. Иймд дотооддоо уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг боловсруулахад анхаарч, уул уурхайн салбарын үнэ цэнийн уялдаа холбоог бэхжүүлэх нь нэн чухал юм.

Түүнчлэн уул уурхайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй гадаадын болон дотоодын компаниудын хоорондын харилцааг бэхжүүлэх асуудлыг ч мөн чухалчлах хэрэгтэй. Уул уурхайн бус салбарын хувьд экспортын сагсыг төрөлжүүлэхэд тун чухал үүрэгтэй хэдий ч тус салбарын хувьд ГШХО татах, тэр дундаа үр ашгийг чухалчилдаг ГШХО татах нь өөрөө нэлээдгүй сорилттой тулгардаг. Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор, мах, сүүн бүтээгдэхүүн болон ноолууран бүтээгдэхүүний дунд шатны (тээвэр, хадгалалт, борлуулалт) болон эцсийн шатны (боловсруулсан бүтээгдэхүүн) үйлдвэрлэлд анхаарлаа хандуулснаар салбарын хүрээнд уялдаа холбоог нэмэгдүүлэх, ажлын байрыг ч мөн бий болгох боломжтой.

Хоёрдугаарт, макро эдийн засгийн тогтвортой байдал. Эдийн засгийн өсөлтийн хэтийн төсөөлөл болон төлөв нь Засгийн газар төсвийн зарлагын үр ашигтай шинэчлэл хийх замаар хуримтлагдсан өрийг (ялангуяа өнөөгийн хямрал намжиж эхлэх үед) дарахын тулд төсвийн нэгдмэл байдалд үргэлжлүүлэн анхаарч байгаа эсэхээс ихээхэн хамаардаг. Монгол Улсын хувьд дунд хугацааны өсөлтийн төсөөлөл нь хувийн хэрэглээний өсөлт болоод уул уурхай, үйлдвэрлэлийн салбар дахь тогтмол хөрөнгө оруулалтын нөлөөгөөр ихээхэн эерэг дүр зурагтай байна.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт татахад улс төрийн тогтвортой байдал хэр нөлөөлдөг талаар ►

► илүү тодорхой мэдээлэл өгнө үү?

-Түүхийн туршид хөрөнгө оруулагчид улс төрийн тогтвортой байдал болон улс төрийн залгамж халааг ихэд чухалчилсаар ирсэн. Монгол Улсын хувьд Засгийн газрын өөрчлөлтийг дагасан улс төрийн маш их хувирамтгай, тогтворгүй байдал гарч байлаа. Харамсалтай нь үүнээс үүдээд бодлого маш их өөрчлөгдөх, бодлогын залгамж халаа алдагдах, бодлогыг гэнэтийн цочмог байдлаар хэрэгжүүлэх явдал гардаг. Тиймээс хэлсэндээ хүрдэг байхыг л хөрөнгө оруулагчид хүсдэг гэж би боддог. Хэрэгжүүлнэ гэсэн бодлогоо хэрэгжүүлж, баталсан дүрэм журмаа мөрдүүлж, асуудлыг шийдэх гэж эхлүүлсэн шинэчлэл хийхийг хэлж байгаа юм.

Энэ талаас нь авч үзвэл одоогийн Засгийн газар дөрвөн жил эрх барих учир одоогоор тун сайн суурь тавигдаад байна. Засгийн газрын хувьд хувийн салбар, бизнесмэнүүдтэй хамтран ажиллах, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах чин хүсэл эрмэлзлээ илэрхийлж, манлайлал үзүүлж байна. Тухайлбал, “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-д багтсан олон төслийг хэрэгжүүлэхэд хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт шаардлагатай. Тэдгээр төслийг зөвхөн төр хэрэгжүүлэх боломжгүй учраас дэд бүтэц болоод ногоон хөгжилтэй холбоотой зарим төслийг хэрэгжүүлэхэд төр ба хувийн хэвшлийн түншлэл хэрэгтэй гэдгийг Засгийн газар маш тодорхой илэрхийлсэн.

Мөн ГШХО-ыг татахын тулд нэгэнт бий болгосон олон хүчин зүйлс байна. Тухайлбал, ГШХО татахад чиглэсэн агентлаг Эдийн засаг, хөгжлийн яамны дэргэд байгуулагдлаа. Мөн цахим худалдаа, финтек, банк зэрэг олон салбарт дижитал шинэчлэл хийх зорилгоор хөрөнгө оруулалт татах боломж бий учир Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам байгуулагдсан нь чухал алхам болсон гэж үзэж байна.

Түүнчлэн бүртгэлийн систем, хөрөнгө оруулагчдад зориулсан үйлчилгээ зэрэг бусад арга хэрэгслийг Монгол Улс үр дүнтэй ашиглах нь зүйтэй. Энэ мэтээр ГШХО-ыг татах, сонирхлыг нь төрүүлэх олон зүйлийг хэрэгжүүлэх боломжтой.

-Цар тахлын энэ амаргүй үед бид хэрхэн гадаадын хөрөнгө оруулалт татах вэ? Бидний давуу болон сүл талууд юу байна вэ?

-Харамсалтай нь Монгол Улс Украины дайн болон БНХАУ-тай хиллэдэг боомтууд хаагдсан зэрэг давхар гадаад цочролд ороод байна. Дайнаас үүдээд худалдаа, ханган нийлүүлэлт тасалдалд ороод

байгаа бол өмнөд хилийн боомтууд өнгөрсөн оны аравдугаар сараас хойш хаагдаад буй нь худалдаа, орлогод шууд нөлөөлж байна. Далайд гарцгүй, худалдаанаас ихээхэн хамааралтай эдийн засагт энэ нь бүр хүчтэй цохилт болж, хямралыг даван туулахад амаргүй болголоо.

Миний бодлоор Монгол Улс эн тэргүүнд макро эдийн засгийн болон төсвийн удирдлагаа оновчтой болгох хэрэгтэй. 2017-2020 онд Монгол Улс макро эдийн засгийн нөхцөл байдлаа маш сайн удирдаж чадсан. Гадаад өрөө бууруулж, валютын нөөцөө нэмэгдүүлж, төсөв хүртэл ашигтай гарч байлаа. Энэ удаагийн хямрал намжиж эхлэнгүүт Монгол Улс нэн тэргүүнд төсвийн алдагдал, хуримтлагдсан өрийг бууруулах, нийгмийн зардлуудыг илүү зорилтот бүлгүүдэд хандуулах, мөнгөний бодлогыг зөөллөх чиглэлд ажиллавал инфляцын дарамт багасч, эргээд зах зээлд эерэг дохио болж, улмаар хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээнэ.

Хоёрдугаарт, эдийн засгийн өрсөлдөх чадвар. Боомтууд дээр ажиллаж байгаа аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд хатуу болон зөөлөн дэд бүтцийн зардал, худалдаа эрхлэхэд шаардлагатай зөвшөөрөл, гаалийн үйл ажиллагаа, цахилгаан болон дулааны зардал ачаалал болж, улмаар хөрөнгө оруулалт татах чадамжид нөлөөлж байдаг. АХБ-ны судалгаанаас харахад хил дээрх ачааг ачиж буулгах, зөвшөөрөл олгоход зарцуулж буй хугацааг 10 хувиар бууруулахад худалдаа эрчимжиж, ДНБ-д худалдааны салбарын эзлэх хувь 0.65 пунктээр нэмэгдэхээр байна. Тиймээс хилийн боомтуудын нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлэх нь гадаад худалдаанд маш ихээр нөлөөлнө.

АХБ нь бичиг баримтын хэт их хамаарлыг бууруулах, гаалийн зөвшөөрлийн үр ашгийг дээшлүүлэх зорилгоор Гаалийн автоматжуулсан мэдээллийн систем (CAIS) байгуулахад дэмжлэг үзүүлж байна. Эдгээр нь эцэстээ гадаад валютын орох урсгал сайжрахад тун ач холбогдолтой юм.

АХБ олон жилийн турш худалдааны салбарт бүс нутгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд анхааран ажиллаж ирлээ. Энэ чиглэлээр бид Төв Азийн бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хөтөлбөр (CAREC) хэрэгжүүлдэг бөгөөд хоёр улсын хилийн боомтууд дахь гаалийн болон халдвар хамгааллын үйл ажиллагааг уялдуулах нь худалдааны урсгалд мэдэгдэхүйц ахиц гарч болохыг нь харуулж байна. Жишээлбэл, Замын-Үүдийн эдийн засгийн чөлөөт

**Миний бодлоор
Монгол Улс
эн тэргүүнд
макро эдийн
засгийн болон
төсвийн
удирдлагаа
оновчтой
болгох
хэрэгтэй**

АХБ нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг сайжруулах зорилгоор хэд хэдэн голлох хилийн боомтуудын үйл ажиллагааг сайжруулахад анхаарч байна

► бүсэд бид бичиг цаасны ажил, нэмэлт зөвшөөрөл, бүрдүүлэлтийг бууруулахад туслах нэг цонхны системийг нэвтрүүлэхээр ажиллаж байгаа юм. Мөн АХБ нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг сайжруулах зорилгоор хэд хэдэн голлох хилийн боомтуудын үйл ажиллагааг сайжруулахад анхаарч байна.

- Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг аль салбартаа илүү татахыг хичээх ёстой гэж АХБ үзэж байна вэ? Энэ талаар хийсэн судалгаа байдаг уу?

-Дөрвөн салбарыг онцольё гэж бодож байна. Нэгдүгээрт, хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл. Монгол Улс хүнсний хангамжийн индексээр Ази тивд 15-р байрт багтдаг ч эл салбарт ашиглаагүй маш их боломж бий. Монгол Улс дотоод зах зээлийг махаар бүрэн хангадаг хэдий ч хүнсний ногооны 45 гаруй хувийг импортолж байна. Үнэ цэнийн сүлжээний дунд шатны (тээвэр, хадгалалт, борлуулалт) болон эцсийн шат (боловсруулсан бүтээгдэхүүн)-тай холбоотойн хувьд мах боловсруулах үйлдвэрүүдэд хөрөнгө оруулалт татах нөөц арвин байдаг. Монгол Улс жилд 550 мянга орчим тонн мах бэлтгэдэг ч ердөө таван хувийг нь махны үйлдвэрүүдэд боловсруулдаг. Тиймээс мах, ноолуур, сүүн бүтээгдэхүүний салбарууд нь тун чухал юм.

Анхаарах ёстой хоёр дахь салбар бол ногоон хөгжил юм. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн санаачилснаар “Тэрбум Мод” үндэсний хөдөлгөөнийг эхлүүлээд байна. Мөн Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүх Уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлаарх олон улсын хуралд Монгол Улсыг төлөөлөн оролцсон. Эдгээр нь зөвхөн мод тарих хүрээний ажил биш бөгөөд тогтвортой ойн аж ахуй, газар болоод усны нөөцийн менежментийг хамарч, хувийн хэвшил, орон нутгийн иргэдийг оролцуулан хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг олгож байгаа өргөн хүрээний ажил юм. Ер нь ногоон санхүүжилтийн хүрээнд маш олон ажлууд хийгдэж эхлээд байна. Тухайлбал, Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс ногоон санхүүжилтийн ангилал зүйг боловсруулан баталсан, мөн Монголын ногоон санхүүжилтийн корпораци Уур амьсгалын ногоон сангаас санхүүжилт авч, үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

АХБ-ны хувьд ч гэсэн ногоон хөрөнгө оруулалтын орчныг бий болгох чиглэлд идэвхийлэн ажиллаж байна. Тухайлбал, бид сэргээгдэх эрчим хүчний олон төсөл дээр ажиллаж, одоогийн байдлаар сэргээгдэх

эрчим хүчийг хуримтлуулах чиглэлд түлхүү анхаарч байна. Үүний нэг болох Цэнэг хураагуурын системийн төсөл хэрэгжиж байгаа бөгөөд 2025 оны ажлын төлөвлөгөөнд шахуурга бүхий усан цахилгаан станц байгуулах төслийн ажил багтаж байгаа.

Цэнэг хураагуурын системийн төсөл маань одоогоор хязгаарлагдмал байгаа сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрүүдийн хувь нэмрийг нэмэгдүүлэх бол усан цахилгаан станцын төсөл нь нүүрснээс хямд өртөгтэй, 1.3 ГВт-ын сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрийг бий болгох юм.

Мөн АХБ нь Уур амьсгалын ногоон сан болон Европын Холбоотой хамтраад аймаг, сумдын хөгжилд чиглэсэн, орон даяар бэлчээрийн менежментийг сайжруулах зорилго бүхий томоохон хөтөлбөр батлахаар ажиллаж байна. Дүгнээд хэлбэл, нийгэм, байгаль орчинд үр өгөөжтэй төслүүдэд мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчид, тэр дундаа зөвхөн арилжааны хөрөнгө оруулагчид бус тэтгэврийн сан, даатгалын компаниуд зэргийг оролцуулан ногоон санхүүжилт татах боломж Монгол Улсад маш их байна.

Миний нэрлэх гурав дахь салбар бол аялал жуулчлал, тэр дундаа эко аялал жуулчлал, адал явдалт аялал зэрэг тусгайлсан аялал жуулчлал юм. Монголын хувьд жуулчдыг ихээр авчирч, бусад улстай тоогоор өрсөлдөх боломжгүй учир зорилтот зах зээлд төвлөрч, цөөн тооны чанартай жуулчдыг татахад анхаарах хэрэгтэй. АХБ нь аялал жуулчлалын салбарыг дэмжих хүрээнд дунд хугацааны хөтөлбөрүүдийг баримталж байгаа бөгөөд бидний зүгээс олон нийтийн оролцоо болон байгальд түшиглэсэн аялал жуулчлалыг Монголын баруун болон зүүн бүсэд хөгжүүлэхээр ажиллаж байна.

Сүүлийн салбар бол цахим худалдаа. Монгол Улсын хувьд ухаалаг гар утасны хэрэглээ өндөр байгаа, мөн финтекэд суурилсан төлбөрийн шийдлүүд аль хэдийн нэвтэрсэн зэргээр үндсэн суурь нөхцөлүүд нэгэнт тавигдсан учир цахим худалдаа хөгжих бүрэн боломжтой. Хүн амын 60-аас илүү хувь байнга интернэт ашиглаж, гар утасны хэрэглээ асар өндөр болсон хэдий ч хүн амын 25 хүрэхгүй хувь нь онлайн худалдааг ашиглаж байгаа нь бүс нутгийн бусад орнуудтай харьцуулахад тун бага үзүүлэлт. Иймд энэ салбар нь гадаадын хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засагт өсөлт авчрах бас нэг талбар болж болох юм. ■

Хөрөнгө оруулалт

А.Ганхуяг: Гадаадын хөрөнгө оруулагчдад хайр зарлавал зарласан шиг зарлаасай

Премиум группийг үүсгэн байгуулагч, ТУЗ-ийн дарга А.Ганхуягтай ярилцлаа.

-Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал дуусаж байх шиг байна. Гэтэл үргэлжлээд ОХУ, Украины асуудал гараад ирлээ. Эдгээр эрсдэл танай компанид хэрхэн нөлөөлөв, хэрхэн даван туулж байна вэ?

-Ковид цар тахал бизнесүүдэд сөрөг нөлөө үзүүлсэн. Гэхдээ илүү сөрөг нөлөө нь одооноос л гарч ирэх болов уу. Монгол бол үйлдвэрлэгч улс биш. Бүх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нь импортоор орж ирдэг. Цар тахлаас үүдэж үйлдвэрлэгч улсуудад түүхий эдийн тасалдал бий болчихсон. Одоо ч үргэлжилж байна. Үйлдвэрүүд зогсож, түүхий эдээ ч татаж авч чадахгүй хэмжээнд хүрсэн. Үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүний тасалдал улам хүндрэх байх. Коронавирусийн цар тахлын үед тасалдал гарч

байсан ч нөөцөө хэрэглэсэн, харин өнөөдөр нөөцүүдээ зараад дуусаж байгаа. Тиймээс гол нөлөө одоо л гарч ирнэ.

Манай компанийн хувьд дэлхий дахиныг хамарсан үйл явцаас зугтаж чадахгүй нь ойлгомжтой. Гэхдээ өөрсдийн зүгээс шалтгаалах бүх л арга хэмжээг аваад явж байгаа. Тухайлбал, санхүү, хүний нөөцийн бүрдүүлэлтийн талд маш их анхаарч ажилласан. Бизнесүүдэд нөлөө үзүүлж байгаа жишээ гэвэл жижиглэн худалдааны салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй CU компанийн франчайзинг эрхийг хэрэгжүүлэгч компани маань маш их бүтээгдэхүүн борлуулдаг. Гэтэл түүхий эдийн дээрх тасалдал нөлөөлж эхэлж байна. Цаашид бараа бүтээгдэхүүний жигд ханган нийлүүлэлтэд асуудал гарах байх.

Ер нь ковид хоёр жил гаруй үргэлжилсэн учраас сөрөг нөлөө нь нэлээд үргэлжлэх болов уу. Харин геополитик, улс төрөөс хамаарсан асуудал тодорхой хугацааны дараа арилах байх. Энэ бүх бэрхшээл бага багаар арилна. Гэхдээ хажуугаар нь өөр шинэ сорилтууд бий болно. Тэгэхээр ямар ч тохиолдолд бие даасан, үйлдвэрлэгч улс болох ёстой гэдгийг энэ сорилтууд харууллаа. Бид аль болох гаднаас хамааралгүй болох, бие даасан бодлогууд хэрэгжүүлэх ёстой гэдгийг ухааруулсан гэж ойлгож байна.

-Бид яаж үйлдвэрлэгч улс болох вэ?

-Монгол Улс өнөөдөр хоёр үндсэн салбараас бүрэн хамааралтай. Уул уурхай, түүнийг дагасан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ. Хоёр дахь нь хөдөө аж ахуй.

Уул уурхайн хувьд нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд түлхүү анхаарах ёстой. Гэхдээ үүнээс өмнөх хамгийн том асуудал нь логистик. Логистикийн сүлжээний том асуудал нь боомтоос эхлэлтэй. Худалдааг хамгийн түрүүнд хөгжүүлж, худалдааг хөгжүүлэхэд саад тотгор болж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх хэрэгтэй. Энэ тохиолдолд уул уурхайн асуудлууд шийдэгдэж, үр

Урт хугацааны санхүүжилт хийчихээд, эрсдэлээ даагаад хүлээгээд суух дотоодын хөрөнгө оруулагч Монголд цөөн

▶ дүнгээ ч богино хугацаанд өгнө.

Хоёр дахь нь хөдөө аж ахуй. Манайх энэ салбарт арвин их нөөцтэй улс. Гэтэл арвин нөөцтэй ч түүнийг худалдаа бүтээгдэхүүний хэмжээнд авчраад үнэ цэн бүтээх дээр маш том доголдол бий болчихсон байгаа. Түүхий эдийг хэрхэн яаж боловсруулах вэ гэдэг нь өөрөө том асуудал. Гэтэл түүхий эдээ яаж эмх цэгцтэйгээр нэг газар цугларуулж боловсруулах үйлдвэртээ авчрах вэ гэдэг бол бүр том асуудал. Цаашлаад боловсруулсан бүтээгдэхүүнээ тасралтгүй үйлдвэрлэх тал дээр маш том доголдол бий болчихсон. Үүнийг засч цэгцлэхэд чиглэсэн урт хугацааны хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж бодож байна.

Мэдээж, түүхий эдээс гадна үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээ хаашаа зарж борлуулах вэ гэдэг чухал асуудал бий. Хамгийн түрүүнд дотоодын зах зээлийг бүрэн хангах чадавхтай болоод дараа нь экспортод чиглэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх ёстой. Гэтэл өнөөдөр бид импортлогч улс болсон. Тиймээс ямар бүтээгдэхүүнийг хамгийн ихээр импортолож байгааг олж харж, ач холбогдол өгч, анализ хийх хэрэгтэй байна.

Тухайлбал, өнгөрсөн хугацаанд ажиглагдсан том асуудал бол хүнсний хангамж. Энэ тал дээр бид хөрш улсуудаас, ялангуяа БНХАУ-аас ямар их хамааралтай вэ гэдгээ бодитоор харлаа. Тиймээс нэн тэргүүнд дотооддоо хүнсний ногоог тасралтгүй үйлдвэрлэх шаардлагатай байна.

Дотоодын хэрэгцээг мэдээж бүрэн хангаж чадахгүй ч гэсэн аль болох хүртээмжтэй хангах боломж бололцоо юу байна гэдгийг бид хоёр жил гаруй судалсны үндсэн дээр БНСУ-ын “ухаалаг хүлэмж”-ийн тэргүүлэгч компани болох “PlanT-Farm” компанитай харилцаа тогтоож, Монгол Улсын иргэдийн хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, импортын хамаарлыг арилгах үндсэн зорилгын хүрээнд хөдөө аж ахуйн нэн дэвшилтэт технологи ашиглан нарийн ногоо ургуулах гидропоник хүлэмжийг байгуулах ТЭЗҮ-ийг боловсруулсан. Удахгүй шинэ үеийн гидропоник хүлэмж байгуулахаар ажиллаж байна. Энэ бол дотоодын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх гэсэн бидний нэг оролдлого.

-Ер нь Монголд бизнес эрхлэх эрх зүйн орчин ямар байна, юуг хэрхэн сайжруулах хэрэгтэй байна вэ?

-Монголд хоёр зах зээл бий. Бизнес ч, гадаадын хөрөнгө оруулалт ч зах зээлээс эхэлдэг. Гадаадын

хөрөнгө оруулагчид манай юуг харах вэ? Нэгдүгээрт, дотоодын зах зээл нь хэр том бэ гэдгийг судална. Хоёрдугаарт, Монголын газар зүйн байршил болон байгалийн тогтоц, эсвэл өнөөдрийг хүртэл ирсэн уламжлалынх нь дагуу ямар бүтээгдэхүүн экспортлох боломжтой вэ гэсэн ийм хоёр зүйлийг эхэлж харна. Энэ хоёр зүйл дээр үнэлэлт дүгнэлт өгч, боломж байна гэж үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирнэ.

Манай улсад боломж байна гэж үздэг. Дотоодын хэрэгцээ нь импортоос маш их хамааралтай учраас бидэнд том боломж байна гэж хэлж байгаа юм. Даанч тэр боломжийг бүрдүүлэхүйц хэмжээний санхүүгийн эх үүсвэрийг яаж бүрдүүлэх вэ гэдэг л асуудал юм. Урт хугацааны үйлдвэрлэл нь маш урт хугацааны санхүүжилтээр босч ирнэ. Худалдааны санхүүжилт буюу богино хугацааны санхүүжилтээр бий болчих зүйл биш. Гэтэл урт хугацааны санхүүжилт Монголд дутагдалтай. Урт хугацааны санхүүжилт хийчихээд, эрсдэлээ даагаад хүлээгээд суух дотоодын хөрөнгө оруулагч Монголд цөөн. Энэ тохиолдолд ГХО-ыг оруулж ирэхээс өөр аргагүй болж байгаа юм.

Гадны хөрөнгө оруулалт орж ирэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай. Үүний тулд хөрөнгө оруулагч хөрөнгөө оруулаад, өсгөөд, буцаагаад хөрөнгөө аваад явахад эрсдэл байна уу? Үүнд хамгийн түрүүнд үнэлэлт дүгнэлт хийж, анхаарал хандуулах хэрэгтэй. Миний хувьд энэ талд жаахан айдастай байдаг.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалт татах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх хууль, хуулийн төслүүд ярьж байгаа энэ үед та санаа оноогоо хуваалцана уу?

-Манай Премиум группт гадаадын хөрөнгө оруулагчтай ажиллаж байсан туршлага бий. Компанийн 20 орчим хувийг Америкийн хөрөнгө оруулагчид эзэмшиж байсан. Одоо бол бид хөрөнгө оруулалтыг нь нөхөж төлөөд 100 хувь Монголын хөрөнгө оруулалттай компани болсон.

Гадны хөрөнгө оруулагчдыг татах эрх зүйн орчны хувьд тогтвортой байдал хамгийн чухал. Гэтэл бид урваж шарваад, өөрсдийнхөө тоглоомын дүрмийг өөрчлөөд байх юм бол ямар хөрөнгө оруулагч манай улсад орж ирэх вэ.

Бид хөрөнгө оруулагчийн нүдээр харж сурмаар байна. Тухайлбал, Монгол руу гадны хүн хөрөнгө оруулалт хийе гэж бодъё. Миний дээр хэлсэнчлэн тухайн хөрөнгө оруулалтаас бий болсон бүтээгдэхүүн Монголд зарагдах уу, гадаадад ▶

► гарах уу гэдгийг харна. Экспортын бүтээгдэхүүн зарах тохиолдолд харьцангуй гайгүй. Яагаад гэвэл Монголд үйлдвэрлэл болоод бусад зүйлс явуулах төдийгөөр эрсдэл нь хязгаарлагдана. Гэтэл дотоодын зах зээлд бүтээгдэхүүнээ зарна гэвэл дотоод зах зээлийн багтаамжийг харна.

Монголд хамгийн дутагдалтай зүйл бол дотоодын логистик. Үйлдвэрлэл явуулах, түүхий эдээ татаж авчраад боловсруулах, дараа нь буцаагаад түгээх логистик асуудалтай гэдэг нь харагдана.

Ингээд дэд бүтэцгүй юм байна гэсэн ойлголтыг авна. Хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн ч төр хууль гаргаад өөрчилчихдөг. Урьд өмнө нь байнга өөрчилж байсан учраас шинэ хуулийг ч өөрчлөхгүй гэх баталгаа байна уу. Итгэж найдаж болох уу. Эрх зүйн орчин тогтвортой явж чадах уу.

Дараагийн бүр том асуудал бол хүний нөөцийн хувьд их дутагдалтай. Боловсрол алга, чадавх нь муу юм байна. Хүмүүсийг сургах нь цаг авсан маш хэцүү ажил учраас өөрсдийнхөө мэргэжилтэн хүмүүсийг авчирна, гаднын экспертүүд ирэхээр өртөг өснө. Ийм л шалтгаанаар олон эксперт манайд ирж ажилладаг. Оюутолгой болон бусад компанийг гадны олон эксперт мэргэжилтнүүд авчирч, өндөр цалинтай ажиллуулж, хамаг мөнгийг аваад явчихлаа гэж шүүмжилдэг. Яг үнэнийг хэлэхэд манай монголчуудын чадавх муу учраас экспертүүд олноор ирсэн гэдгийг ойлгох хэрэгтэй.

-Гадны экспертүүд ажиллуулахад өртөг өндөр байдгийн шалтгааныг та товч тайлбарлана уу?

-Олон шалтгаан бий. Тухайлбал, тэд гэрээсээ хол ажиллаж буй тул хүүхдүүдээ хувийн томоохон сургуульд өгч, гайгүй байранд амьдрахыг бодно. Даатгалын асуудал гарч ирнэ. Эх орон, гэрээсээ хол ажиллаж буй тул өндөр цалин авахгүй бол сэтгэл ханамжгүй болно. Ийм байдлаар гадаад ажилтнуудын өртөг өсдөг. Өртөг өсөхөөр Монголд хөрөнгө оруулалт хийсний өгөөж гарч ирэхгүй.

Тэгвэл “Бид ажлыг ягштал хийнэ” гэсэн бэлэн ард түмэн байвал хөрөнгө оруулалтууд орж ирнэ, өгөөж нь ч ашигтай гарна. Ийм ажилтнууд байвал өртөг хамаагүй бага болно. Иймээс л хөрөнгө оруулагчид Монголын ажилтнуудыг түрүүлж харна. Гэтэл манай боловсролын систем, хүмүүсийн чадавх, ур чадвар ямар билээ.

Сурах эрмэлзэл байна уу? Ажлыг гялалзуулаад өгье гэсэн хүсэл мөрөөдөл байна уу? Эсвэл зүгээр л унтаа хүмүүс юм уу. Энэ мэт нь гадаадын хөрөнгө оруулалт амжилттай орж ирэх эсэхийн том шалгуур болдог.

Тэдний нүдээр харахаар манайд хөрөнгө оруулах уу, үгүй юу гэдэг маш хэцүү асуудал байгаа биз. Ингээд л өөр улсад хөрөнгө оруулахаар яваад өгч байгаа юм. Монгол ганцаараа нөөцтэй улс биш шүү дээ.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг ярихаар өнгөрсөн хугацаанд төр нь хулхидсан, хамтраад хөрөнгө оруулалт хийсэн компаниуд, монгол хүмүүс хулхидсан гэж ярьдаг. Хулхидсаагүй юм байхгүй болж таардаг, монголчууд.

-Энэ бол хувь хүмүүсийн үзэл баримтлал, суурь хүмүүжилтэй холбоотой. Хүмүүжиж, тогтворжоогүйн шинж. Хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг даах ёстой гэсэн сэтгэхүй монголчуудад бүрэн сууж амжаагүй байна. Төрд ажилладаг хүмүүс ч, хувийн хэвшлийнхэн ч адилхан.

Би Эдийн засгийн чуулганы урьдчилсан “Төрийн бүтээмжийн шинэчлэл” хэлэлцүүлэгт панелистаар суусан. Миний хэлсэн зүйлийн гол санаа энгийн. Монголд санамж бичиг гэж хэлдэг. Энэ санамж бичигт гарын үсэг зурахаасаа өмнө сайн бодох ёстой. Төр нь ч, бизнесийнхэн ч. Гэтэл манайхан өнөөдөр хөрөнгө оруулалт татах зорилгоор төмөр зам, авто зам барина гэж хойд, урд хөршид очиж гарын үсэг зураад яваад байгаа.

Монголчуудын нүдээр санамж бичиг бол гэрээ биш, гарын үсэг зурлаа гээд ямар ч хариуцлага хүлээхгүй гэж ойлгодог. Харин нөгөө талын хүмүүсийн нүдээр харвал санамж бичиг тэдэнд маш чухал зүйл. Маш их бодож, судалж төлөвлөсний эцэст бизнес хийе гэж хэлж байгаа хэрэг юм. Ийн нарийн тооцсоны эцэст санамж бичиг үйлдэхээр ирдэг. Санамж бичгийн дараах зүйл нь техникийн ажлууд байдаг. Нарийвчилсан судалгаанууд хийж, нөхцөлүүдээ тохирно. Гэхдээ санамж бичиг үйлдэнгүүтээ маргааш нь гэрээ хийнэ гэж байхгүй. Хамгийн гол нь тэдний хувьд санамж бичиг зурах уу, үгүй юу гэдгээ шийдэх байдаг. Миний ажигласнаар энэ алдаа манайд олон жил явж байна.

Санамж бичиг зурсан учраас одоо ажил явах юм байна гэж нөгөө тал ойлгодог. Гэтэл энэ нь улс үндэстний нэр хүнд, амлалт гэдгийг бид ерөөсөө ойлгохгүй байгаа юм. Санамж бичиг бол амлалт.

Аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд ч адилхан. Манай бизнесийнхэн төр засгийн удирдлагуудын айлчлалаар явахдаа хаа хамаагүй санамж бичигт гарын үсэг зурчихдаг. Ямар нэг санамж бичигт заавал гарын үсэг зурах ёстой гээд ойлгочихсон байдал ажиглагддаг. Энэ нь эргээд бидний нэр хүндэд нөлөөлж байгаа юм. ►

**Монголд
хамгийн
дутагдалтай
зүйл бол
дотоодын
логистик**

► **-Монгол Улс ГХО-ыг татахад анхаарч, төрийн өндөрлөгүүд бүгд гадаадын хөрөнгө оруулагчдаас уучлалт гуйж, тэднийг урилаа шүү дээ.**

-Хамгийн чухал асуудал бол ГХО-ын хуулийг өөрчлөх хүсэл эрмэлзэл Монголын төрд байна уу гэдэгт оршиж байна. ГХО-ыг татах үзэл баримтлал нь чин сэтгэлээсээ юм уу, үгүй юу гэдэг маш чухал. Түүнээс хүн хуурах гэж буй мэт “ГХО хэрэгтэй байна, та нар хүрээд ир” гэсэн байдлаар хайр зарлах өөр хэрэг. Хайр зарлавал зарласан шиг зарлах ёстой.

Хоёрт, эрх зүйн орчинд судалгаа шинжилгээ хийж, хэлэлцүүлэг хийх ёстой. Түүний дараа хуулиа баталж, хамгийн гол нь дахин гуйвж, урвахгүй байх нь хамгаас чухал байна. Гуравт, хувийн хэвشلүүд хийж чадахгүй, төр зайлшгүй хийх ёстой, үр ашиг багатай мөртлөө зайлшгүй хийх ёстой салбарт хөрөнгө оруулалт хийх ёстой. Тухайлбал, боловсрол. Энэ салбарт маш их хэмжээний хүчин чармайлт гаргах ёстой. Боловсрол бол дэд бүтэц. Тэгээд бусад дэд бүтэц, эрчим хүч, газрын тос, төмөр зам, автозам, боомтууд орно. Дээр нь татварын орчинтой зөв уялдаж байна уу гэдгийг харах шаардлагатай.

Манай бизнесийнхэнд тулгардаг нэг том асуудал нь давхар татвартай улс орнуудтай бизнес хийхэд татварын асуудал тодорхой бус байдаг. Давхар татвар нь нэг газар авсан бол нөгөө нь авах ёсгүй юм. Аль улстай яаж хийснээс үл хамаараад Монголд л бүгдийг авах ёстой мэт ойлголт бий. Давхар татвараас чөлөөлөх гэх мэт гэрээнүүдийг тодорхой болгох хэрэгтэй.

Эдгээр зүйл тодорхой болоод ирвэл хөрөнгө оруулагчид дүгнэлт хийх боломж нь бий болно. Гэхдээ шууд ороод ирнэ гэж горьдож болохгүй.

Дээр хэлсэнчлэн уул уурхайн том төсөл хэрэгжүүлэхэд хөрөнгө оруулагч бүгдийг хийхгүй нь ойлгомжтой. Өнөөдөр Оюутолгой Хятадаас их хэмжээний эрчим хүч авч байгаа. Учир нь бид тэр хэмжээний эрчим хүч нийлүүлэх дэд бүтцээ шийдээгүй өдий хүрсэн. Бид дэд бүтцээ бүрдүүлээгүй байж Оюутолгойг, хөрөнгө оруулагчдыг нь буруутгана. Энэ бүгдийг ойлгодог, чадвартай хүн цөөн. Гэхдээ суралцаасай. Энэ нь эргээд нөгөө л хүмүүжил, үзэл баримтлалтай холбогдоно. Тухайлбал, авлига авахгүй байх сэтгэлгээ, хүмүүжил, сэтгэл, чадамж тэр хүнд байна уу гэх мэт.

Бас нэг жишээ. Засгийн газар дээр ярьсан зөөлөн дэд бүтцийг барих гэхээр мөнгөгүй. Санхүүгийн

асуудлыг нь шийдэхийн тулд бонд босгоно. Бонд босголоо гэж бодоход “Бид танай бондуудад хөрөнгө оруулсан. Гэтэл танай засаг зарцуулалт дээр анхаараагүй. Зарцуулалт нь авлигын шугамаар явчихсан, өгөөж байхгүй. Танай улс дефолт болохгүй гэх баталгаа хаана байна” гэж асууна. Бид хэлэх үггүй шүү дээ. Тэгэхээр бид Хөгжлийн банкны асуудлыг хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх ёстой. Тэгвэл гадны хөрөнгө оруулагчдад итгэл төрнө. “Бид Хөгжлийн банкны асуудлыг ингэж шийдсэн. Энэ бүгдтэй ингэж тэмцсэн, тунгалаг байдлаар асуудлыг шийдсэн” гэдгээ харуулах ёстой. Түүнээс мянга гуйж гувшаад хэн ч ирэхгүй.

-Монголд бизнес хийх маш хүнд гэдэг. Премиум группт бизнесийн ямар бэрхшээл хүндрэл байна, түүнийг хэрхэн шийдэж, даван туулж байна вэ?

-Миний баримталдаг үзэл бол бурууг хүнээс хайх хэрэггүй гэж боддог. Бурууг эхлээд өөрөөсөө, өөрсдөөсөө хайх хэрэгтэй. Бизнесет ковид, дайн зэрэг ямар нэг гадны нөлөө байнга л тохиолдох болов уу. Гагцхүү хэлбэр нь өөрчлөгдөөд явна. Тэгэхээр ийм нөлөөлөл байнга байна гэж үзээд бизнесийн хувьд тэсч чадах чадвар бидэнд суусан уу гэдэгт эхлээд дүгнэлт хийх хэрэгтэй. Тэсч чадахгүй, том цохилт аваад унаж буй бол бид өөрсдөөсөө асуудлыг хайх нь зөв болов уу. Гадны ийм эрсдэлүүдээс хамгаалж чадах хэмжээнд ажиллаж, компаниа хөгжүүлж чадаагүй байна гэдэгт дүгнэлт хийх нь зөв.

Манай компанийн хувьд тодорхой хэмжээгээр гадны нөлөөнд өртсөн. Гэхдээ шоконд орох, хэцүү байдалд орох хэмжээнд нөлөөлөөгүйд баярлаж байгаа, залуустаа. “Бизнесээ хийнгээ суралцах ёстой” гэж би хэлдэг. Залуус маань сурч, чадавхаа дээшлүүлж байгаа учраас манайх шоконд өртөх нь гайгүй байна гэж ойлгож болно.

-Монголчууд ГХО-ыг шууд мөнгөн дүнгээр хардаг. Гэтэл ГХО-ын цаана олон зүйл дагаж орж ирдэг. Тухайлбал, СУ-гийн хөрөнгө оруулалтыг дагаж Монголд юу орж ирсэн бэ?

-ГХО-ыг манайхан гаднаас мөнгө авах гэж хандаж ярьдаг. Тухайлбал, СУ сүлжээ дэлгүүрийг ажиллуулж буй манай охин компани гадны хөрөнгө оруулалттай. Солонгос дахь эзэмшигч компанийн найм орчим хувийг эзэмшдэг.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын хамгийн том ач холбогдол нь монголчууд шинэ зүйлд суралцаж буй нь юм. Бид гадны том соёлыг нэвтрүүлж, 30 жил явсан замыг гурван жил дотор сурч байна. Ажиллах ►

► хүчний ур чадвар, боловсрол, чадавх бол маш том хөрөнгө оруулалт. Ажиллах хүчийг чадавхуулах нь хөрөнгө оруулалтын том үр дүн. Премиум компани Оюутолгой компанийн бэлтгэн нийлүүлэгчээр ажиллаад таван жил болж байна. Анхны ханган нийлүүлэгч одоогийн ханган нийлүүлэгчийн хооронд маш том ялгаатай. Үүнээс бид хамгийн чухал зүйл бол хүн гэдгийг мэдэрсэн.

Бид аюулгүй ажиллагаа чухал гэдгийг мэддэг байсан ч Оюутолгой төслийн ханган нийлүүлэгчээр ажиллахдаа аюулгүй ажиллагааг яаж хангах вэ гэдгийг яс махандаа тултал суралцсан.

Үр дүнд нь бид 2020 онд Оюутолгой компанийн хамгийн ур чадвартай, аюулгүй ажиллагааг чанд хангасан шилдэг компаниар шалгарсан. Мөн ондоо “Рио Тинто” группийн 35 гаруй улсад үйл ажиллагаа явуулж буй 37 мянга орчим ханган нийлүүлэгчээс манай компани нэгдүгээр байрт шалгарч, “Рио тинто” группийн гүйцэтгэх захирлын шагнал авсан.

-Баяр хүргэе. Маш сайхан мэдээ байна. Дэлхий даяар үйл ажиллагаа явуулж буй “Рио Тинто”-гийн төслүүд дотроос Монголын компани нэгд шалгарна гэдэг бол үнэхээр бахархам амжилт байна.

-Баярлалаа. Монгол залуус ийм хэмжээнд аюулгүй ажиллагааг хангаж сурч байна. Дараагийн Оюутолгой шиг том хөрөнгө оруулалттай төслүүд, ГХО орж ирэхэд дэд бүтцийг нь бэлтгэхчигсэн гэсэн үг. Энэ бол хөрөнгө оруулалтын маш том үр дүн. Бүх зүйлийг мөнгөөр хэмжихээ болих хэрэгтэй. Монголд үлдэж буй үнэ цэн гэж харах хэрэгтэй.

-CU орж ирээд олон зүйлийг өөрчиллөө. Худалдааны салбарт гарсан соёлын шинэчлэл гэж үзэх хүмүүс цөөнгүй байна.

-Маш их ач холбогдолтой. Хэрэглэгчдийн хувьд гарал үүсэл нь мэдэгдэхгүй хоол идвэл хэцүү шүү дээ. Бид эрүүл ахуйн өндөр хяналт дор үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээр хэрэглэгчийг хангаж, цаг хугацааг нь хэмнэж байна. Мөн тухтай, цэвэрхэн орчныг бүрдүүлж байна. Бид Нийслэлийн цагдаагийн газартай хамтраад хүүхэд хамгаалах ажил хийсэн. Төөрсөн хүүхэд орж ирэхэд нь туслах, мөн 24 цагаар ажиллаж шөнө орой ажилладаг хүмүүсийг ороод ирэхэд нь үйлчилгээ үзүүлж байна.

Залуус маань ч маш их зүйл сурч байгаа. Үйлчилгээ гэж юу юм, үйл ажиллагааг хэрхэн төлөвлөх вэ, ажлын дараалал, юунд алдаж онож байгаадаа анализ хийхийн зэрэгцээ харилцааны соёлд суралцаж байна. CU сүлжээ дэлгүүрүүдэд

2700 гаруй залуус ажилладаг.

Гоё бүтээгдэхүүн хийх санаатай хүмүүс олон байдаг. Гагцхүү хийсэн бүтээгдэхүүнээ хаана зарах вэ гэдэг асуудал хүндрэлтэй. Тэгвэл бид тэр хүмүүсийн бүтээгдэхүүнийг зарж өгч байгаа юм. Урамшсан хүмүүс бүр гоё бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, өөр шинэ санаа руу орж байна. Энгийн жишээ хэлэхэд, сард хоёр сая гаруй төгрөгийн борлуулалт хийдэг залуус манайхтай хамтран ажилласнаар сарын 200 гаруй сая төгрөгийн борлуулалт хийдэг болсон. Борлуулалт нь 100 дахин өссөн гэсэн үг. Ийм боломжууд бий болгож, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулж байна. ЖДҮ бол тухайн улсын тогтвортой хөгжих бааз суурь. Тиймээс бид улс орондоо тогтвортой эдийн засгийн бааз суурийг бүрдүүлж өгч байна гэж бодож байгаа. Үйлчлүүлэгч нараа ч сургаж байна. Өглөөний цай уудаггүй хүмүүс уудаг боллоо.

Нөгөө талаас олон хүн Солонгосын хөрөнгө оруулагчдыг оруулж ирсэн гэж шүүмжилдэг. Харин би хөрөнгө оруулагчид олноор орж ирээсэй гэж хүсдэг. Солонгосын хөрөнгө оруулагчид манай компанийн найман хувь, үлдсэн 92 хувийг 9700 монголчууд эзэмшиж байна. CU бол Монголын, эдгээр 9700 хувьцаа эзэмшигчдийн компани. Тиймээс бид эх оронч, зөв бизнес эрхэлж байгаа гэж боддог.

-Танай компанийн алсын хараа юунд чиглэж байгаа вэ?

-Алсын хараа, эрхэм зорилго компани бүрд ялгаатай. Харин өөрчлөгдөх ёсгүй зүйл бол үнэнч байх юм. Бид чин сэтгэлээсээ, урт хугацаанд оршин тогтнох ямар нэг үнэт зүйлийг бий болгох шаардлагатай. Хүмүүсийн хэрэгцээг хангадаг бүтээгдэхүүн үйлчилгээг бий болгож буй бизнес л оршин тогтнож чадна. Түүнээс биш богино зайд сэтгэж, хурдан ашиг олохын тулд өөрийн үзэл баримтлалаас ухарч, ёс суртахуунгүй бизнес хийгээд эхэлбэл юу болох вэ. Хүн хуурч, худал хэлж, хулхидаад эхэлбэл урт хугацаанд оршин тогтнож чадахгүй.

“20 жилд бий болгосон бизнесээ чи хоёр минутад устгаж чадна” гэж дэлхийн тэргүүлэх бизнесмэн хэлсэн. 20 жил зүтгэж хөдөлмөрлөж босгочихоод нэг л ёс суртахуунгүй үйлдэл хийхэд хоёр минутад л бизнес үгүй болно гэсэн санаа. Ёс суртахуун, ёс зүйг бид өндөрт авч үзэж баримтлахыг хичээдэг. Энэ нь манай залуусын ажилд нэвт шингээд явж байгаа. ■

Бид чин сэтгэлээсээ, урт хугацаанд оршин тогтнох үнэт зүйлийг бий болгох шаардлагатай

Дотоодын хөрөнгө оруулалт

Н.Мөнхнасан: Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн тэгш хэрэгжилтэд анхаарах хэрэгтэй

Хэрэг маргаан нь олон жил сунжирдаг, эсвэл шийдэгддэггүй байдлаас болж асар их зардал, цаашлаад ихээхэн цаг хугацаа алдах нөхцөл хөрөнгө оруулагчдад тулгардаг. Энэ мэт засаж залруулах шаардлагатай олон асуудал бий ч арга хэмжээ аваад сайжруулбал улсынхаа хөгжил дэвшилд хэрэгтэй, чанартай хөрөнгө оруулалт татах бүрэн боломж бий. Нөгөө талдаа бид дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг ч ижил түвшинд анхаарах ёстой.

Ялангуяа импортыг орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг, шинэ технологи, ноу хау, шийдлүүдийг нэвтрүүлж байгаа дотоодын хөрөнгө оруулагчдын улс орныхоо хөгжилд бодит хувь нэмэр оруулсаар ирснийг орхигдуулахгүй анхаарах хэрэгтэй.

-Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхийн тулд хувийн хэвшил хэр оролцоотой байх ёстой вэ?

-Хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад хувийн хэвшил, тэр дундаа гадны хөрөнгө оруулалт амжилттай татсан аж ахуйн нэгжүүдэд тулгарч буй хүндрэлүүдийг сайн сонсох, түүнийг засаж залруулахад онцгой анхаарах хэрэгтэй.

Тухайлбал, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль хэрэгждэггүй, эсвэл ялгавартай хэрэгждэг байдлаас үүдэн хохирч байгаа аж ахуйн нэгжүүдийн төлөөлөл бол “Монцемент” компани. 2013 онд эдийн засаг хямарсан, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) эрс буураад байсан үед Европын Сэргээн Босголт Хөгжлийн Банк (EBRD)-наас импортыг орлох “Монцемент” үйлдвэрийн төслийг хэрэгжүүлэхээр хөрөнгө оруулалт татаж, улмаар Монгол Улсдаа анхны гэсэн бүхий л технологийг нэвтрүүлсэн.

Гэвч Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд тодорхой заасан татварын дэмжлэг хэрэгждэггүй, эсвэл ялгавартай хэрэгждэг байдал тулгарч, зургаан жилийн хугацаанд хууль, шүүхийн байгууллагад хандсаар ирсэн нь нэг талдаа гадны

Монгол дахь Америкийн Худалдааны Танхимын дэд дарга, Монполимет Группийн ТУЗ-ийн дарга Н.Мөнхнасантай ярилцлаа.

-Та Монголын өнөөгийн гадаадын хөрөнгө оруулалт татах орчин нөхцөлийг хэрхэн дүгнэх вэ?

-Манай улс 2013 онд Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг Их хурлаар соёрхон баталж хэрэгжүүлж ирсэн. Уг хууль нь гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай өмнөх хуулийг сайжруулж, ганц гадаад бус дотоодын хөрөнгө оруулагчдаа ч ижил тэгш дэмжих бодлогыг тусгасан нь сайшаалтай зүйл болсон. Гадны хөрөнгө оруулагчид аливаа төсөл хөтөлбөрт хөрөнгө оруулах шийдвэрээ гаргахдаа эхлээд тухайн улсын Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, эрхзүйн орчин, татварын тухай хуулиудыг нэн түрүүнд судалж, хэрэгжилтийг нь онцгой анхаардаг.

Өнөөдрийн нөхцөл байдлыг яривал дээрх хуулиуд хоорондоо уялдахгүй байгаагаас олон хөрөнгө оруулагч хохирсон явдал бий. Түүнчлэн манай шүүх тогтолцооны гажуудал бас байна.

Дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг ч ижил түвшинд анхаарах ёстой

► хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг манай хуулийн тогтолцоо алдсан, нөгөө талдаа компани асар их цаг хугацааны алдагдалд орсон хэрэг болж байгаа юм. Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем legalinfo.mn сайт руу ороод харвал энэ хуулийн 11.2.1-д заасан бусад салбар буюу төрийн өмчит компаниуд газрын тос, хөдөө аж ахуйн, технологийн бус тоног төхөөрөмж, бараа материалын чиглэлд татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдэлдэг. Үүнийг нэг мөр шийдэж, хөрөнгө оруулагчдыг гомдолгүй болгох нь чухал төдийгүй ингэснээр бид цаашид чанартай хөрөнгө оруулалт татах томоохон хөшүүрэг, дэмжлэг болох юм.

Ер нь аж ахуйн нэгжүүд олон улсын хэмжээний төслийг хэрэгжүүлэхийн тулд өөрсдийн хөрөнгө мөнгөнөөс гадна гадаадын хөрөнгө оруулалт татахын төлөө асар их цаг хугацаа зарцуулж, гэрээ хэлэлцээр хийж, ихэнхдээ бүтэлгүйтдэг тохиолдол ч бий.

-Бизнесийн салбарын томоохон төлөөллийн хувьд та төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хэрхэн харж байна вэ?

-Төр нь хувийн хэвшилдээ итгэх итгэл, эргээд хувийн хэвшил итгэлийг нь алдахгүй харилцан нэгнээ дэмжиж байж цаашдын хамтын ажиллагаа улам өргөжиж бэхжих болов уу.

Хувийн хэвшлийн төлөөллүүд хэлэлцэж буй хууль, журмуудад МҮХАҮТ болон Амчам-аар дамжуулан санал, зөвлөмжүүдээ идэвхтэй өгч оролцдог. Гэтэл бодит байдал дээр зөвлөмжүүдийг маань тухайн хуульд тусгадаггүй байдал ихээхэн ажиглагддаг. Ялангуяа хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд өнөөдөр үүсээд буй маргаануудыг нэгтгээд бүх компаниудын түвшинд ямар хууль үйлчлэхгүй байна, ямар асуудал дээр ялгаварлалтай хандаж байгаа, юунаас болоод байна вэ гэдгийг нухацтай хэлэлцэж, судалж шийдвэрлэх хэрэгтэй. Түүнчлэн төр засгийн тогтвортой байдал, бодлогын залгамж халаа маш чухал.

Бодлого тогтворгүй, байнга өөрчлөгдөх нь хувийн хэвшилд дахиад л чирэгдэл учруулж, тодорхойгүй нөхцөл байдалд оруулдаг.

-Цар тахал, ОХУ болон Украины асуудлаас үүдэж манай улсын эдийн засагт шок үүсэж байна. Хувийн хэвшилд дээрх байдал хэрхэн нөлөөлж байна вэ?

-Иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн өдөр тутмын амьдрал, үйл ажиллагаанд эдийн засгийн шок маш хүнд тусаж байна. Аж ахуйн нэгжүүд өмнө

нь байгаагүйгээр зардлын маш том өсөлтөд орж байна. Импортын тээврийн үнэ л гэхэд 10 дахин өссөн.

Валютын ханшийн тогтмол хурдацтай өсөлт мөн нөөцийн хомсдолоос үүдээд ам.долларын зээлтэй, гадаад түнштэй хамтран ажилладаг байгууллагуудын ханшийн алдагдал улам нэмэгдэж, зээлээ хуваарийн дагуу төлөхөд хүндрэлтэй болсон. Арилжааны банкууд өдөрт 20 сая төгрөгийн валют арилжааны хязгаар тогтоогоод удаж байна. Цар тахлаас үүдэлтэй тээвэр логистикийн гацаа, хил гаалийн асуудал гээд үндсэндээ хоёр жилийг маш хүнд, тодорхойгүй нөхцөл байдалд өнгөрүүлж байна. Ихэнх салбарын хувьд хэрэглээний бараа материал нь импортоос хараат байдаг учир ажил удаашрах, зогсох зэрэг томоохон асуудлууд үүсэж байна.

Харин ийм үед дотоодын цементийн үйлдвэрүүд байгуулагдсан нь үр дүнгээ өгч, ач холбогдлыг нь ч нийтээрээ ойлгож байгаа нь сайн хэрэг.

Цаашдаа манай улс ган, арматур зэрэг бусад стратегийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж, газрын тосоо ч боловсруулдаг болох хэрэгцээ шаардлага нэн түрүүнд бий.

-Арилжааны банкууд ам.долларыг хязгаартай өгч байгаа энэ үед гадаадын хөрөнгө оруулагчидтай хамтран ажилладаг танай компани валютын хомсдолд өртөж байна уу?

-Манай компани EBRD-ын хөрөнгө оруулалт, дэмжлэгтэйгээр Монгол Улсын хүчин төгөлдөр хэрэгжиж буй хууль эрх зүйн хүрээнд байгуулагдаж төслийн үе шатнаас бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн бие даасан шат хүртэл үйл ажиллагаагаа тогтвортой явуулсаар ирсэн. Ам.долларын зээл, санхүүжилтээ хуваарийн дагуу төлөх гэхээр өдөрт 6000 ам.долларын хязгаар тогтоочихсон байгаа нь үнэхээр хүндрэлтэй байна.

Түүнчлэн, Хөгжлийн банкнаас ам.долларын эх үүсвэргүй төслүүд дээр доллароор зээл олгосон нь ханшийн асар их алдагдалд оруулж, өдөр ирэх тусам хэмжээ нь өсөн нэмэгдсээр байна. Тиймээс Монголбанкнаас цаашид үүнд анхаарч зөв зохицуулалт хийх шаардлагатай.

Манай компанийн хувьд Хөгжлийн банкнаас авсан зээлээ тухайн үеийн ханшаар тооцвол 100 хувь төлөөд дууссан. ■

Төр засгийн тогтвортой байдал, бодлогын залгамж халаа маш чухал

Алдаа, оноо

Хөрөнгө оруулалтын орчны учрыг олж, хужрыг тунгаавал

Өнөөдөр дэлхийн ихэнх улс гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО)-ыг татах замаар эдийн засгаа хөгжүүлэхийн төлөө хүчтэй өрсөлдөж байна. Харамсалтай нь, Монгол Улс сүүлийн жилүүдэд эдийн засгаа тэлж, өрсөлдөх чадвараа дээшлүүлэн, хөрөнгө оруулалтанд ээлтэй улс болохын тулд ГШХО-ыг хангалттай хэмжээгээр татаж, хамгаалж чадалгүй маш их хугацаа алдлаа.

Монгол Улс дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын өнөөгийн байдлыг ойлгохоосоо өмнө юун дээр алдсанаа, ямар алдааг давтан гаргаж байснаа эхлээд эргэн харах ёстой юм.

Алдаа + Оноо

Өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд Монгол Улсын хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчинд хөрөнгө оруулагчдыг үргээсэн олон алхам хийгдсэн бол бусад улс орнууд эсрэгээрээ хөрөнгө оруулалтыг дэмжих урамшууллын бодлогуудыг амжилттай хэрэгжүүлжээ. Тухайлбал, 2012 онд батлагдсан Стратегийн ач холбогдол бүхий салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгжид гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах тухай хууль, 2013 онд батлагдсан Хөрөнгө оруулалтын

тухай хууль, 2014 онд батлагдсан Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого зэрэг бодлогын томоохон бичиг баримтууд нь ГШХО-д сөрөг нөлөө үзүүлж, улмаар 2011-2015 онуудад ГШХО-ын хэмжээ огцом буурчээ.

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчинд дараах хүчин зүйлүүд сөргөөр нөлөөлсөн гэж үзэж болно.

Давхар татварын хэлэлцээрүүдийг цуцалсан, эсвэл өөрчилсөн: 2012 оныг хүртэл Монгол Улс хөрөнгө оруулалт татахын тулд олон тооны давхар татварын хэлэлцээр байгуулсан. Хэрвээ бид 2012 оныг хүртэлх ГШХО-ыг харвал ихэнх нь энэхүү давхар татварын хэлэлцээрүүд дээр үндэслэсэн бөгөөд энэ нь хөрөнгө оруулалт татах чухал хүчин зүйл болж байв. Ямар шалтгааны улмаас эдгээр давхар татварын хэлэлцээрүүдийг цуцалсныг ойлгож байгаа боловч энэ нь бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчинд том саад тогтор болж байна.

Хөрөнгө оруулалтын орчинтой холбоотой голлох хуулиудын заалтууд улам муудсан: 2012 оныг хүртэл Монгол дахь хөрөнгө оруулалтыг 1993 оны Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулиар (ГХОХ) зохицуулж байсан агаад уул уурхайн салбарыг 1997, 2006 онд батлагдсан Ашигт малтмалын тухай хууль “хариуцаж” байв. Эдгээр хууль нь ихээхэн хэмжээний “татвар, хураамж, төлбөр”-ийг харьцангуй удаан хугацаагаар тогтворжуулж, санхүүгийн шаардлагын хувьд харьцангуй нам босготой, түүнчлэн, аливаа маргааныг олон улсын арбитрын шүүхээр шийдвэрлэх шаардлагуудыг тусгасан байсан. Түүнчлэн, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээ олон улсын зах зээлийн үнээр борлуулах, экспортлох болон ашгаа гадаад руу гуйвуулах эрхийг баталгаажуулж байв.

Харин 2013 оны арваннэгдүгээр сарын 1-нээс хэрэгжиж эхэлсэн Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль нь 1993 оны ГХОХ, 2006 оны Ашигт малтмалын тухай хуулийн хүрээнд байгуулагдсан тогтвортой байдлын болон хөрөнгө оруулалтын

Давхар татварын хэлэлцээрүүдийг цуцалсан нь саад болж байна

► гэрээнүүдийг цуцалж, өмнөх гэрээнүүдийг бодвол маш бага татваруудыг тогтворжуулсан.

Нэмээд тогтворжуулалтын гэрчилгээг бий болгож, уг гэрчилгээтэй холбоотой маргааныг Монгол Улсын шүүхээр шийдвэрлүүлэх (олон улсын арбитрын шүүхэд хамаарахгүй), гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг 100 мянган ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийхийг шаарддаг болсон. Гэтэл Монгол хөрөнгө оруулагчаас үүнийг шаарддаггүй. Мөн хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулахад өндөр босготой шалгуур тавьдаг болсон.

Дүгнээд хэлвэл, одоо мөрдөж буй Хөрөнгө оруулалтын хууль нь томоохон хөрөнгө оруулалтууд татсан үеийн 1993 оны ГХОХ, 1997 болон 2006 оны Ашигт малтмалын тухай хуулиудтай харьцуулахад хөрөнгө оруулагчдыг урамшуулахгүй байна.

Голлох хуулиудад оруулсан нэмэлт өөрчлөлтүүд давуу тал бус сул талыг бий болгосон: Тодруулбал, Ашигт малтмалын тухай хууль, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль, Газрын тухай хууль, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулиудад 2017 онд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтүүд нь хөрөнгө оруулалтанд ихээхэн саад бэрхшээл болж байна. Жишээлбэл, лиценз/хувьцаа шилжүүлсний татвар (ашигт малтмал/үл хөдлөх хөрөнгийн үнэлгээн дээр үндэслэсэн). Татварын хэмжээг 30-аас 10 хувь болгон бууруулсан ч энэ нь хөрөнгө оруулалтад цэвэр алдагдал болж байна (ашигт малтмал/үл хөдлөх хөрөнгийн үнийн дүнгийн 10 хувьд татвар төлөх зохицуулалт нь 2017 оны 11-р сараас өмнө байгаагүй).

Монгол улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтанд орсон: Хувийн хэвшлийнхэн Монгол улс ФАТФ-ын саарал жагсаалтад орно гэдгийг мэдэж байсан. АмЧам Монгол нь дөрвөн том арилжааны банкны удирдлага оролцсон бизнес айлчлалыг АНУ-д хийгээд, буцаж ирэхдээ Монголбанкнаас энэ талаар яаралтай арга хэмжээ авахыг хүссэн. Харамсалтай нь төрийн байгууллагууд хангалттай арга хэмжээ аваагүйн улмаас Монгол Улс саарал жагсаалтад орж байв.

Ашигт малтмалын лиценз олголтыг зогсоосон: Нийт 106 тусгай зөвшөөрлийг цуцалсан нь ноцтой асуудал юм. Үүний дүнд Ашигт малтмал, газрын тосны газрын албан тушаалтнуудад эрүүгийн

хариуцлага хүлээлгэж, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулагчдын ашигт малтмалын лицензийг цуцалсан.

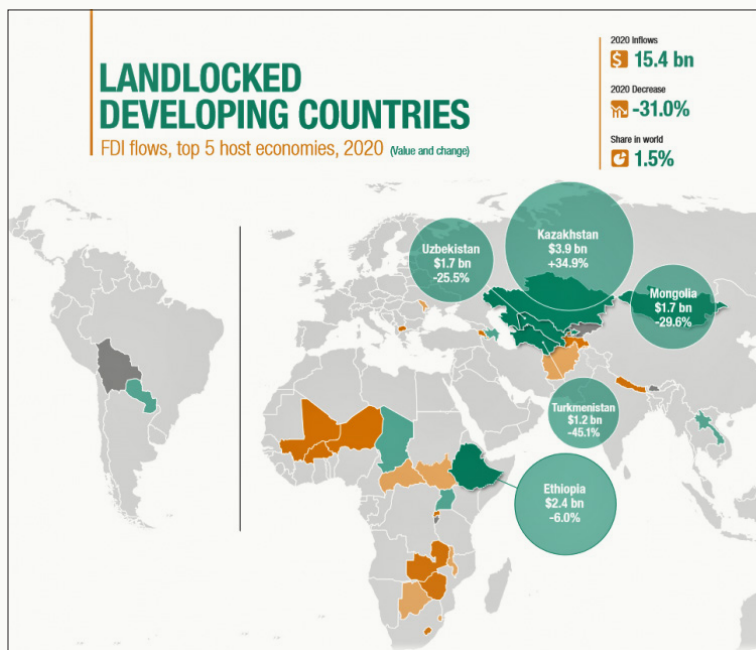
Үүн дээр нэмээд гэнэтийн ашгийн татвар, Урт нэртэй хуулийг баталж гаргасан, татварын маргаан таслах зөвлөл, шүүх засаглал сул зэрэг нь ГШХО-ыг татаж, нэмэгдүүлэхэд сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл, төрийн бодлого, хууль тогтоомж, хууль эрх зүйн болон улс төрийн эрсдэл нь хөрөнгө оруулалт буурахад нөлөөлж байна.

Шийдэл олох нь маш их цаг хугацаа, хичээл зүтгэл шаарддаг бөгөөд бид асуудлыг үүсгэж байгаа үндэс, учир шалтгааныг ойлгохгүйгээр тулгарч буй асуудлаа шийдвэрлэх аргагүй билээ. Хэрэв оролцогч талууд асуудлыг хурдан засаж, шийдвэрлэмээр байвал Монгол Улсын 1990 оноос 2011 он хүртэлх бизнесийн салбар болон хөрөнгө оруулалтыг дэмжсэн зүйлс рүү эргэн харах хэрэгтэй юм. Тодруулбал, бид өнгөрсөн үеийн алдаанаас суралцахын зэрэгцээ тухайн үеийн ололт, дэвшлийг мартах ёсгүй билээ.

Шийдэл + Гарц

НҮБ-ын Худалдаа, хөгжлийн бага хурал байгууллагаас жил бүр гаргадаг Дэлхийн Хөрөнгө Оруулалтын 2021 оны тайлангаас харахад далайд

Татварын хэмжээг бууруулсан ч хөрөнгө оруулалтад цэвэр алдагдал болж байна

Эх сурвалж: UNCTAD[/caption]

- гарцгүй хөгжиж буй есөн орны (Монгол Улс багтсан) хувьд 2020 онд ГШХО-ын орох урсгал 9,2 тэрбум ам.долларт хүрч, 30 хувиар буурсан бөгөөд энэ нь бүсийнхээ 60 хувийг эзэлж байна.

Энэхүү тайланд Монгол Улсын ГШХО 1,7 тэрбум ам.доллар болж, 30 хувиар буурсан бөгөөд үүний шалтгааныг Оюутолгой уурхайн үйл ажиллагаа цар тахлын улмаас доголдсонтой холбон тайлбарласан. Хөрөнгө оруулалтад нөлөөлж буй гол гадаад хүчин зүйлүүд нь уул уурхайд түшиглэсэн эдийн засагтай улсын хувьд Монголын голлох түүхий эдүүдийн глобал эрэлт огцом буурч, цар тахлын улмаас БНХАУ-тай хилээ хаасантай холбоотой гэж дүгнэжээ.

Дээр дурдсан есөн улсаас авторитар дэглэмтэй боловч Монгол шиг далайд гарцгүй хөгжиж буй Казахстан улс 2020 онд далайд гарцгүй орнууд дундаа хамгийн их хөрөнгө оруулалт татсан гэдгээрээ хөрөнгө оруулалтын бодлогын хувьд тохиромжтой жишээ юм.

Казахстаны ГШХО-ын хэмжээ 3,9 тэрбум ам.долларт хүрч, 35 хувиар нэмэгдсэн бол бусад есөн орны хувьд буурсан үзүүлэлттэй. Тус улсын уул уурхай, тээвэр, санхүүгийн үйлчилгээ, мэдээлэл харилцаа, эрчим хүчний салбарт ГШХО нэмэгдсэн бол барилга, металлург, худалдааны салбарт буурсан байна.

Казахстан улсын Ерөнхийлөгч ГШХО-ыг татах шинэ хуулийг (Урамшууллын хууль) 2014 оны зургадугаар сарын 12-нд баталсан бөгөөд эл хууль нь шинэ ГШХО-ыг татах, бизнесийн орчныг сайжруулах зорилготой байв. Энэхүү хуулиар ГШХО татах төслүүдийг эрэмбэлж, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад ямар урамшуулал олгохыг тогтоосон. Тухайлбал, энэхүү урамшууллыг авахын тулд шинээр байгуулагдсан гадаадын хөрөнгө оруулалттай компани нь хөрөнгө оруулалт татах салбарт үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай бөгөөд хамгийн багадаа 20 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийх ёстой аж.

Эл хуулиар шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчдад гаалийн татвараас чөлөөлөх, Засгийн газрын баталгаа гаргах, татварын урамшуулал, хөнгөлөлт үзүүлэх зэрэг урамшууллыг үзүүлэх болсон юм.

Монгол Улс дахь ГШХО-ын өнөөгийн байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгч, үндэсний аюулгүй байдал болон гуравдагч хөршийн бодлогын хүрээнд олон

улсын судалгаа болон шилдэг туршлагауд дээр үндэслэн ГШХО-ыг хэрхэн татах, нэмэгдүүлэх болон хамгаалах талаар Монгол дахь Америкийн Худалдааны Танхим (АмЧам)-ын зүгээс УИХ болон Засгийн газарт зориулж дараах бодлогын арга хэмжээнүүдийг санал болгожээ.

1. | УИХ, Засгийн газар хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй байх талаар одоо боловсруулаад байгаа урт хугацааны стратеги, төлөвлөгөөг хянан үзэж, шаардлагатай өөрчлөлтүүдийг оруулж, яаралтай хэрэгжүүлэх;

2. | Глобал чиг хандлага, олон улсын стандартад нийцсэн хууль эрхзүйн шинэчлэлийг хийх, тухайлбал, Хөрөнгө оруулалтын хууль, татварын хууль болон бусад хуулиудын хоорондын уялдааг хангах, зөрчилдсөн заалтуудыг яаралтай өөрчлөх, засаж сайжруулах;

3. | Монголд хөрөнгөө оруулсан одоогийн гадаадын хөрөнгө оруулагчдын амжилтыг олон нийтэд сурталчлан таниулах, ГШХО-ын талаарх олон нийтийн буруу болон сөрөг хандлагыг өөрчлөх мэдээллийн кампанит ажлуудыг өрнүүлэх;

4. | Улс төр, хууль эрхзүйн тогтвортой байдлыг хангаад зогсохгүй гадаадын хөрөнгө оруулагчдад хөрөнгө оруулах бодитой урамшуулалыг санал болгох.

5. | Гуравдагч хөршийн хөрөнгө оруулалтыг тууштай дэмжих, тухайлбал АНУ-аас өндөр технологи, инновацыг нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, алсын удирдлагатай, сүүлийн үеийн дэвшилтэт технологи шингэсэн тоног төхөөрөмж, машин механизмыг импортлоход гаалийн болон НӨАТ-аас чөлөөлөх гэх мэт бодитой алхмуудыг хийх.

Дээрх зөвлөмжүүдийг амжилттай хэрэгжүүлснээр Монгол Улс хөрш орнуудаас хэт хамааралтай эдийн засгийн бүтцээ өөрчилж, эдийн засгаа тэлж, өрсөлдөх чадвараа дээшлүүлэн, хөрөнгө оруулалтанд ээлтэй улс болж, ГШХО-ын орох урсгалыг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж АмЧам Монгол үзжээ. ■

Эх сурвалж: Монгол Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулах талаар АмЧам Монголын бодлогын зөвлөмж

Татвар

“Гадаад” боловч “дотоод” татвар төлөгчид

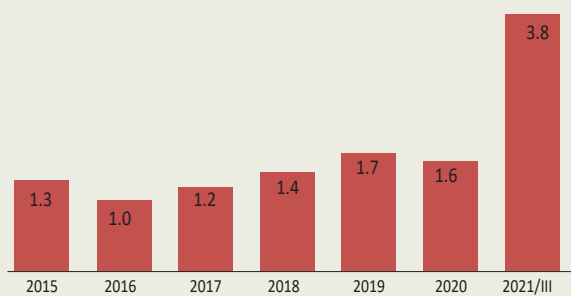
Эдийн засаг амаргүй байгаа энэ үед гадаад, дотоодын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах нь нэн чухал асуудал болоод байгааг эдийн засагчид онцолдог. Төр засгийн зүгээс хөрөнгө оруулалтыг татах, дэмжих, хамгаалах чиглэлээр олон талт үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх шаардлага тулгараад буй бөгөөд үүний тулд татварын болон татварын бус дэмжлэг үзүүлэх нь тун оновчтой гэдгийг олон улсын туршлага харуулдаг юм.

Манай улсын төсвийн нийт орлогын 70 гаруй хувийг татварын орлого бүрдүүлдэг. 2021 оны 11 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр нэгдсэн татварын орлого 10.3 их наяд төгрөг болж, өмнөх оны мөн үеэс гурван их наяд төгрөгөөр өссөн байна. Татварын орлого ийн өсөхөд гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуй нэгжүүдийн үүрэг их бий. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээллээс үзвэл өнөөдрийн байдлаар нийт 9000 гаруй гадаадын хөрөнгө оруулалттай хуулийн этгээд бүртгэлтэй буйгаас 2021 оны эхний улиралд 3000 гаруй нь татвар төлжээ. Өөрөөр хэлбэл, гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүдийн гуравны нэг нь идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байна.

2015 оноос хойших зургаан жилийн хугацаанд гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжүүд манай улсад нийтдээ 12 их наяд төгрөгийн татварын орлого төвлөрүүлжээ.

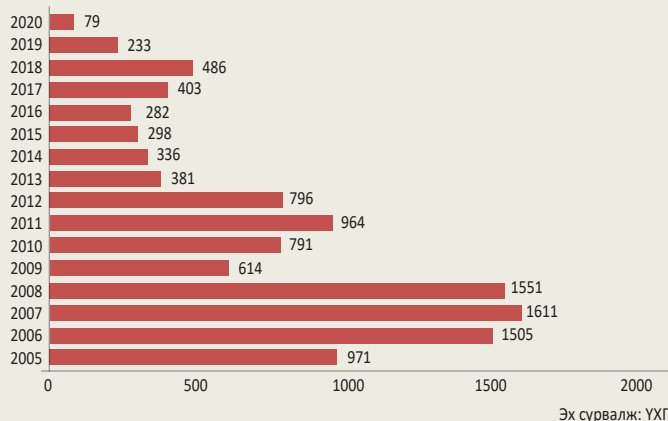
Харин 2018-2020 оны статистик дүнг авч үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулалттай ААН-үүд 1.3 их наяд төгрөгийг гаалийн албан татвар, онцгой албан татвар, НӨАТ-т төлсөн байна. Төлсөн татварын төрлүүдээр нь нарийвчилбал, гаалийн албан

ГХО-тай ААН-ийн татвар төлөлт (их наяд)

Эх сурвалж: УХГ

Шинээр бүртгүүлж буй ГХО-той ААН-ийн тоо

Эх сурвалж: УХГ

татварт 408 тэрбум төгрөг, онцгой албан татварт 40.4 тэрбум төгрөг, НӨАТ-т 912 тэрбум төгрөгийг тус тус төлжээ.

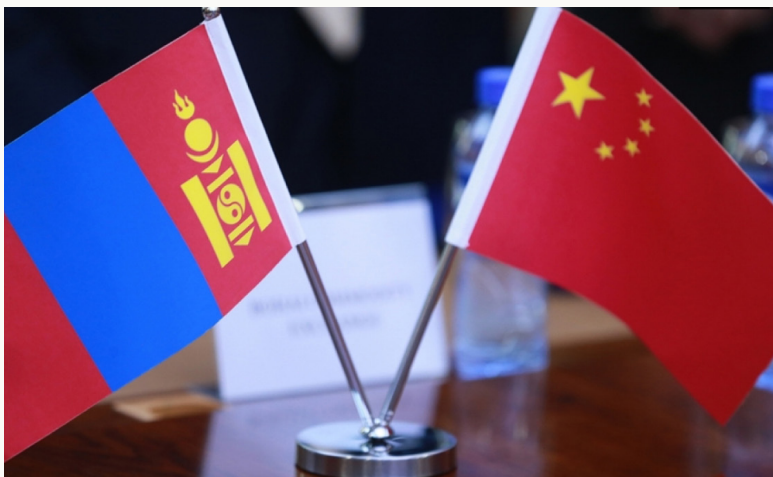
1990 онд татварын шинэ тогтолцоонд шилжсэн цагаас эхлээд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлд манай улс анхаарсаар ирсэн. Энэ утгаараа татварын зохицуулалтаар хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, бизнес эрхлэгчдэд таатай боломж олгох ажлуудыг шат дараатай хэрэгжүүлж байна.

Бизнес, эдийн засгийн хөгжлийн хурд эрчимжиж, шинэ харилцаа, мэдээллийн технологи өдөр тутмын амьдралд нэвтэрч буй энэ үед татварын хууль тогтоомжийг хөрөнгө оруулалтын орчинтой уялдуулан шинэчлэх шаардлага зүй ёсоор урган гарсан. 2019 онд Татварын багц хуулийг шинэчлэн баталсан нэг гол үндэслэл нь ч хөрөнгө оруулалтын орчин бүрдүүлэхтэй холбоотой байв. Манай улсын хувьд татварын орчин бусад оронтой харьцуулахад хэмжээний хувьд боломжийн үнэлгээ авдаг. Гэхдээ хууль нь ойлгомжтой, хэрэгжилт тодорхой байх нь тогтвортой хөгжлийн үндэс гэдгийг мэргэжилтнүүд онцолдог.

Өдгөө дэлхий дахинд татварын хувь хэмжээнээс илүү тогтолцооны хувьд илүү нээлттэй, ил тод, шударга байх зарчмыг баримтлахыг чухалчилж, татварын алба болон татвар төлөгчийн хоорондын итгэлцлийг бэхжүүлэхэд ихээхэн анхаарч байна. Хөрөнгө оруулагчид ч татварын хувь хэмжээг бууруулах, татвараас чөлөөлөх асуудлаас илүүтэйгээр татварыг тодорхой хугацаанд, ялангуяа төслийн бүтээн байгуулалтын үед болон хөрөнгө оруулалтаа нөхөх хугацаанд тогтвортой байлгах нь томоохон дэмжлэг болно хэмээн үздэг юм. ■

Түншлэл

Хятадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нэмэгджээ

Хятад улс манай гадаад худалдааны хамгийн том түнш. Өнгөрсөн оны байдлаар Хятад-Монголын худалдааны хэмжээ 10.2 тэрбум ам.долларт хүрч, нийт гадаад худалдааны 63.1 хувийг эзэлж байна. Үүнээс экспортын хэмжээ долоон тэрбум гаруй ам.доллар, импортын хэмжээ хоёр тэрбум гаруй ам.долларт хүрчээ.

Экспортолсон бараа бүтээгдэхүүний 32.3 хувийг чулуун нүүрс, 38.0 хувийг зэсийн баяжмал, харин импортолсон барааны 5.0 хувийг цахилгаан эрчим хүч, 11.3 хувийг ачааны автомашин, 83.7 хувийг олон нэр төрлийн бага жинтэй, бараа бүтээгдэхүүн эзэлж байна. Төрлөөр нь задалж үзвэл БНХАУ ихэвчлэн бензин түлш, барилгын материал, аж үйлдвэрийн болон уул уурхайн механизм, тоног төхөөрөмж, гэр ахуйн цахилгаан хэрэгсэл, өргөн хэрэглээний бараа зэрэг өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүнийг манай улсад экспортолдог. Харин манай улс голчлон анхан шатны боловсруулалт хийсэн арьс шир, амьтан, ургамлын гаралтай эмийн бэлдэц, мод, хаягдал төмөр болон нүүрс, төмрийн хүдэр зэрэг 20 гаруй төрлийн бараа бүтээгдэхүүнийг БНХАУ руу экспортолж байна.

Цаашид хоёр улсын гадаад худалдааны эргэлтийг нэмэгдүүлэх тэр дундаа, манай улс

экспортын хэмжээгээ нэмэгдүүлэх шаардлага буй. Үүний тулд бид худалдааны бүтцээ сайжруулж, нэмүү өртөг шингэсэн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, уул уурхай, Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний худалдааг өргөжүүлэх шаардлагатай байна.

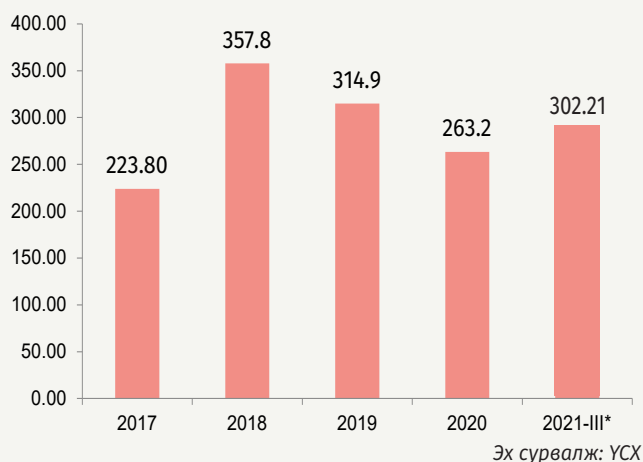
Хөрөнгө оруулалт нь улс орны эдийн засгийн өсөлт, хөгжлийг тэтгэх гол механизм болдог. БНХАУ манай улсын тэргүүлэгч хөрөнгө оруулагчдын тоонд багтдаг бөгөөд 2017-2021 оны хооронд 1.4 тэрбум ам.долларын шууд хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. 2021 онд манай улсад оруулсан шууд хөрөнгө оруулалт 302.21 сая ам.долларт хүрсэн нь 2020 онтой харьцуулахад 39.1 сая ам.доллараар өссөн үзүүлэлт юм. Ковид-19 цар тахлаас үүдэн хоёр улсын хилийн боомтын хязгаарлалт зэрэг нь шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээг бууруулахад нөлөөлжээ.

Манай улсад бүртгэлтэй гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуй нэгжийн тоо 14 мянга орчим (1990-2021) байгаа бөгөөд үүний 50 хувийг БНХАУ-ын аж ахуй нэгж эзэлжээ. Тодруулбал 1990-2021 онд Хятадын хөрөнгө оруулалттай долоон мянга гаруй аж ахуй нэгж бүртгүүлэн, үйл ажиллагаа явуулж байна. Монгол Улсад хийж буй БНХАУ-ын хөрөнгө оруулалтыг голлох салбаруудаар авч үзвэл уул уурхай, худалдаа, нийтийн хоол, барилга, боловсруулах үйлдвэрлэл, мал аж ахуйн гаралтай түүхий эдийн боловсруулалт зонхилж буй.

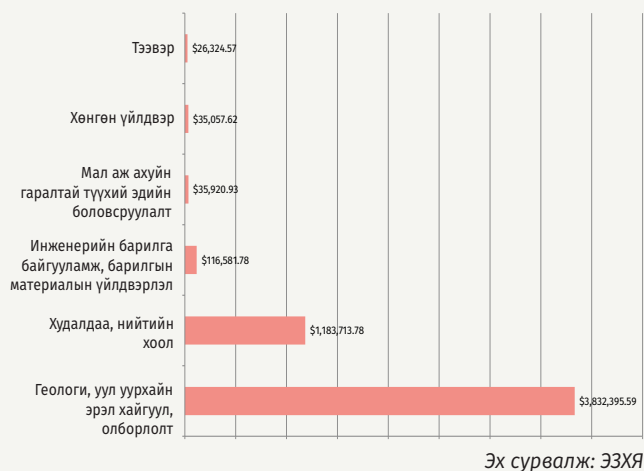
БНХАУ бол манай улсын мөнхийн хөрш, хөрөнгө оруулалтын хэмжээгээр эхний гурав тогтмол эрэмбэлэгддэг улс. Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ энэ оны хоёрдугаар сарын 3-8-ны өдрүүдэд БНХАУ-д айлчлах үеэр талууд “Монгол, Хятадын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр”-ийг шинэчлэх, “Монгол, Хятадын хөрөнгө оруулалт, хамтын ажиллагааны хөгжлийн хөтөлбөр”-ийг хамтран судлах чиглэлээр үргэлжлүүлэн санал солилцоно гэдгээ илэрхийлсэн. Тиймээс хоёр орны худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтыг цаашид улам нэмэгдэх бүрэн боломж бий. ■

**2017-2021
оны хооронд
1.4 тэрбум
ам.долларын
шууд хөрөнгө
оруулалт
хийсэн**

БНХАУ-аас Монгол Улсад орсон шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал (сая ам.доллар)

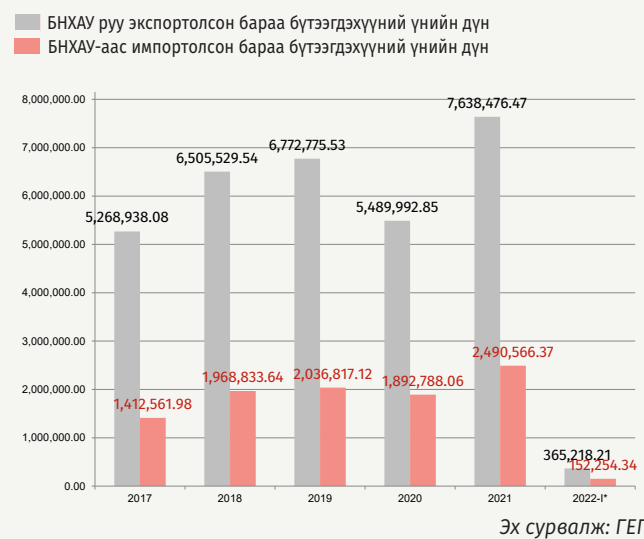
БНХАУ-ын шууд хөрөнгө оруулалт, салбараар (1990-2021 оны нэгдүгээр улирал, мянган ам.доллар)

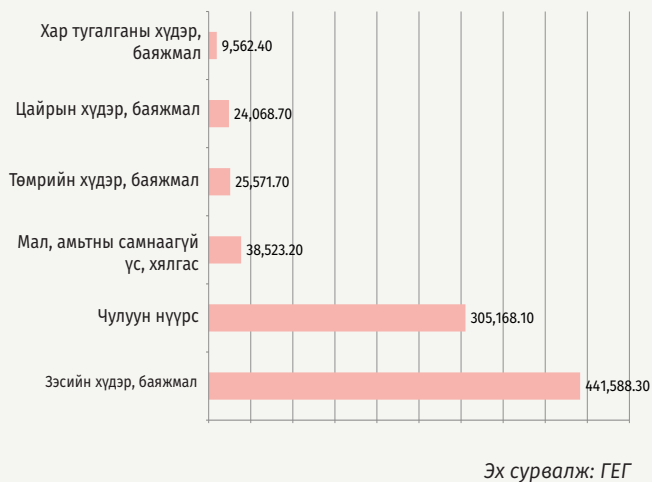
Монгол Улсад бүртгэлтэй БНХАУ-ын компанийн тоо, салбараар (1990-2021 оны нэгдүгээр улирал)

Гадаад худалдааны бараа эргэлт (мянган ам.доллар)

БНХАУ руу экспортолж буй голлох бүтээгдэхүүн (2022 оны эхний 2 сарын байдлаар, мянган ам.доллар)

БНХАУ-аас импортолж буй голлох бүтээгдэхүүн (2022 оны эхний 2 сарын байдлаар, мянган ам.доллар)

Туршлага

Бар улсын бардамнах түүх

Канад,
Австрали,
БНХАУ-ын дараа
орох хөрөнгө
оруулагч нь
Сингапур улс

Сингапурын үсрэнгүй хөгжлийг төсөөлөхөд хэдхэн тоо хангалттай. Тус улсын хөгжлийн удирдагч хэмээн хүндлэгддэг Ли Куан Ю-г 1959 онд Ерөнхий сайд болоход нэг хүнд ногдох ДНБ 400 ам.доллар байсан бол 1999 онд албан тушаалаасаа буухад нь 12.2 мянган ам.доллар болж, 30 дахин өсжээ. Харин цар тахлын өмнө буюу 2018 онд Сингапурын нэг хүнд ногдох ДНБ 66.6 мянган долларт хүрч, дэлхийд наймдугаарт жагсаж байв.

Сингапур бол 720 км.квадрат газар нутагтай, жараад жижиг арлаас бүтсэн хот улс юм. Хүн амын нягтаршил өндөр, 5.7 сая хүн амтай. Ердөө л хагас зууны тэртээд Сингапур нь усаа картаар олгодог, хөлөг онгоцны хог хаягдалд дарагдсан, жорлонгийн бохир нь хот дундуураа урсдаг, тусгаар тогтноод удаагүй жижиг улс байв. Мөн ямар ч байгалийн баялаггүйн дээр таагүй харилцаатай Малайз улсаас ундны ус, цемент зуурах элсээ хүртэл импортолдог байжээ.

Аж үйлдвэр, дэд бүтэц хөгжөөгүй тэр үеийн Сингапурт ядуурал, ажилгүйдэл гаарч байлаа. Ард иргэдийнх нь дунд Хятад, Вьетнамын коммунистуудыг дэмжих хандлага түгээмэл болж

байсан нь үүнийг гэрчилнэ. Чухам энэ хүнд үед Сингапурын “хөгжлийн эцэг” Ли Куан Ю улс орны хувь заяаг бүхлээр нь өөрчилж чадсан юм. Оюун санаа, эдийн засгийн талбарт оновчтой нүүдэл хийж байсан тэрбээр биеэ үнэлэлтийг хүлээн зөвшөөрч, казиног албажуулсан нь хүртэл судлаачдын гайхшралыг төрүүлдэг. Гэсэн хэдий ч энэ алхмаараа олон улсын зорчих урсгалыг хүчтэй нэмсэн гэж үзэх хүмүүс байдаг.

Мөн сингапурчууд тусгаар улс болсноосоо хойш боловсролын системийг тэр чигээр нь англи хэл рүү шилжүүлэхийн тулд асар их хүчин зүтгэл гаргасан түүхтэй. Өдгөө тус улсад дөрвөн хэлийг албан ёсоор үндсэн хэл гэж хүлээн зөвшөөрдөг.

Англи хэл хүн амын дунд дэлгэрснээр гадаадын хөрөнгө оруулагчид Сингапурыг сонирхож эхлэхэд том түлхэц үзүүлжээ.

“Сингапурын хөгжлийн загвар гэх юм алга, Ли Куан Ю л гэж бий” хэмээх хошигнол зүгээр ч нэг хоосон үг биш. Гэхдээ л Сингапурыг өөрчилсөн хөгжлийн нууц юу байв гэдэг нь тун сонирхол татна. Ерөнхийдөө гурван хүчин зүйл Сингапурыг өнөөгийн өндөрлөгт хүргэсэн гэж судлаачид үздэг. ►

► Эхнийх нь дэлхийн далайн тээврийн 40 хувь дамжин өнгөрдөг Малаккын хоолойн амыг тоссон стратегийн өндөр ач холбогдол бүхий байршил бол хоёр дахь нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг урьсан бодлого юм. Харин гурав дахь нь авлигагүй, шударга засаглалыг байгуулсан явдал байлаа.

Эдгээр гурван хүчин зүйлээс гадаадын хөрөнгө оруулалт нь хэрхэн Сингапурын хөгжилд жин дарахуйц нөлөө үзүүлснийг товч сонирхоё. Тус улс “бар” болохын тулд үл хөдлөхийн томоохон бүтээн байгуулалтуудыг гадаадын хөрөнгө оруулалт, эзэмшлээр бариулж, төсвөө арвижуулахыг нэн тэргүүний зорилгоо болгожээ. Ингэснээр төсөв нь алдагдалгүй үргэлж ашигтай гардаг болж, энэхүү илүүдэл хөрөнгөө хоёр том баялгийн сангаараа дамжуулан дэлхий даяар инновац, компаниудад хөрөнгө оруулж байна. Өөрөөр хэлбэл, тэд хөрөнгө оруулалтын амтыг эрт мэдэрч улсаа хөгжүүлсний зэрэгцээ өөрсдөө ч томоохон хөрөнгө оруулагч улс болжээ. Үүний тод илрэл нь манай улсын томоохон хөрөнгө оруулагчдын эгнээнд Сингапур улс нэлээд дээгүүрт орж буй явдал юм. Өнгөрсөн оны гадаад шууд хөрөнгө оруулалтын тайланд дурдсанаар, Канад, Австрали, БНХАУ-ын дараа орох хөрөнгө оруулагч нь Сингапур улс байв. Тус улс 2019, 2020 онуудад тус бүр 155 сая ам.долларын шууд хөрөнгө оруулалтыг манай улсад хийжээ.

Сингапур улс хөрөнгө оруулалтын алтан дүрмийг маш сайн мэднэ. Гадаадын хөрөнгө оруулагчид зөвхөн боломжуудаа хараад зогсохгүй асуудал гарвал хэрхэн шийдэх хүртэлх нарийн зангилаагаа хүртэл тооцдог. Тийм ч учраас тус улс арбитрын үйл ажиллагааны жишгээрээ дэлхийд тэргүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулагчдад эрсдэлгүй, ээлтэй орчны нэг хэсгээ арбитрын боловсронгуй үйл ажиллагаа болгож чаджээ.

Сингапур гэнэтхэн л хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй улс болчихоогүй. Бүх зүйл нарийн төлөвлөгөө, бэлтгэлийн дагуу өрнөж байв. 1968 онд АНУ-ын “Texas Instruments” компани Сингапурт хагас дамжуулагчийн үйлдвэр нээснээр “Hewlett-Packard” болон “General Electric” зэрэг өндөр технологийнхон орж ирэх замыг зассан байна. Цаашдаа Сингапур улс үндэстэн дамжсан корпорациудын Ази дахь зангилаа цэг болж, Азийн санхүүгийн төв хэмээх алдрыг Хонконгтой хуваалцан хүртэх болсон. Үүний зэрэгцээ аж үйлдвэрийн бодлогыг тууштай хэрэгжүүлэн тэргүүлэх салбаруудад хөрөнгө

оруулж, тэдгээр нь нийт эдийн засгаа урагшлуулдаг байв.

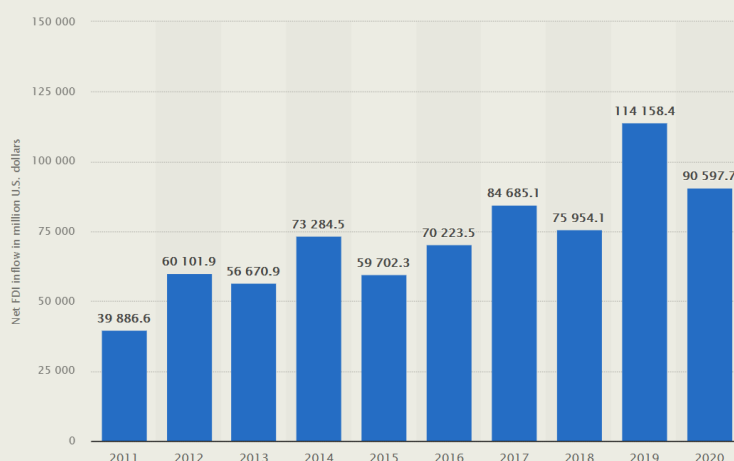
1970-аад онд Сингапураас гадна Малайз, Тайланд, Тайван, Өмнөд Солонгос зэрэг Азийн орнууд ч гадаадын хөрөнгө оруулалт татах гэж өрсөлдөж байсан.

Гэхдээ Ли Куан Ю-гийн байгуулсан тогтолцооны гол амжилт нь улс төрийн тогтвортой, тууштай систем, эрх зүйт ёсыг дээдлэх зарчмыг төлөвшүүлж, авлигыг бараг бүрэн устгасанд оршдог. Ийм төгс хослолыг тухайн үед Азийн бусад улсаас аль нь ч гадны хөрөнгө оруулагчдад санал болгож чадаагүй юм.

Арлын жижигхэн ядуу орноос дэлхийн хамгийн хүчирхэг эдийн засагтай орнуудын тоонд орсон бас нэг нууц нь татварын таатай орчин. Өдгөө Сингапур жил бүр Дэлхийн Банкны бизнес эрхлэх таатай орчин бүхий улсуудын жагсаалтыг тэргүүлж байна. Хойшиллоо гэхэд хоёрт орсоор ирсэн. Бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах маш ойлгомжтой системийг бүрдүүлэхийн зэрэгцээ татварын дарамтгүй орчныг бий болгосон нь хөрөнгө оруулагчдыг татаж, хөгжлийг нь хурдасгажээ. Тухайлбал хөрөнгө, хувьцаа борлуулсан, шилжүүлсний орлогод ногдуулах албан татвар, хувьцаа эзэмшигчийн авах ногдол ашгийн орлогод ногдуулах албан татвар зэргийг тэглэсэн байдаг. Мөн хөрөнгө оруулалтын төрөл нь олон, татах боломж нь энгийн байдаг аж. Ингэснээр Азидаа гадны корпорациудад хамгийн ээлтэй улс болж, дэлхий дахинд ирээдүй ямар байхыг зурагладаг, харуулдаг орон болоод байна. ■

**Сингапур
улс хөрөнгө
оруулалтын
алтан дүрмийг
маш сайн мэднэ**

Сингапур улсад хийгдсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт
сая ам.доллар

Товч тайлбар

Адармаатай ойлголтыг энгийнээр

“Mongolian Economy” сэтгүүл эдийн засаг, бизнесийн салбарын тун чухал боловч тэр бүр ойлгоход амар бус, зөвхөн эдийн засагч, судлаачид л мэдэх ёстой мэт ойлгогддог нэр томъёог жирийн иргэд, уншигчдадаа ойлгуулах, таниулах зорилгоор “МЭ-Товч тайлбар” цувралыг эхлүүлж байна.

Тогтворжуулсан татвар гэж юу вэ

Монгол Улсын Татварын Ерөнхий хуулийн 4.1.1-д хөрөнгө оруулалтын төсөл хэрэгжүүлэх хуулийн этгээдийн төлөх татварын хувь, хэмжээг Хөрөнгө оруулалтын тухай хуульд заасны дагуу тогтворжуулахаас бусад тохиолдолд татварыг зөвхөн Улсын Их Хурал татварын хуулиар бий болгох, тогтоох, өөрчлөх, хөнгөлөх, чөлөөлөх, хүчингүй болгох эрхтэй гэж заасан байдаг.

Улмаар хөрөнгө оруулалтын хууль тогтоомжид заасны дагуу тогтворжуулах гэрчилгээ авсан бол уг гэрчилгээ хүчинтэй байх хугацаанд хувь, хэмжээг нь тогтворжуулсан татварыг тогтворжуулсан хувь, хэмжээнээс илүү хэмжээгээр төлөхгүй байх гэж тусгаж өгчээ.

Практик жишээ: Монгол Улсын тухайд энэ талаарх онцлох жишээ бол мэдээж Оюутолгой мега төсөл юм. 2009 онд Монгол Улсын Засгийн газар “Айвенхоу Майнз Монголия Инк”, “Айвенхоу Майнз Лимитед”, “Рио Тинто Интернэшнл Холдингс Лимитед” компанитай Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсан. Тус гэрээнд төслийн хөрөнгө оруулагч тал нь тогтворжуулсан болон үл тогтворжуулсан татвар төлөх талаар тусгасан байдаг.

Түүнчлэн 2021 оны арванхоёрдугаар сарын 31-ны байдлаар стратегийн ач холбогдол бүхий орд газар эзэмшиж, ашиглаж байгаа болон энэ чиглэлээр

үйл ажиллагаа эрхэлж буй нийт 17 компани тогтворжуулалтын гэрчилгээ авсан байна.

Ач холбогдол: Тогтворжуулсан татвар нь гадаадын хөрөнгө оруулагч татах, томоохон төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд нөлөөлдөг нэн чухал хүчин зүйлийн нэг юм.

Татварыг ийн тогтворжуулж байгаа нь аливаа улсын Засгийн газрын зүгээс татварын орчныг хэсэгчлэн эсхүл бүхэлд нь тогтвортой байлгах үүрэг амлалт авч байгаа хэрэг юм. Ингэснээр Засгийн газрын зүгээс таатай нөхцөл санал болгоод, хөрөнгө оруулалт орж ирэнгүүт нь үүнийг өөрчлөх явдлаас урьдчилан сэргийлж байгаа болно.

Тогтворжуулах гэрчилгээ гэж юу вэ?

Тогтворжуулах гэрчилгээ гэдэг нь хөрөнгө оруулагч хуулийн этгээдэд ААН-ийн орлогын албан татвар, гаалийн албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар болон ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь, хэмжээг тогтворжуулах зорилгоор эрх бүхий байгууллагаас олгосон гэрчилгээ юм.

Тогтворжуулах гэрчилгээг хөрөнгө оруулалт татаж буй хуулийн этгээдэд, харин хөрөнгө оруулалтын төслийг харилцан хамаарал бүхий хоёр ба түүнээс дээш тооны хуулийн этгээд хэрэгжүүлэх бол толгой компанид нь олгодог. Уг гэрчилгээ нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, гаалийн албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийг 5-18 жилийн хугацаанд тогтвортой байлгах баталгаа юм.

Тогтворжуулах гэрчилгээний хүчинтэй хугацаа нь хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээсээ хамаарч харилцан адилгүй байдаг.

Тодруулбал, 30-100 хүртэлх тэрбум төгрөгийн ►

Тогтворжуулсан татвар нь гадаадын хөрөнгө оруулагч татах, томоохон төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд нөлөөлдөг нэн чухал хүчин зүйл юм

- ▶ хөрөнгө оруулалттай ААН-д 5-8 жил, 100-300 хүртэлх тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай ААН-д 8-11 жил, 300-500 хүртэлх тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай ААН-д 10-13 жилээр, 500-аас дээш тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай ААН-д 15-18 жилийн хугацаатай олгоно.

Практик жишээ: Хөрөнгө оруулалтын зөвлөлийн дүгнэлт болон хуучнаар Үндэсний хөгжлийн газрын даргын тушаалаар “Интернейшнл Медикал Сентер” ХХК буюу Интермед эмнэлэгт “Тогтворжуулах гэрчилгээ”-г 2016 онд олгож байжээ. Тус эмнэлэгт татварын хувь, хэмжээг бууруулах, татвараас чөлөөлөх асуудлаас илүүтэйгээр хөрөнгө оруулалтаа нөхөх хүртэлх хугацаанд татварын хувь хэмжээ тогтвортой байсан нь томоохон дэмжлэг болж чаджээ. Мөн 2016 онд тус гэрчилгээг “Сайншанд салхин парк” ХХК, “Клин-Энержи Ази” ХХК зэрэг компани авч байжээ.

Анхаарах: Тамхи, согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах үйл ажиллагаанд татварын хувь, хэмжээг тогтворжуулдаггүй.

Хөрөнгө оруулалтын ямар дэмжлэг үзүүлдэг вэ?

Манай улсад хөрөнгө оруулж буй гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулагч иргэн, ААН “Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль”-ийн хүрээнд татварын болон татварын бус дэмжлэгийг үзүүлэх зорилготой “Хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах”, “Тогтворжуулах гэрчилгээ олгох” гэсэн үндсэн хоёр дэмжлэгийг авч болдог.

Татварын дэмжлэг гэж юу вэ:

-500 тэрбумаас дээш хөрөнгө оруулалттай байгууллагатай “Хөрөнгө оруулалтын гэрээ” байгуулах

-“Тогтворжуулах гэрчилгээний хүрээнд НӨАТ, ААНОАТ, Гаалын албан татвар, нөөц ашигласны төлбөрөөс чөлөөлөх

-Эдийн засгийн чөлөөт бүсүүдэд үйл ажиллагаа эрхлэгчдийг эхний таван жил татвараас чөлөөлөх

-Жижиг дунд үйлдвэрүүдийг гаалийн болон НӨАТ-аас чөлөөлөх

Мөн 1) барилгын материал, газрын тос, хөдөө аж ахуйн боловсруулах болон экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэр барих, 2) нано, био болон

инновацийн технологи агуулсан бүтээгдэхүүний үйлдвэр барих, 3) эрчим хүчний үйлдвэр болон төмөр зам барих тохиолдолд импортолсон техник, тоног төхөөрөмжийг барилга угсралтын ажлын хугацаанд гаалийн албан татвараас чөлөөлж, НӨАТ-ыг “0” хүртэлх хувь, хэмжээгээр ногдуулж болно.

Татварын бус дэмжлэг гэж юу вэ:

-Газрыг 60 хүртэл жилээр гэрээний үндсэн дээр эзэмшүүлэх, ашиглуулах, уг хугацааг гэрээний анхны нөхцөлөөр нэг удаа 40 хүртэл жилээр сунгах

-Чөлөөт бүс, үйлдвэрлэл, технологийн паркт үйл ажиллагаа явуулах хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг үзүүлэх, бүртгэлийн болон шалган нэвтрүүлэх хөнгөвчилсөн горимоор үйлчлэх

-Дэд бүтэц, үйлдвэрлэл, шинжлэх ухаан, боловсролын салбарын бүтээн байгуулалтын төслийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, гадаадаас авах ажиллах хүч, мэргэжилтний тоо, хэмжээг нэмэгдүүлэх, ажлын байрны төлбөрөөс чөлөөлөх, холбогдох зөвшөөрлийг хөнгөвчилсөн горимоор олгох

-Инновацийн төслийг санхүүжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, экспортод чиглэсэн инновацийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн санхүүжилтэд батлан даалт гаргах

-Гадаадын хөрөнгө оруулагчид Монгол Улсад зорчих олон удаагийн орж гарах виз, байнга оршин суух зөвшөөрлийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу олгох зэрэг хуульд заасан бусад дэмжлэг.

Ач холбогдол: Монгол улс гадаадын хөрөнгө оруулалтын хууль, эрх зүйн орчны хувьд нээлттэй орон бөгөөд 29 улстай “Давхар татвараас чөлөөлөх тухай хэлэлцээр”, 24 улстай “Худалдаа эдийн засгийн ерөнхий хэлэлцээр”, 42 улстай “Хөрөнгө оруулалтыг хөхүүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай” хоёр талт хэлэлцээрийг тус тус байгуулаад байна.

Эдгээр гэрээ, хэлэлцээрийг байгуулж, конвенцид нэгдэн орсноор Монгол Улс олон улсын өмнө гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалахад чиглэсэн тодорхой үүрэг, хариуцлага хүлээж байгаа юм. Энэ хүрээнд дээр дурдсан хөрөнгө оруулагчдад үзүүлж буй дэмжлэг нь манай улсын эдийн засагт томоохон түлхэц болж буй төсөл хөтөлбөрүүдийг үр ашигтайгаар хэрэгжүүлэх, гарааны бизнес эрхлэгчдэд дэмжлэг болно. ■

Монгол Улс олон улсын өмнө гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, хамгаалахад чиглэсэн тодорхой үүрэг, хариуцлага хүлээдэг